

T.C.
Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

**KIRÂAT BAĞLAMINDA CELÂLEYN TEFSİRİ ve MEFÂTİHU'L-GAYB
ADLI TEFSİRİN KARŞILAŞTIRILMASI**

Yıldız AKKUŞ

Iğdır 2018

T.C.
İğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

**KIRÂAT BAĞLAMINDA CELÂLEYN TEFSİRİ ve MEFÂTİHU'L-GAYB
ADLI TEFSİRİN KARŞILAŞTIRILMASI**

Hazırlayan
Yıldız AKKUŞ

Danışman
Dr. Öğr. Üye. Osman BAYRAKTUTAN

TAAHHÜTNAME

(Bilimsel Etiğe Uygunluk Metni)

Sosyal Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğüne

Iğdır Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum "**Kırâat Bağlamında Celâleyn Tefsiri ve Mefâtihu'l-gayb adlı Tefsirin Karşılaştırılması**" adlı çalışmanın kendi çalışma ve gayretim sonucunda meydana geldiğini, alıntılara kaynak gösterdiğimi ve yürürlükteki tez yazım kılavuzuna uygun olarak hazırladığımı taahhüt eder, bu çalışmamın kağıt ve elektronik kopyalarının Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirtilen koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım. Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri doğrultusunda gereğinin yapılmasını arz ederim.

- Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezimin tamamının veya uygun görülen kısımlarının erişime açılması tamamen Sosyal Bilimler Enstitüsünün takdirindedir.
- Tezim sadece Iğdır Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin 3 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

18/04/2018

Yıldız AKKUŞ

KABUL VE ONAY

Yıldız AKKUŞ tarafından hazırlanan KIRAAT BAĞLAMINDA CELALEYN TEFSİRİ ve MEFATİHU'L-GAYB ADLI TEFSİRLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI adlı çalışma, 18/04 /2018 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda jürimiz tarafından TEMEL İSLAM BİLİMLERİ Anabilim Dalı, TEFSİR Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak oybirliği/oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

(İmza)

[DR. ÖĞR. ÜYESİ OSMAN BAYRAKTUTAN]

(Başkan)

(İmza)

[DOÇ. DR. M. Salih GEÇİT]

Üye

(İmza)

[DR. ÖĞR. ÜYESİ MEHMET EMİN YURT]

Üye

ÖZET

Tez konusu olan "Kırâat Bağlamında Celâleyn Tefsiri ve Mefâtihu'l-gayb adlı Tefsirin Karşılaştırılması" adlı Yüksek Lisans tezi, her iki tefsirde de kıraat konusunu ele almaktadır. Bu tez konusuna geçmeden önce her iki tefsirin yazarlarının hayatları, ilmi kişiliği, hocaları, öğrencileri ve tefsirleri hakkında kısa bilgi verilecektir. Bu yazarlar ve tefsirlerinin kırâat ilminde bir ilim hazinesi olduğu hakkında bilgiler verilecektir. Konumuza geçildiğinde çok örneklerle, bazı âyetlerde bulunan kelimeler hakkında okunan kırâatlere yer verilecektir. Tezimizde kaynak olarak kullanılan her iki eserin de bu kıraat ilmi hususunda zengin bir ilme sahip olduğu görülecektir. Tez, her iki tefsirin kırâatler bağlamında kısa bir değerlendirmesi ile son bulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Âyet, İmam, Kurrâ, Sahih, Sûre

ABSTRACT

The subject matter of " A Comparison of the Tafsir of Celâleyn and the Tafsir of the Mefâtihu'l-gayb in the Context of the Qir'aat " as Master Thesis, evaluates the subject of Qir'aat in both tafsirs. Before going in details, brief information will be given about the lives, the scientific personality, the teachers, the students and the commentaries of the authors of both tafsirs. At the same time, how these authors became knowledge treasure in the science of Qir'aat also be evaluated. When it is passed to the main subject, many examples and the varieties of Qir'aats in some verses will be given. Both works used as sources in our Thesis will be seen have a rich affinity for this scholarly science. The thesis will conclude with a brief evaluation of both interpretations in the context of the accounts.

Key Words: Verse, Imam, Kurra, Saheeh, Chapter.

ÖNSÖZ

Celâleyn Tefsiri ve Fahreddin er-Râzi'ye ait Tefsir-i Kebiradlı tefsiri ayrı ayrı olarak kırâatlere bakış açıları incelenen iki eserdir. Bizde her iki tefsiri kırâat bağlamında ele alıp, kırâatlere birlikte farklı bakış açılarını göstermeye çalıştık. Bu iki tefsir birçok ilimde olduğu gibi Kırâat İlminde de zengin bilgilere sahiptir. Özellikle görüleceği gibi Fareddin er-Râzi'nin eseri olan Tefsir-i Kebir (Mefâtihu'l-gayb) adlı büyük hacimli tefsirde bu konuda daha detaylı bilgi olduğuna şahit olunmaktadır.

Konuda da görüleceği gibi Celâleyn Tefsiri'nin müellifleri Celâleddin el-Mahallî ve Celâleddin es-Süyutî ve Mefâtihu'l-gayb adlı tefsirin yazarı Fahreddin er-Râzi ve tefsirleri hakkında bilgi verilmektedir. Daha sonra her iki tefsire başvurularak âyetlerde geçen bazı kelimeler hakkında kıraatleri nasıl ele aldıkları zikredilmiştir. Özelliklelealınan âyetlerde geçen kırâatler için Celâleyn Tefsiri'ne dâir iki eserden faydalanılmıştır. Biri Tercüme Heyeti'nin diğeri ise Ali Rıza Kaşeli'ye aittir. Fahreddin er-Râzi'nin eseri ise Tefsir-i Kebir adlı tefsirdir.

Konu takip edilip okunur ve incelenirse hemen hemen her iki tefsirde de ele alınan âyetlerdeki kelimeler hakkında kıraatlerin neredeyse aynı olduğuna şahit olunmaktadır. Fahreddin er-Râzi kıraatler hakkında daha detaylı bilgi vermiştir. Yüksek lisans tez konusu olarak seçtiğimiz "Kırâat Bağlamında Celâleyn Tefsiri ve Mefâtihu'l-gayb Adlı Tefsirin Karşılaştırılması" başlığı çok önemli ve değerli iki tefsirin kırâat bağlamında karşılaştırılmasıdır. Tezimi hazırlamamda bana yardımcı olan değerli hocam Dr. Öğr. Üye. Osman BAYRAKTUTAN'a teşekkür ederim.

Yıldız Akkuş
İğdır 2018

İÇİNDEKİLER

Sh No:

TAAHHÜTNAME	II
ÖZET.....	IV
ÖNSÖZ	VI
İÇİNDEKİLER	VII
KISALTMALAR	XII
GİRİŞ.....	1
I. AMAÇ.....	1
II. ARAŞTIRMA ve YÖNTEM	1
III. TEZİN ÖNEMİ.....	3
IV. KAPSAM VE SINIRLAMALAR.....	3
BİRİNCİ BÖLÜM.....	4
CELÂLEYN VE MEFÂTİHU'L-GAYB ADLI TEFSİRLERİN MÜELLİFLERİNİN HAYATI ve KİRÂAT İLMİNE BAKIŞLARI.....	4
1.1. CEÂLEDDİN EL-MAHALLÎ	4
1.1.1. Hayatı.....	4
1.1.2. İlmî Kişiliği	4
1.1.3. Şahsiyeti	5
1.1.4. Hocaları.....	5
1.1.5. Öğrencileri.....	6
1.1.6. Eserleri.....	6
1.2. CELÂLEDDİN ES-SUYÛTÎ.....	7
1.2.1. Hayatı.....	7
1.2.2. İlmî Kişiliği	7
1.2.3. Hocaları.....	8
1.2.4. Öğrencileri.....	9

1.2.5. Eserleri.....	9
1.3. FAHREDDİN ER-RÂZİ.....	10
1.3.1. Hayatı.....	10
1.3.2. İlmi Şahsiyeti.....	11
1.3.3. İlmi Kişiliği, Eğitimi	11
1.3.4. Hocaları.....	12
1.3.5. Öğrencileri.....	12
1.3.6. Eserleri.....	12
1.4. TEFSİRÜ'L-CELÂLEYN ve MEFÂTİHU'L-GAYB TEFSİRLERİNE GENEL BAKIŞ	14
1.4.1.Tefsiru'l-Celâleyn	14
1.4.2.Mefâtihu'l-Gayb Tefsiri	16
1.5. KİRÂAT İLMİ	18
1.5.1. Kırâat	18
1.5.2. Kırâatin Tarihi ve Önemi.....	19
1.5.3. Kırâat Çeşitleri.....	21
1.5.3.1. Sahih Kırâatler.....	21
1.5.3.2. Âhâd Kırâatler	21
1.5.3.3. Şaz Kırâatler	22
1.5.3.4. Müdrec Kırâatler.....	22
1.5.3.5. Mevzu Kırâatler	22
1.5.4. Kırâat İmamları.....	22
1.5.5. Kırâatlerin diğer ilimlerle ilişkisi	24
İKİNCİ BÖLÜM.....	26
KİRÂAT BAĞLAMINDA CELÂLEYN ve MEFÂTİHU'L-GAYB ADLI TEFSİRLERİN KARŞILAŞTIRILMASI	26
2.1.CELÂLEYN VE MEFÂTİHU'L GAYB ADLI TEFSİRLERİN KİRÂATLERİ KULLANMADAKİ YÖNTEMLERİ.....	26

2.1.1. Kırâatlere Göre Âyetin Manasını Vermeleri	26
2.1.2. Kur'an-ı Kerim'in İttifak Ve İhtilâflarını Zikretmeleri	27
2.1.3. Sadece Kırâati Göstermekle İktifa Etmeleri	28
2.1.4. Âyetlerle Şahit Getirerek Kırâatleri İzaha Çalışmaları.....	29
2.1.5. Arap Dili ve Şiirinden Yararlanmaları.....	30
2.1.6. Kırâatlere Dayanarak Âyetlerde Bulunan Kelimeleri İ'rab Etmeleri.....	32
2.1.7. Kelimelerin İştikakları Açısından Kırâata Başvurmaları	34
2.2. CELÂLEYN TEFSİRİ İLE MEFÂTİHU'L-GAYB ADLI TEFSİRİN İSLAMİ İLİMLERDE KULLANILMASI.....	35
2.3. Celâleyn Tefsiri ve Mefâtihu'l- Gayb Tefsirinin Kırâatleri Kullanmaları.....	40
2.3.1. Kırâatleri Tefsir Amacıyla Kullanmaları.....	40
2.3.2. Kırâatlerin Anlam Değişikliğine Sebep Olması	42
2.3.3. ت ve ي Harflerinin Tefsirlerde Anlam Değişikliğine Sebep Olması.....	43
2.4. Tefsirlerde Şaz Kırâate Misâller ve Cins Tayini.....	44
2.5. FİİLLER.....	45
2.5.1. Fiillerin Malum-Meçhul Kullanılması.....	45
2.5.2. Fiillerde نـ ي - ت Kullanılması.....	46
2.5.3. Fiillerde ثـ Kullanılması	46
2.5.4. Fiillerde Meczum-Merfulu Okunuş	47
2.5.5. Fiillerde Cem'-Müfred Kullanımı.....	48
2.5.6. Fiillerde Fevkaniyye-Tahtaniye Okuyuşları	49
2.5.7. Fiillerde Merfu-Mansub-Meçhul Okunuşlar	51
2.5.8. Fiillerde Fetha-Kesra Okunuşu.....	53
2.5.9. Fiillerde İdgamlı Okuyuşlar	54

2.5.10. Fiillerde İdgamlı-İdgamsız Okuyuşlar	56
2.5.11. Fiillerde Şeddeli-Şeddesiz Okuyuşlar	56
2.5.12. Fiillerde Kesre ve Ötre Okunuşları.....	58
2.5.13. Fiillerin ُ veya ِ Alışları	60
2.5.14. İki Tâ'lı Okuyuş, İdgam ve Şeddesiz Okuyuş	61
2.5.15. Fiillerde Şedde-Fetha-İdgâm Kullanılışı	62
2.5.16. Fiillerde Mansub-Ötre Kullanılışı İlgili Kıraat	62
2.5.17. Fiillerde ِ'li ve ِ'siz Okuyuşlar İle İlgili Kıraatler	63
2.5.18. Fiillerde Fetha-Sûkun Okuma İle İlgili Kırâatler	64
2.5.19. Fiillerde Hazf Edilme İlgili Kırâat	65
2.5.20. Fiillerde Elifli-Elifsiz Okuma İle İlgili Kırâatler	66
2.6. İSİMLER	67
2.6.1. İsimlerde İzafet İle İlgili Kırâat.....	67
2.6. 2. İsimlerin Mübteda Oluşları İle İlgili Kırâat.....	68
2.6.3. İsimlerin Haber-Hal Oluşları İle İlgili Kırâat.....	69
2.6.4. İsimlerin Fetha-Zamme Okunuşları	69
2.6.5. İsimlerinSükûn-Zamme Alması	71
2.6.6. İsimlerin Merfu Kullanılışları.....	71
2.6.7. İsimlerin Merfu-Tenvin Okunuşu.....	73
2.6.8. İsimlerin Elifli-Elifsiz Okunuşu.....	73
2.6.9. İsimlerin Tenvin ve Tenvinsiz Okunuşu	74
2.6. 10. İsimlerin Ötre veya Esre Okunuşları.....	75
2.6.11. İsimlerde Fetha ve Kesre Kullanılışı İle İlgili Kırâatler.....	77
2.6.12. İsimlerin Cem'i Okunuşları.....	78
2.6.13. İsimlerde Cem'i ve Müfred Kullanılışı	78
2.6.14. İsimlerin Raf –Cer- Cem Okunuşu hakkında Kırâat	79

2.6.15. İsimlerin Elif-Nun Alışları Hakkında Kırâat.....	79
2.6.16. İsimlerin Tahfif (sûkun)veya Fetha Alışlarıyla İlgili Kırâat	80
2.6.17. İsimlerin Munsarif-Gayri Munsarif Oluşlarıyla İlgili Kırâat	81
2.6.18. Üç Harekeyle Bir İsmın Okunuşu İle İlgili Kırâat	82
2.6.19. İsimlerin Şeddeli veya Şeddesiz Okunuşları İle İlgili Kırâat.....	82
2.6.21. Mütekeelim Yâ'sı-Hazfedilmiş Elif'le İlgili Kırâat	83
2.6.22. İsti'naf (Başlangıc Okuyuşu) İle İlgili Kırâat	83
2.6.23. İki Hemze'li Okunuş İle İlgili Kırâat.....	84
2.6.24. Soru Takısına و ' lı ve و ' sız Okunuşu İle İlgili Kırâat	85
2.6.25. Teshil-Tahkik Kullanışı İle İlgili Kırâat.....	85
2.6.26. Kelimelerin Kök Oluşu İle İlgili Okunan Kırâat.....	87
2.6.27. عَائِر 'nın Okunan Kırâatlerde Sıfat veya İstisna Olarak Kullanılması	87
SONUÇ.....	89
KAYNAKÇA	91
ÖZGEÇMİŞ.....	94

KISALTMALAR

<i>age</i>	: Adı geçen eser
<i>agm</i>	: Adı geçen makale
<i>a.mlf</i>	: Aynı müellif
<i>a.s</i>	: Aleyhis Selam
<i>bkz.</i>	: Bakınız
<i>b.</i>	: İbn,bin
<i>c.</i>	: Cilt
<i>çev.</i>	: Çeviren
<i>d.</i>	: Doğum,doğumu
<i>DİA</i>	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
<i>Ens.</i>	: Enstitü
<i>h.</i>	: Hicri
<i>Hz.</i>	: Hazreti
<i>m.</i>	: Miladi
<i>md.</i>	: Maddesi
<i>nr.</i>	: Numara
<i>ö.</i>	: Ölümü
<i>r.h</i>	: Radiyallahu Anh
<i>s.</i>	: Sayfa
<i>s.a.v</i>	: Sallallahu Aleyhi ve Sellim
<i>SBE</i>	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
<i>Sy.</i>	: Sayı
<i>TDV</i>	: Türkiye Diyanet Vakfı
<i>TDVY</i>	: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları
<i>TDV.İs.A</i>	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
<i>trc.</i>	: Tercüme
<i>ter.hey.</i>	: Tercüme Heyeti
<i>tsz.</i>	: Tarihsiz
<i>vb.</i>	: Ve benzerleri
<i>vs.</i>	: Ve saire
<i>v.</i>	: Vefatı
<i>Yay.</i>	: Yayınları

GİRİŞ

I. AMAÇ

Yükseklisans Tezi olarak seçtiğimiz konu olan "Kırâat Bağlamında Celâleyn Tefsiri ve Mefâtihu'l-gayb adlı Tefsirin Karşılaştırılması" adlı çalışmamızda amaç iki önemli tefsir olan bu eserlerin kırâatleri nasıl ele aldığını göstermek ve her iki tefsiri bu bağlamda karşılaştırmaktır. Böylelikle bu iki tefsirin Kur'an-ı Kerim'e ait olan ilimleri ele aldığı gibi, bir ilim dalı olan kırâatleri de nasıl konu edindikleri görülecektir. Okunmaya ve incelenmeye değer iki eser oldukları yapılan çalışmada görülecektir.

II. ARAŞTIRMA ve YÖNTEM

Kur'an-ı Kerim Cebrail vasıtasıyla Arapça olarak nebi olan Hz. Peygamber'e gönderilmiş, insanlar için bir davet ve hidayet kitabıdır. Vahyi metluv olan Kur'an-ı Kerim ve vahyi gayri metluv olan Hz. Muhammed'in (s. a. v) hadisleri hem tebliğ, hem tebyin edilmiş ve kendisi tarafından yaşanarak gösterilmiştir.

Hz. Muhammed (s. a. v) bir "ümî" peygamber olduğu gibi yaşadığı toplumda da okuma-yazma bilen insanlar az da olsa mevcuttur. Kur'an-ı Kerim âyetleri indirildikçe vahiy kâtipleri aracılığıyla, Hz. Muhammed (s. a. v) yazdırmış ve Kur'an'ın âyetlerinin kaybolmasına mani olmuştur. Hz. Muhammed (s. a. v) tedricen indirilen Kur'an âyetlerini kadın-erkek herkese okuyor, onlarda ezberleyerek bu hakikatları yaşıyorlardı.

Hz. Muhammed (s. a. v) zamanında yaşamış, O'nu görmüş ve konuşmasına muhatap olmuş, Müslüman olmuş kişiler olan sahabenin güçlü hafızaya sahip insanlar olması, Kur'an'ın tedricen indirilmesi ve hayata yansıtılması Peygamber (a.s.)'in Kur'an'ı onlara talim etmesi, onları terbiye etmesi Allahu Tealâ'nın bir emridir. Kur'an-ı Kerim'in dili olan Arapça dili, indirildiği döneme göre çok sayıda Arap lehçesine sahip bir toplumda nâzil olmuştur.

"Ancak Peygamber (a. s.)'in davetinin, Mekke'nin sınırlarını zorlayıp dışarıya yönünü çevirmeye başlaması, çevre kabilelerle dirsek temasına geçmesi; meselâ

Akabe biatıyla Medineli Evs ve Hazreçlilerle görüşmesi ve en nihayetinde Medine'ye hicret etmesi sonucunda İslâm toplumu içerisinde Kureyş lehçesi dışında lehçelere sahip olan Araplar ve Arap dilinin çeşitli lehçelerini konuşan Yahudi, Hristiyan, Habeşli, İranlı, Rum vb. bir çok etnik ve dini bünyeye sahip insanlar¹ Müslüman olarak bu toplumun içinedâhil olmuşlardır."²

"Kur'an mesajının anlaşılmasını önceleyen ve tek hedef gören Hz. Peygamber, ortaya çıkan bu ciddi problemi görmüş ve bir kısım lehçelere göre okunmasının bir gereklilik olduğunu tespit etmişti. ³ Yedi harf ile ilgili hadislere bakıldığında, Hz. Peygamber'in Cebrail vasıtasıyla Allah'tan böyle bir müsaade istediği, Allah'ın da buna "Kur'an yedi harf üzere nâzil olmuştur, kolayınıza geleni okuyun" şeklinde müspet cevap verdiği görülmektedir."⁴

Bu ruhsatın Medine döneminde başladığı görülmekle birlikte, Mekke döneminde olduğunu iddia edenler de olmuştur. Kırâatlerin ise sadece Medeni surelerde değil Mekki sûrelerde de bulunduğu ⁵ bildirilmektedir.

Sahabe döneminin ise, genel olarak yedi harf, mushafın oluşturulması ve çoğaltılması Tabiin ve tebeu't-tabiin döneminde öne çıkan husus, lahn, noktasız ve harekesiz Mushaf sorunu ve tebeu't-tabiin dönemde kırâat ilmi sistemli hale getirilmiştir.⁶

Celâleyn Tefsiri'nin yazarları olan Celâleddin el-Mahalli ve Celâleddin es-Suyûtî, Tefsir-i Kebir adlı tefsirin yazarı Fahreddin er-Râzi'nin hayatı, ilmi kişiliği, hocaları, öğrencileri ve eserleri verilmiş, daha sonra her iki eser hakkında bilgi verilmiştir. Asıl konuda da bazı âyetler seçilerek içinde geçen bir kelimenin kırâati, tefsirlerin yazarlarının kırâatler hakkında Tefsirlerinde yazdıkları bilgiler verilmektedir. Bu da küçük hacimli olan Celâleyn Tefsiri'nden ele alınan âyetlerdeki kırâatler verilirken, aynı âyetler hakkında Tefsir-i Kebir adlı tefsir

¹Umeri, Ekrem Ziya, *Medine Toplumunu*(çev. Nurettin Yıldız), İstanbul 1992, Risale Yay, 17-20; Dağ, Mehmet, *Geleneksel Kırâat Algısına Eleştirel Bir Yaklaşım*, İstanbul 2011, ISAM Yayınları, 33.

² Dağ, *Geleneksel Kırâat Algısına Eleştirel Bir Yaklaşım*, 33.

³ Şahin, Abdüssabun, *Tarihu'l-Kur'an*, Kahir 1966, Dârü'l-Kâlôire, s. 42; Dağ, a.g.e, 34.

⁴ Dağ, *Geleneksel Kırâat Algısına Eleştirel Bir Yaklaşım*, 34.

⁵ Abdüssabun, *Tarihu'l-Kur'an*, 45.

⁶ Dağ, *Geleneksel Kırâat Algısına Eleştirel Bir Yaklaşım*, 421.

kullanılmıştır. Konu verilirken kullanılan eserlerin yazarlarının isimleri ve soyadları, eserlerinin isimleri, cilt sayısı ve sayfa numaraları, kullanılan ciltsiz eserlerinde yazar ismi, soyadı,eserinin ismi ve verilen bilgilerin geçtiği sayfa numaraları dipnotlarda verilmektedir. Tezin sonunda da kısa bir değerlendirmeye başvurulmaktadır.

Tefsirlerden Celâleyn Tefsiri iki cilttir. Bu eserin kendisini bir Tercüme Heyeti yapmış ve eserin adınıda Celâleyn Tefsiri Metin ve Tercüme koymuşlardır. Tezde kullanılan diğer bir tercümeside Ali Rıza Kaşeli'ye aittir. Bu eserin adı da Celâleyn Tefsiri Kur'an-ı Kerim Meal ve Tercümesi'dir. Fahreddin er-Râzi'ye ait kullanılan eser ise yirmiüç ciltten müteşekkil Tefsir-i Kebir adlı tefsirdir.

III. TEZİN ÖNEMİ

Her iki tefsirinde hemen hemen aynı kırâatleri ele aldığını, Celâleyn Tefsiri'nin kısaca kırâatlerden bahsetmekle yetinirken, Fahreddin er-Râzi'nin ise tefsirinde; bu kırâatlerin daha detaylı ele alındığını açıklamakta ve âyetlerde geçen kelimeler hakkında zikredilen kırâatlerin âyetlere kattığı anlam zenginliğine dikkat çekilmektedir. Tezimizde bu tefsirlerin karşılaştırılması yapılacak, birleştikleri ve ayrıldıkları noktalar göz önüne getirilecektir. Bu da tezin bilimsel anlamda bir olguyu ortaya koymada ki önemini ortaya koyacaktır.

IV. KAPSAM VE SINIRLAMALAR

Tezin görüleceği kırâatlerin ve bazı âyetlerde geçen kelimeler hakkında Kırâat İmamlarının okuduğu kırâatlerin âyete kattığı anlam zenginliğine vurgu yapılırken, tezimizde Kur'an-ı Kerim'de geçen diğer ilimlere başvurulmadığı görülecektir. Aynı kırâatler bahsedilirken, Fahreddin er-Râzi'nin daha detaylı bilgi verdiği görülecektir.

Tezimizde görülen sınırlamalar ise en önemlisi bütün kırâatlerin değil, bazı âyetlerin seçilmesi, bazı kırâatlere yer verilerek, tümünün zikredilmemesidir. Bunu yapmamızdaki amaç, iki tefsirin de ortak olarak belirttikleri kırâat kelimelerini incelememizden dolayıdır. Müstakil olarak bahsettikleri yerlerin karşılaştırması yapılmayacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

CELÂLEYN VE MEFÂTİHU'L-GAYB ADLI TEFSİRLERİN MÜELLİFLERİNİN HAYATI ve KİRÂAT İLMİNE BAKIŞLARI

1.1. CEÂLEDDİN EL-MAHALLÎ

1.1.1. Hayatı

Celâleddin El-Mahallî'nin tam adı Ebû Abdillâh Celâlüddin Muhammed b. Ahmed B. Muhammed el-Ensari el-Mahallî'dir. Doğum tarihi, Hicri 1 Şevval 791, miladi 23 Eylül 1389'dur. Kahire'de dünyaya gelen el-Mahallî, orada yaşadı. Âlim olan İbnü'l-İmad'a göre Teftezânî Araplarındandır.⁷ El-Mahallî nisbesini, Nil Nehri'nin Dimyat kolunun batısındaki Mahalletü'l-Kübra'dan olan aile fertleri Mahallî nisbetiyle anıldığı için almıştır.⁸ Hicri 1 Muharrem 864 miladi 28 Ekim 1459 tarihinde vefat eden el Mahallî, Kahire'de Babünnasır dışındaki aile kabristanına defnedildi.⁹

1.1.2. İlmî Kişiliği

El-Mahallî, ilk eğitimini babasından ve dedesinden almıştır. Büyük bir gelişmenin yaşandığı Kahire'de de Şafii, Hanefi ve Mâliki âlimlerinin ders ve sohbet halkalarına katıldı. Tefsir, fıkıh ve fıkıh usulü, Arap Dili ve Edebiyatı, Mantık derslerini Demiri Ahfehisi, Muhammed b. Abdüddâim el-Birmavi, Bedreddin Mahmut Asarayı, İbni Hacer el-Askalani, Nasuriddin b. Enes el-Mısrî gibi hocalardan aldı. Bisâtini'den de Tefsir ve Usulü'd-Din gibi konularda ilim aldı. Hafızası oldukça zayıf olan el-Mahallî, üstün zekâ ve muhakeme gücüyle sivrilererek bu ilimlerde eser verebilecek düzeye erişti. Dönemin önde gelen âlimleri arasında yer aldı. Mesleği olan, baba mesleği kumaş ticaretçiliğini bırakarak kendini tedarik ve telif faaliyetlerine verdi. 844 (1440) yılından itibaren Berkükıyye ve muhtemelen 852'den (1448) sonra İbni Hacer el-Askalani'nin yerine Müeyyediye Mederesesi'nde hocalık yaptı. Bu medreselerde fıkıh okuttu. Devlet erkânından

⁷Şükrü Arslan, "Mahallî", *DİA*, XVII, 326

⁸Muhammed b. Ali ed-Davudî, *Tabakatu'l-Müfessirin*, Mısır, 1972, III, 45. ; Ömer Nasuhi Bilmen, *Tabakatu'l-Müfessirin*, Ankara, 190, II, 55.

⁹Şükrü, "Mahallî", XXVII, 326.

uzak kalan âlim, el-Melikü'z-Zahir Çakmak'ın yaptığı Başkadılık teklifini redd¹⁰etti.

Mahhallî'ye Kahire dışından ders ve kitâplarının rivâyeti için icâzet almaya gelenler olduğu gibi fetva sormaya ve ziyarete geleneler de olurdu. Eserleri kısa, özlü, anlaşılır, güvenilir ve güzel tertif edilmiştir.Yazdığı eserler çok ilgi görmüştür.¹¹

1.1.3. Şahsiyeti

Celâleddin el-Mahallî'nin Selef yolunu tâkip eden bir âlim olduğuna şahit oluyoruz.Yardım sever, emri-bil ma'ruf ve nehy'i'l anil-münkeri yerine getiren bir insandır.Gösteriştan uzak duran, giyiminde dahi orta halli olmayı seven, diğer ihtiyaçlarında azla yetinen bir insandır.Büyük zulümlere karşı duran, hak yanlısı, hak tarafına dönen bir insandır.Hükümdarlar ona gelirler fakat O hiçbir zaman onlara iltifat etmemişti.¹²

Sözünü esirgemeyen bir insan olan müfessir, güçlü bir kişiliğe sahiptir.¹³

1.1.4. Hocaları

Celâleddin el-Mahallî'nin hocalarının isimleri şunlardır:

1. Akfehsî (Demirî) (v.808)
2. Bedreddin Mahmud el-Asarayî (v.825)
3. Muhammed b. Abdüddaim el-Birmavî (v.831)
4. İbn Hacer el-Askalânî (v.852)
5. Nasiruddin b. Enes el-Mısırî¹⁴(?)

¹⁰Davudî, *Tabakatu'l-Müfessirin*, III, 45. ; Bilmen, *Tabakatu'l-Müfessirin*, II, 55.

¹¹Şükrü, "Mahallî", XXVII, 326.

¹²Celâleddin Abdurrahman es-Suyûtî, *Hüsnü'l-Muhadara*, Kahire 1967, I, 443. ;Abdurrahman Altuntaş, *Celâleyn Tefsiri ve Metodu(Yüksek Lisans Tezi)*, Ankara, 2004, 12.

¹³Muhammed Huseyn ez-Zehabi, *Et-Tefsir ve'l-Müfessirin*, Kahire 1381/1961, 218. ;Altuntaş, *Celâleyn Tefsiri ve Metodu*,12.

1.1.5. Öğrencileri

Celâleddin el- Mahallî'nin talebeleri arasında şu isimler yer almaktadır:

1. Takiyuddin Ebu Bekr b. Zeyd b. Ebu Bekr el-Haseni el-Cerrari ed-Dimeşki (v.883)
2. Takiyuddin İbn Kadi Aclun (v.928)
3. Necmeddin İbn Kadi Aclun (v.876)
4. Şemseddin es-Sehavî (v.928)
5. Ebu'l-Fazl Celaleddin Abdurrahman b. Ebu Bekr b. Muhammed el-Hudayri es-Suyûtî eş-Şafii (v.911)¹⁵

1.1.6. Eserleri

Celâleddin Mahallî'nin önemli eserleri şunlardır:

1. Tefsiru'l Celâleyn
2. El-Bedrü't-tâli' fi halli Cem'il-Cevâmî
3. Şerhu'l Varakât fi'l- İlmi Usûli'l-fikh
4. Kenzü'r-râğibîn fi şerhi Minhâci't-tâlibîn
5. Şerhu'l-Kavaid li'bni Hişam-Şerhu'l-Bürde
6. El-Envârü'l-Mudiyye fi mehdi Hayri'l-beriyye
7. Kenzü'z-zehâir¹⁶

¹⁴Davudî, *Tabakatu'l-Müfessirin*, III, 56;Zehebi, *et-Tefsir ve'l-Müfessirin*, I, 33; Şükrü, "Mahallî", XXVII, 326.

¹⁵ Şükrü, "Mahallî", XXVII, 326.

¹⁶Bilmen *Tabakatu'l Müfessirin*, II,50.; Şükrü, "Mahallî" XXVII,326

1.2. CELÂLEDDİN ES-SUYÛTÎ

1.2.1. Hayatı

Celâleddin es-Suyûtî'nin tam adı, Ebü'l-Fazl Celâleddin Abdırrahman b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hadayrî es-Suyûtî eş-Şâfîî'dir.¹⁷

Hicri 1 Recep 849'da, m.3 Ekim 1445 Kahire'de doğan Celâleddin es-Suyûtî, ataları Orta Mısır'daki Asyut'ta yaşadığı için, büyük dedelerinden biri Asyut'a gelmeden önce Bağdat'ın Hudayri nisbesiyle anılır. Dedesi Hümâmüddin bir sûfi olup, Asyut şehrinde kabri ziyaretgâhtır. Babası Kemaleddin Ebu Bekr Asyut'ta doğmuştur. Babası Kemaleddin Kahire'de İbn Hacer el-Askalani gibi âlimlerin talebesi olmuştur. Mısır Abbasi Halifesi Müstekfi-Billah'ın hususi imamlığını yapmış, vaizlik, kadılık görevlerini yerine getiren Kemaleddin Ebu Bekr şerh, tâlik ve haşiye türünden eserler yazmıştır.¹⁸

40 yaşına geldiğinde dünyaya ait işlerden ve insanlardan uzaklaşarak Nil Nehri üzerindeki Mikyas Bahçesi'nde inzivaya çekildi. Kendisini ibadete verdi, vefat edinceye kadar orada kaldı. Hakkında bir çok menkıbe ve kerametlerden bahsedilen Suyûtî, sol kolundan çıkan bir tümörden dolayı h.19 Cemâziyelevvel 911, m. 18 Ekim 1505'de vefat etmiş ve babasının Babü'l Karâfe dışındaki kabrinin yanına gömüldüğü bildirilmektedir.¹⁹

1. 2. 2. İlmî Kişiliği

Suyûtî'nin babası Şafii fakihlerindendir. Kendi yazdığı dokuz batınlık şeceresinden anlaşıldığına göre ilmi ve dini seviyesi yüksek bir ailedendir. Bu sebele O, küçük yaşlardan itibaren ilimle meşgul olmuştur.²⁰

Suyûtî, sekiz yaşında hafızlığını tamamlamıştır. İbn Hacer el-Askalani, Muhyiddin Kâfiyeci, Âlemüddin Bulkini gibi meşhur âlimlerden ilim tahsil etmiş ve icâzetini almıştır. Ayrıca Şerafettin Münâvi, Takıyyüddin Şümîni, Seyfeddin Hânefi gibi âlimler de O'na hocalık yapmıştır. Sarf, nahiv, meâni, beyan, bedii gibi ilimlerde de çok iyi yetişmiştir. Tefsir, hadis ve fıkıh ilminde derin bir vukûfiyete sahiptir.

¹⁷ Halit Özkan, ''Suyûtî'', *DİA*, XXXVIII,189.

¹⁸ Zehebi, *et-Tefsir ve'l-Müfessirun*, I, 39. ; Özkan, ''Suyûtî'', XXXVIII, 189.

¹⁹ Özkan, ''Suyûtî'', XXXVIII, 189.

²⁰ Abdulkadir Karahan. ''Suyûtî'', İslam Ansiklopedisi, İstanbul, 1978, VI,258.

Suyûtî, çeşitli medreselerde, câmilerde fıkıh ve hadis dersleri vermiş, bu O'nun şöhretini arttırmıştır. Baybarsiye şeyhliğini yapmış, oranın rahat imkânlarında bir çok eserini te'lif etme imkânını bulmuştur. Dönemin idarecileri ile ilişkileri O'nun çeşitli görevlere atanmasına neden olmuştur.²¹

Mısır'da bulunan Şeyhuniye Medresesi'nde senelerce hocalık yaptı ve fetva işlerini de yürüttü. Şer'i hükümler, Hadis, Arap Dili ilimlerinde mutlak içtihat derecesine ulaştığına kâni olan Suyûtî, Kendisiyle münakaşa edenlere sert, şiddetli lisans kullandığından, aleyhinde bir cereyan oluşmuş ve medresedeki görevine, Tombay tarafından son verilmiştir. Kendisi inzivaya çekilmiş, Nil Nehri üzerindeki Ravdatü' Mikyas'da tek başına yaşamıştır. Kendisini eser te'lif etmeye vermiş zamanında tahta geçen Sultan Gavri kendisine yeni görevler teklif etmişse de, O bunları kabul etmemiştir.²²

Suyûtî'nin en önemli yönü en çok eser veren âlim olmasıdır.Ömrünü ilme adayan Suyûtî, kendisini İslâm âlemine kabul ettirmiştir.Değişik dallarda çok kıymetli eserler vermiştir. Te'lif ettiği eserlerin sayısının tam olarak tespit edilmemekle birlikte altıyüzü bulunduğu ifade edilmektedir.²³

Suyûtî'nin ilim aşkı değişik âlimlerle görüşmek üzere değişik şehirlere seyahat etmesine neden olmuştur. Dimyat, İskenderiye, Şam, Hicâz, Yemen, Hind, Magrib, Sudân-ı Garbi'deki Tükrur-Eâli gibi şehirler, ilim elde etmek için ziyaret ettiği yerlerdir.²⁴

1.2.3. Hocaları

Celâleddin es-Suyûtî'nin hocalarından bazılarının isimleri şunlardır:

1. İbn Hacer el-Askâlanî (v.852)
2. Muhyiddin Kâfiyeci (v.879)
3. Alemüddîn Bulkini (v.805)

²¹Karahan. ''Suyûtî''VI,258.

²²Davudî, *Tabakatu'l-Müfessirin*,III, 70. ; Karahan, ''Suyûtî'', 229.

²³Bilmen, *Tabakatu'l-Müfessirin*, II, 57

²⁴Karahan, ''Suyûtî'', 229.

4. Şerefüddin el-Münâvi(v.871)
5. Ahmed b. Ali eş-Şümünni(v. 872)
6. Seyfüddîn Kutluboğa(v. 881)
7. Celâlüddîn el-Mahallî (v. 864)

1.2.4. Öğrencileri

Celâleddin es-Suyûtî'nin önde gelen öğrencilerinin isimleri şöyledir:

1. Şemsüddin Muhammed b. Abdirrahman b. Ali el-Alkâmi (v.969)
2. Dâvudî, Muhammed b. Ali
3. Ebu'l-Berekat Zeynüddin (Şehabeddin) Muhammed İbn İyâs (Ayas)el-Hanefi (v.930)
4. İbn Talun, Şemseddin (v.953)
5. Ebu Hafs, Zeynüddin²⁵

1.2.5. Eserleri

Suyûtî, te'lif ettiği eserleriyle meşhurdur. Özellikle tefsir, hadis, fıkıh, nahiv, belâgat, lügat ilimlerinde eserler vermiştir. Suyûtî'nin belli başlı eserleri şunlardır:

1. ed-Dürrü'l-Mensur fi't-Tefsiri bi'l-Me'sur
2. el-İkan fi Ulumi'l-Kur'an
3. Nevâhidü'l-Ebkâr ve Şevâridü'l-Efkâr
4. Tercümânü'l-Kur'an fi Tefsiri'l-Müsned
5. Lübâbü'n-Nükul fi Esbâbi'n-Nüzul

²⁵Davudî, *Tabakatu'l-Müfessirin*, III, 90. ; Bilmen, *Tabakatu'l-Müfessirin*, II, 78.

6. el-Leâli'l-Nezâir

7. Tabakâtü'l-Huffâz

8. el-Câmiu's-Sağir

9. Cem'u'l-Cevâmi'

10. Bugyetü'l-Vüât

11. Husnü'l-Muhâdara

12. Tabakâtü'l-Müfessirin

13. Târihu'l-Hulefâ

14. Tefsiru'l-Celaleyn²⁶

1.3. FAHREDDİN ER-RÂZİ

1.3.1. Hayatı

Fahreddin er-Râzi'nin asıl adı Ebu Abdillah (Ebu'l-Fazl) Fahrüddin Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzi et-Taberistâni'dir.²⁷ Tercih edilen görüşe göre h.25 Ramazan 545, m. 6 Şubat 1149 tarihinde dünyaya geldi. Büyük Selçuklu Devleti'nin baş şehri olan Rey'de doğduğu kaydedilen er-Râzi'nin 544'de de doğduğuna dâir nâkil vardır. Bekri, Teymi ve Küreşi nisbelerinden anlaşıldığına göre, Arap asıllı bir soya sahiptir. Güçlü hitâbetinden dolayı İbnu'l-Hâtip veya İbn Hâtibu'r-Rey diye de tanınmıştır. Daha çok Fahreddin er-Râzi adıyla meşhur olmuştur. Şafii ve Eş'ari kaynaklarında ise, "imam" ünvanıyla anılmaktadır.²⁸

Herat'ta vefat eden er-Râzi'nin, h. 1 Şevval 606'da, m.29 Mart 1210 tarihinde dünyadan ayrıldığı, kendisini mülhidlikle suçlayanların naaşına her hangi bir zarar vermemesi için vâsiyetine göre, Herat yakınındaki Muzdahân Köyü civarına

²⁶Altuntaş, "*Celaleyn Tefsiri ve Metodu*, 1.

²⁷Ali Turgut, "*Tefsir Usulü ve Kaynakları*", İstanbul 1991, s. 46-47

²⁸Yusuf Şevki Yavuz, "*Fahreddin Râzi*", *DİA*, XII, s. 89

defnedildiği kaydedilmektedir. İbnu'l-Kıfti ise Râzi'nin naaşının kendi evinde olduğu, Muzdahân civarında bir tepede defnedilmiş gösterildiğini bildirmektedir.²⁹

1.3.2. İlmî Şahsiyeti

Er-Râzi, üstün bir zekâyâ, güçlü bir hafızaya, etkili bir hitâbete sahip ve kendi asrının en büyük düşünürlerinden biri olarak kabul edilmiştir. Kelâm, Fıkıh Usulü, Arap Dili, Felsefe, Mantık, Astronomi, Tıp, Matematik gibi bir çok ilmi tahsil eden er-Râzi, bundan dolayı " allame", ünvanıyla da şöhret bulmuştur.³⁰

1.3.3. İlmî Kişiliği, Eğitimi

Fahreddin er-Râzi'nin ilk hocası babasıdır. Babasının adı Ömer'dir. Ömer Kelâm İlmî'ne dâir "Gâyetü'l- Meram" adlı eseriyle tanınmıştır. Babası vefat edince 16 yaşında Simnan'a giderek, burada Kemaleddin Simnani'nin derslerine devam etti. Bir müdet sonra Rey'e döndü. İşrâki filozofu Sühreverdi el-Maktül'ün öğrencilerinden olan Mecdüddin el-Cilli O'na hocalık yaptı. O'ndan Kelâm ve Felsefe tahsil etti. Üstün zekâsı ve azmi O'nun ilimle meşgul olmasında ve ilimle yetişmesinde önemli bir yere sahiptir. Hocaları İbn Rüşd el-Hâfid, Muhyiddin İbnü'l-Arabî, Abdulkâdir-i Geylani, İzzeddin b. Abdüsselam'dır. Yaptığı ilmi seyahatler O'nun ününü arttırmıştır. Özellikle Harizm'de Mu'tezile âlimleriyle yaptığı münazaralar sonunda olaylar çıkmış, O'nun orayı terketmesine neden olmuştur. Daha sonra Mâveraünnehir beldesini dolaştı. Buralardaki medreselerde önemli eserlerinden el- Mebâhissü'l-Meşrikiyye ve Şerhu'l İşârat okutulmaktadır. Serahs'ada uğrayan er-Râzi burada meşhur tabip Abdurrahman b. Abdülkerim ile tanışıp dostluk kurdu, İbn-i Sinan'ın eseri olan el-Kanun adlı eserini O'nun için şerhetti. Daha sonra er-Râzi, Serahs'tan Buhara'ya geçer. Burada da Hanefi âlimlerinden Şerefüddin el-Mesudi, Rakiyyüddin en- Nisâburi ve Rükneddin el-Kazvini ile fihhi konularda Nureddin es-Sâbuni ile itikadi meseleler üzerine münazaralar yaptı ve büyük takdir topladı.³¹

²⁹Yavuz, "Fahreddin Râzi", XII, 89.

³⁰Bilmen, *Tabakatu'l-Müfessirin*, I, 90.

³¹Yavuz, "Fahreddin Râzi", XII, 89.

1.3.4. Hocaları

Hocalarının isimleri şöyledir:

1. İbn Rüşd el-Hafid (v.595)
2. Muhyiddin İbnü'-Arabî (v.638)
3. Abdülkadir-i Geylanî (v.561)
4. İzzeddin b. Abdüsselâm (v.660)
5. Mecdüddin el-Cili³²(v.582)

1.3.5. Öğrencileri

Fahreddin er-Râzi'nin yetiştirdiği ünlü kişilerden bazılarının isimleri şöyledir:

1. Kutbuttın el-Mısrî
2. Zeynüddin el-Keşşî
3. Şerefeddin el-Herevî
4. Eserüddin el-Ebherî
5. Taceddin el-Urmevî
6. Sirâceddin el-Urmevî
7. Şemseddin Hüsrevşâh³³

1. 3.6. Eserleri

Çeşitli dallarda eserler vermiştir. Fahreddin er-Râzi'nin bazı önemli eserlerinin isimleri şunlardır:

Kelam Alanında:

1. el-Mufassal
2. el-Metâlibü'l-Âliye

³²Bilmen, *Tabakatu'l-Müfessirin*, II, 109.

³³Yavuz, "*Fahreddin Râzi*", XII, 89.

3. Kitabü'l-Erbain

Felsefe ve Mantık Alanında:

1. el-Mebâhisü'l-Meşrikiyye
2. el-Mülahhas fi'l-hikme ve'l-mantık

Tefsir Alanında:

1. Mefatihü'l-Gayb
2. Esrârü'l-Kur'an
3. Esrârü't-tenzil

Fıkıh ve Usuli-Fıkıh Alanında:

1. el-Mahsul
2. el-Müntehab fi usuli'l-fikh

Tıp, Astronomi, Matematik Alanında:

1. Cami'ul-ulum
2. Şerhu'l-Kanun
3. et-Tıbbü'l-Kebîr

Arap Dili ve Edebiyatı Alanında:

1. Nihâyetü'l-icaz fi Dirayeti'l-i'caz
2. Şerhu Nehci'l-belağa

Biyografi Alanında:

1. Menâkibü'l-İmami's-Şafi'i

2. eş-Şeceretü'-Mübâreke fi'l-ensâbi't-Tâlibiyye³⁴

1.4. TEFSİRÜ'L-CELÂLEYN ve MEFÂTİHU'L-GAYB TEFSİRLERİNE GENEL BAKIŞ

1.4.1.Tefsiru'l-Celâleyn

Celâleddin el-Mahallî ve Celâleddin es-Suyûtî adlı iki âlim tarafından yazılan bu tefsir iki Celâl'in Tefsiri mânâsında olarak " Celâleyn Tefsiri" adıyla meşhur olmuştur.

Bu tefsiri, Celâleddin el-Mahallî ömrünün sonlarına doğru yazmaya başlamış, vefat edince talebesi Celâleddin el-Suyûtî tamalamıştır. Bu tefsiri tamamlama işi kırk gün sürmüştür. H. 1 Ramazan 870, m. 17 Nisan 1466'da başlayan bu tamamlama işi sonunda Tefsiru'l-Celâleyn (iki Celâl'in Tefsiri) adıyla tanınmıştır. Mahallî bu tefsire Kehf sûresinden başlayarak Nas sûresinin sonuna kadar ve buna da Fatiha sûresinin tefsirini eklemiştir. Daha sonra Suyûtî Mahallî'nin ölümünden sonra Bakara sûresinden başlayarak İsrâ sûresinin sonuna kadar olan kısmı tefsir ederek, bu tefsiri tamamlamıştır.³⁵

Celâleyn Tefsiri'nin özellikleri hakkında kısaca şöyle bilgi verilmektedir. Suyûtî tarafından yazılan mukaddimede izlenen metod şöyledir: Allah'ın kelâmından anlaşılana zikretmek, tercih edilen görüşe dayanmak, gerekli görülen yerlerin i'rabını yapmak, meşhur kıraatlerdeki farklılığa dikkat çekmek bunları özlü biçimde vermek.³⁶ Celâleyn Tefsiri bir dirâyet tefsiridir.

Tefsirü'l Celâleyn'de Kur'an'ın Kur'an'la, Kur'an'ın sünnetle açıklanması metodu kullanılmıştır. Kullanılan hadisler, bilinen hadisler veya mânen rivâyette verilenlerdir. Âyetlerin nüzul sebepleri bu eserde belirtilmiştir.

Tefsirü'l Celâleyn'in en önemli özelliklerinden birisi kelimelerin eş anlamlarıyla ve hemen hemen âyetlerdeki kalıblarıyla verilmesi ve açıklanmasıdır. Eserde sarf ve nahivle ilgili açıklamalar bolca yer almaktadır. Kelime ve cümlelerin i'rabı yapılmış, bu

³⁴Yavuz, "*Fahreddin Râzi*", XII, 89.

³⁵Ali Akpınar, "Celâleyn", *DİA*, VI, 294.

³⁶Yusuf Elyan Serkis, *Mu'cemu'l-Maarriâtü'l-Arabiyye ve'l-Muarrebe*, Mısır 1346/1928, IV, 1623-1624

durumda anlamlar nahiv kâidelerine göre değil, nahiv kâideleri onlara tâbi kılınarak verilmiştir.³⁷

Eserde bol bol farklı kıraatlere rastlamaktayız. Kırâatler zikredilirken Kırâat İmamlarının isimleri zikredilmez. Tefsirde kırâat farklılıklarının mânâya yansımaları üzerinde durulmuş, bunlardan kaynaklanan çeşitli i'rab şekillerine işaret edilmiştir. Bazı şâz kıraatlere vurgu yapılmaktadır. Her iki müfessir, Şafii mezhebine mensup olmalarından dolayı, ahkâm âyetlerinin tefsirlerinde Şafii mezhebinin öne çıkararak fiki birikimlerini ortaya koymuşlardır. Eserde neshin kabul edildiğine şahit olunmaktadır. Kur'an'ın Kur'an'la, Kur'an'ın sünnetle neshine dâir bilgi verilmektedir. (meselâ bk. en-Nisâ 4/33, el-Bakara 2/182) Müteşâbih âyetlerin te'viline rast gelen eserlerde bunların bir kısmı Selef'in anlayışına aykırı olmakla eleştirilmiştir.³⁸

Eserde Huruf-u Mukattaa hakkında ise, " bunlardan murad olunanı en iyi Allah bilir." denilerek bu konuda Selef Âlimlerinin yolu izlenmiştir. Bismelenin eserde tefsiri yapılmamıştır. Bunun nedeni, bismelenin herkes tarafından bilindiğidir.

Tefsirü'l Celâleyn bazı açılardan eleştirilmiştir. Bunların başında bazı gereksiz ayrıntılara ve İsrâiliyat'a yer verilmesi gelmektedir. Her iki müfessir de yazdıkları kısımlarda bunlara örnekler göstermiştir. (el-Bakara 2 /248, tâbut ve bakiye ; el-Hac 22/52, garânik kıssası; en-Neml 27/23,Sebe Melikesi...) ³⁹

1.4.1.1. Celâleyn Tefsiri'nin Hâşiyeleri

Celâleyn Tefsiri'nin yazılmış birçok hâşiyesi vardır. Bu hâşiyeleri şöyle sıralayabiliriz:

"1. (910)'da doğmuş ve (1006)tarikhinde Mısır'da vefat etmiş olan Muhammed Bedrü'd-Din el-Kerhi, namıyla Celâleyn üzerine dört ciltlik bir hâşiyeye yazmıştır.

2. (1036)'da Fas'da vefat etmiş olan Abdurrahman b. Muhammed el-Fâsi el-Kasri'nin bir hâşiyesi vardır.

³⁷Bilmen, *Tabakatu'l-Müfessirin*, II, 89.

³⁸Akpınar, *Tefsiru'l-Celâleyn*, VI, 294.

³⁹İbn-ı Sa'd, *Tabakatu'l-Kübra*, Beyrut, 1957, VIII, 345.

3. (1190)tarihinde vefat eden Atiyye b. Atiyye el-Burhânî el-Üçhürî'nin de (Kitabu'l Kevkebeyni en-nirayhi fi halli Elfâzi'l-Celâleyn) namıyla bir hâşiyesi vardır.

4. (1268) tarihinde vefât eden Muhammed b. Sâlih es-Sibâi de Celâleyn Tefsiri'ne üç ciltlik bir hâşiyeye yazmıştır.

5. Şemsüddin Muhammed el-Alkâmî'nin hâşiyesidir. Bu eserin adı Kabesü'n-Niray alâ Tefsiri'l-Celaleyn'dir.

6. (1010)'da vefat eden Mevlânâ el-Fâdîl Nureddin Ali b. Sultân Muhammed el-Kâri(Aliyyü'l-Kâri)'nin Cemâleyn adlı hâşiyesidir.

7. Abdullah en-Nibrâvi eş-Şaffî de Kurretü'l-Aynîve Nüzhetü'l-Fuâd adıyla altı ciltlik hâşiyeye telif etmiştir.⁴⁰

8.Şeyh Ahmed es-Savi el-Maliki (v.1241)'nin yazdığı Haşiyetü's-Savi ala Tefsiri'l-Celâleyn adlı hâşiyesidir.Bu hâşiyede "Savi Hâşiyesi" olarak meşhur olmuştur.⁴¹

1.4.1.2.Celâleyn Tefsiri'nin Kaynakları

Celâleyn Tefsiri'nde şu şahıslardan alıntılar yapılmıştır: Yahyâ b. Ziyâd el-Ferrâ, Hasan-ıBasri, Amrb. Ubeyd, İbn Keysân, İkrime, Müberrid, Mücâhid, Sibeveyhi, İmam-ı Şaffî, et-Taberanî, Mahmud Zemahşerî.

1.4.2.Mefâtihu'l-Gayb Tefsiri

Mefâtihu'l-Gayb adlı tefsir Fahreddin er-Râzi'nin (v.606/1210) yazdığı bir Kur'an-ı Kerim tefsiridir. Bazı sûrelerin sonunda yer alan tarihlerden ve en son Fetih sûresinde zikredilen 603 (1206-07) yılından anlaşılacağı üzere müellifin hayatının son yıllarında kaleme alınmıştır. Et-Tefsiru'l-Kebir ve Tefsiru'r-Râzi isimleriyle bu eser bilinmektedir. Bu eserinde er-Râzi tarafından tamamlanmadığı, vefat edince talebeleri tarafından bitirildiği bildirilmekle birlikte, İbn Âşur, Muhsin Abdülhamid, Muhammed Sâlih ez-Zerkân gibi âlimler eserin tamamının Râzi'ye ait olduğu görüşündedir.⁴²

⁴⁰ Akpınar, *Tefsiru'l-Celâleyn*, VI, 294.

⁴¹Bilmen,a.g.e,419.

⁴²Bilmen,a.g.e,419

Et-Tefsiru'l-Kebir hem dirâyet hem rivâyet tefsiridir. Er-Râzi, diğeri ismi Mefâtihu'l-Gayb plan tefsiri yazmaktaki maksadının, Kur'an'a yöneltilen hücumları akıl prensipleri yani istidlâl yöntemini kullanarak önlemek, İslâm inancıyla ilgili istidlâleri güçlendirmek ve bu konuda ileri sürülen karşı fikirleri reddetmek olduğunu belirtmektedir. Nakli bilgileri akli delillerle desteklemeye çalışan er-Râzi, bunları yer yer tartışmalara dayandırarak incelemiştir.⁴³

Fahreddin er-Râzi eserde Mushaf tertibini kullanmıştır. Fâtiha sûresine özel bir cilt ayırmıştır. İzlediği metodu bu ciltte belirtmiştir. Eserde her sûrenin tefsiri belli başlı bir kitap niteliğinde olup kitaplar, bâblara; bâblar, meselelere bölünmüştür. Meselelerde yer yer mukaddime, hüccet, lâtife, hüküm ve vecih şeklinde alt başlıklara ayrılarak işlenmiştir. Sebeb-i nüzulle âyetler tefsir edildiği gibi filolojik açıklamalara yer vermiştir. Eserde farklı kıraatlere bol rastlamaktayız. Âyetler arasındaki münâsebet, kırâat, filolojik yönü ve bunlara dayanarak âyetin aldığı mânâlar etraflıca sıralanmıştır.⁴⁴

Eserde senedsiz görülen 1600 hadis vardır. Bunların 1062'si Kütüb-i Sitte'de bulunmaktadır. Eserde zayıf görülen rivâyetler tenkit edilmektedir. Tefsirde hadisler için kullanılan en önemli kaynak Gazzali'nin İhyâü'l ulumi'd-din adlı eseridir. Müfessir hadis literatürüne ve tefsirlere giren İsrâiliyat'ı gerek rivâyet gerekse akli istidlâl yöntemiyle eleştirerek reddedmiştir.⁴⁵

Fahreddin er-Râzi'nin kabul ettiği mensuh âyetlerin sayısının az olduğu görülmektedir. Kırâatlere ayrılan özel bir bölümde, genelde sahih ve meşhur kırâatlerin doğruluğuna Arap dili ve şiirinden deliller getirir. Çeşitli okuyuş vecihleri arasında tercihlerde bulunduğu şahit olduğumuz er-Râzi'de, kırâatler aracılığıyla da âyetler ve sûreler arası münâsebet ve insicama şahit olmaktayız.⁴⁶

Eserde er-Râzi'nin ilmi kişiliği ve kudreti açık bir şekilde görülür. İslâm felsefecilerinin Yunan filozoflarının fikirlerini nakleden er-Râzi, Ehl-i Sünnet'e aykırı bulduklarını reddeder. Er-Râzi'nin ilmi gücünü ve dirâyetini gösteren diğeri bir husus,

⁴³Bilmen, *Tabakatu'l-Müfessirin*, II, 104.

⁴⁴Cebeci, *Mefâtihu'l-Gayb*, XXVIII, 348.

⁴⁵Davudî, *Tabakatu'l-Müfessirin*, VI, 103.

⁴⁶İbn-i Sa'd, *Tabakatu'l-Kübra*, VIII, 145.

müteşâbih âyetin te'vil edilmesidir. Ancak bu konudaki ısrarlı tutumu nedeniyle, er-Râzi, Takiyüddin İbn Teymiyye gibi âlimlerin şiddetle tenkidine uğramıştır.⁴⁷

Fahredden er-Râzi, çeşitli mezheplerin görüşlerini de eserinde tartışır. Aldığı eğitim ve yaşadığı dönem itibarıyla Kelâm konularının hemen hepsine eğilme gereği duymuştur. Mefâtihu'l-Gayp Kelâm İlmi açısından da vazgeçilmez bir kaynaktır.⁴⁸

Tefsir-i Kebir'de tasavvufi açıklama ve değerlendirmeler bir hayli fazladır.⁴⁹ Şafii mezhebine mensup olan Fahreddin er-Râzi'nin tefsirinde fihhi izahlar büyük bir yekün tutar.⁵⁰

Hz. Muhammed (s.a.v)'in Tercümanu'l-Kur'an diye nitelendirdiği Abdullah b. Abbas, Fahreddin er-Râzi'nin tefsirin rivâyet ve dil yönünü büyük ölçüde dayandırdığı bir sâhabidir. Kelimelerin iştikâkı, kıssalar, haberler, esbâb-ı nüzul ve kırâatle ilgili bir kısım bilgileri, er-Râzi, Abdullah b. Abbas'dan aktarmıştır. Fahreddin er-Râzi yine de rivâyetinde zaaf bulunması, anlamının Kur'an'ın nassına muhalif olması veya İsrâiliyat'tan kabul edilmesi gibi sebeplerle İbn Abbas'dan gelen bazı bilgileri reddedmiştir.⁵¹

1.5. KIRÂAT İLMİ

1.5.1. Kırâat

Kırâat İlmi Kur'an ilimleri arasındadır. Kırâatın tanımı çeşitli şekillerde yapılmıştır. Meselâ : Râgıp el-İsfahâni, " Tertilde harf ve kelimeleri birbirine katmaya denir." diye tanımlarken, Taşkoprüzâde, " mütevâtir ihtilaf vecihleri bakımından Allah kelâmı olan Kur'an-ı Kerim'in nazmının şekillerinden bahseden bir ilim dalıdır." diye tarif eder. İbnü'l-Cezeri'nin "kırâat" terimini tanımlaması şöyledir: " Kur'an kelimelerinin nasıl okunacağı ve râvilerine nisbet etmek suretiyle bu kelimeler üzerindeki farklı okuyuşları konu edinen bir ilimdir." Ayrıca Kırâat İmamlarından her

⁴⁷Davudî, *Tabakatu'l-Müfessirin*, VI, 104.

⁴⁸Cebeci, *Mefâtihu'l-Gayb*, XXVIII, 349

⁴⁹Bilmen, *Tabakatu'l-Müfessirin*, II, 109.

⁵⁰Cebeci, *Mefâtihu'l-Gayb*, XXVIII, 349.

⁵¹İbn-ı Sa'd, *Tabakatu'l-Kübra*, VIII, 145.

birinin tercih ettiği okuyuşlar içinde kırâat terimi kullanılmıştır. Nâfi kırâati, Âsım kırâati gibi...⁵²

Kâri(çoğulu kurrâ), kırâat kökünden ism-i fâil olan bir kelimedir. Genel anlamıyla " Kur'an tilâvet eden " kimseye kullanılmıştır. Kâri, mübtedi ve müntehi diye iki kısma ayrılır. Mübtedi, ifrad metoduyla kırâat öğrenmeye başlayıp aynı metodla üç imamın kırâatine öğrenen kişiye denir. Müntehi, kırâatlerin çoğunu ve meşhur olanlarını okuyarak, nakleden kişidir. Sâhabe döneminde, ashâbın Kur'an kırâati konusunda geniş bilgisi olanlarına kurrâ denilmiştir.⁵³

Râvide " kırâatleri imamlarından doğrudan veya vasıtalı olarak alıp nakleden kimsedir." Râviye nisbet edilen kırâate de rivâyet denmiştir. Yine bir Kırâat İlmi terimi olan " tarik" da, kırâati râviden alana nisbet edilmesidir. (Nâfi kırâatinin Kalûn rivâyetinin Ebu Neşit tariki gibi...)⁵⁴

1.5.2. Kırâatin Tarihi ve Önemi

Kırâat ilmi, İslâmi ilimler içinde gerek ortaya çıkış zamanı gerekse önemi bakımından önceliğe sahiptir. Tedricen indirilen Kur'an-ı Kerim âyetlerini ve sûrelerini Hz. Muhammed (a.s) hem okuyor, hem okuduklarını sâhabelere aktarıyordu. Onlar hem yaşayıp hem de öğrendikleri vahiyleri başkalarına öğretiyordu. Her yıl Ramazan ayında Kur'an-ı Kerim'in inen sûre ve âyetleri, Hz. Muhammed (s.a.v.) tarafından Cebrâil (a.s) 'e okunuyor, vefat edeceği yılki son Ramazanda bu okuyuş Kur'an-ı Kerim'in baştan sona karşılıklı okunmasıyla iki defa gerçekleşmiştir. Bu rivâyet Kur'an öğreniminin ve öğretilmesinin önemine işaretdir. Hz. Muhammed (s.a.v.) Kur'an bilenleri , İslâm'ı da öğretmeleri için çeşitli bölgelere gönderdiğine dâir bilgiler bulunmaktadır. O'nun Beni Âmir kabilesine Kur'anı ve İslâm'ı öğretmek üzere gönderip Bi'r-i Mâune hadisesinde öldürülen Suffe ehli sâhabiler için büyük üzüntü duyması ve bir ay boyunca katillere

⁵²Abdülhamit Birişik, "Kırâat", *DİA*, XXV, 426.

⁵³Necati Tetik, *Kur'an Tilavetinin Veya Kırâat İlminin Öğretilmesi Usülleri*, Atatürk Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi, Erzurum, 1990,say. 9, s. 239.

⁵⁴Ebu Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehebî, *Ma'rifet'ul Kurrai'l Kibar*, Mısır, ts. ,I, 101.

beddua etmesi⁵⁵ , Kur'an-ı Kerim'i bilmenin ve o bilgiye sahip olanlarına verdiği değer bir başka göstergesidir.

Kırâat İlminde ortaya çıkan farklılıkların en önemli sebebi " yedi harf" ruhsatıdır. Hz Peygamber (s.a.v.) inen âyetleri vahiy kâtiplerine yazdırıyor ve öğretiyor, çeşitli bölgelere Kur'an-ı Kerim âyetlerini ve sûrelerini bilenleri yolluyordu. Kur'an nüzulünün devam etmesi, yedi harf ruhsatı ve Arap yazısının gelişmemiş olması gibi sebeplerle gittikleri yerlerde kırâat farklılıkları önceleri bir sıkıntı doğurmazken, Resûlullah'ın vefatını takip eden yıllarda Kur'an kırâati konusunda ihtilâflar, Hz.Osman (r.a) döneminde belirginleşmiştir. İki kapak altına alınması Hz. Ebu Bekir (r.a) döneminde olan Kur'an-ı Kerim, Hz. Osman (r.a) döneminde nâzil olduğu Kureyş lehçesi⁵⁶ üzerine çoğaltılıp çeşitli bölgelere yollanmıştır.

Hicri ilk üç asırda daha çok Mekke, Medine, Kufe, Basra ve Şam gibi şehirlerde yoğunlaşan kırâat çalışmaları, daha sonra yapılan fetihler ve yürütülen İslâmlaştırma faaliyetlerine paralel olarak Mısır, Kuzey Afrika, Endülüs, İran, Anadolu ve Orta Asya'ya kadar yayılmıştır. Kırâat Âlimleri gerek kelimeler gerekse med, kasr, imâle, tahfif, idgam gibi telaffuz keyfiyetleriyle ilgili farklı okuyuşları değişik hocalardan alırken bunlar arasında kendi tercihlerini ortaya koymuşlar, bu tercihleriyle oluşan okuyuşlarını öğretmişlerdir. Zamanla bu tercihlerden bazıları üzerinde yoğunlaşma olmuş⁵⁷ böylece Kırâat Ekolleri ortaya çıkmıştır.⁵⁸

⁵⁵Zekerıyya el- Ensari Aliyyü'l Kari', *Mihenu'l- Fikriyye ala Metni'l- Cezerıyye*, Mısır, 1890, 18.

⁵⁶Ebu'l Hayr Muhammed b. Muhammed İbnü'l Cezeri, *et-Tehmid fi İlmi't-Tecvid*, Beyrut, 1961, 59.

⁵⁷Mustafa b. Abdullah Hacı Halife Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-Zünûn an Esma'i-l Kütübi ve'l-Funun*, İst. 1979. I, 353.

⁵⁸Birişik, *Kırâat*, XXV,427.

Meşhur yedi kırâatin yanında yirmibeş kırâati de ele alan Ebu Ubeyde Kâsım b. Sellâm'dır. Cehdami ve İbn Cerir et-Taberi, kırâatle ilgili olarak yirmi kırâati toplamışlardır. Yedi sahih ve meşhur kırâat ise Kitâbü's- Seb'a adlı eseriyle İbn Mücâhid'e(v.324/936) âittir. Bu eser Kırâat İlmi tarihinde bir dönüm noktasını oluşturmuştur. Yedi Kırâat Âliminin isimleri şöyledir: Medine'de Nâfi b. Abdurrahman, Mekke'de İbn Kesir, Kufe'de Âsım b. Behdele, Hamza b. Habib ve Kısâi, Basra'da Ebu Amr b. Alâ ve Şam'da İbn Âmir kabul görmüştür.⁵⁹

1. 5. 3. Kırâat Çeşitleri

1.5.3.1. Sahih Kırâatler

Kırâat İlminde sahih terimi genelde iki anlamda kullanılmıştır. Birinci anlama göre muttasıl ve güvenilir bir senetle Hz. Peygamber(s.a.v.) 'e ulaşan, Hz. Osman'ın çoğaltıp büyük şehirlere gönderdiği Mushaflardan birine takdiren de olsa uyan, yine bir vecihle de olsa Arap diline uygun düşen kırâatlerdir. Âlimlerin ittifakiyle bu kırâatler sahihtir. Burada sözü edilen senedin mütevâtir veya meşhur olma zorunluluğu yoktur.⁶⁰ İkinci anlama göre ise, güvenilir, muttasıl sened ve Arap diline uygunluk şartlarını taşıdıkları halde Hz. Osman'ın Mushaflarına uymayan kırâatlerdir. Bu anlama gelen kırâat icmâ edilen Mushaflara uymadıkları için bu tür kırâatlerin okunması câiz görülmemiştir.⁶¹

1.5.3.2. Âhâd Kırâatler

Senedi sahih olmakla birlikte yazım bakımından Hz. Osman (ra)'ın Mushafına veya Arap Dili gramerine uygunluk arz etmeyen kırâatlere âhâd kırâat denilmektedir. İslami anlayışa göre söz konusu kırâatleri okumak câiz olmadığı gibi, onlara inanmak da vacip değildir.⁶²

⁵⁹Mehmet Adıgüzel, *Kur'an Öğretim Metotları ve Öğreticilik Vasıfları*, AÜİFD, 2003, sayı.19, 214.; Yılmaz, *Kur'an Öğretiminde Temel İlkeler Ve Teknik-Yöntemler*, 8.

⁶⁰Birişik, *Kırâat*, XXV, 428.

⁶¹Zehebi, *Ma'rifet'ul Kurrai'l Kibar*, II, 34.

⁶²Muhsin Demirci, *Tefsir Usûlü*, İstanbul 2012, 132.

1.5.3.3. Şaz Kırâatler

Namazlarda ve ibadet maksadıyla okunmayan şaz kırâatler, sıhhat şartlarından en az birini taşımayan kırâatlerdir. Meselâ: Hasan-ı Basri ve A'meş'in kırâatleri şaz kırâatler olarak kabul edilmiştir.⁶³

1.5.3.4. Müdrec Kırâatler

Kur'an'ın bazı âyetlerine tefsir maksadıyla yapılan ziyâdelere de müdrec kırâat adı verilir. Bilindiği gibi bu tür ziyâdeler Kur'an'dan olmayıp tamamen açıklama ve şerh amacıyla yazılan şahsi notlardan ibarettir. Özellikle bunlar, İbn Mes'ûd ve Übeyy b. Ka'b'ın hususi Mushaflarında yer almıştır.⁶⁴

1.5.3.5. Mevzu Kırâatler

Hiçbir aslı olmadığı halde uydurma bir senedle birine nisbet edilerek nakledilen kırâatlerdir. Bunların en meşhurları, örneklerini Ebü'l-Fazl Muhammed b. Ca'fer el-Huzali'nin (ö.408/1017) Ebu Hanife'ye nisbet ederek bir araya getirdiği kırâatlerdir⁶⁵ ki, mevzu kırâatleri oluşturur.

1. 5. 4. Kırâat İmamları

1. Medine İmamı olan Nâfi b. Abdurrahman el-Leysi (ö.169/785), aslen İsfahanlıdır. Muttasıl olan kırâatı Ubey b. Kâ'b yoluyla Resûlullah (s.a.v.)'e ulaşır.

Kırâatini rivâyet edenler Kalûn ve Verş'dir.⁶⁶

2. İbn Kesir ismiyle meşhur olan Ebu Ma'bed Abdullah b. Kesir (ö.120/738) aslen İranlıdır. Mekke Kırâat İmamıdır. Kırâatı Hz. Muhammed (s.a.v.)'e Mücâhid b. Cebr-Abdullah b. Abbas-Ubey b. Kâ'b senediyle ulaşır.

Râvileri Bezzi ve Künbül'dür.⁶⁷

⁶³Çelebi, *Keşfü'z-Zünûn an Esma'i'l Kütübi ve'l-Funun*, I, 55.

⁶⁴Demirci, *Tefsir Usûlü*, 133.

⁶⁵Tetik, *Kur'an Tilavetinin Veya Kırâat İlminin Öğretilmesi Usülleri*, s.45.

⁶⁶Birişik, *Kırâat*, XXV, 428.

⁶⁷Cezeri, *et-Tehmid fi İlmi't-Tecvid*, II, 234.

3. Ebu Amr b. Alâ el- Basri (ö.154/771) Basra Kurrâsındandır. Mekke'de doğmuştur. Senedi Mücâhid b. Cebr- Abdullah b. Saib- Zeyd b. Sabit, Yezid b. Ruman- Abdullah b. Ayyaş-Ubey b. Kâ'b, Hasan-ı Basri-Hittan b. Abdullah- Ebu Musa el- Eş'ari'dir. Talebesi olan Yahyâ b. Mübarek el-Yezidi'nin talebelerinden Duri ve Susi râvileridir.⁶⁸

4. İbn Âmir künyesiyle tanınan Abdullah b Âmir el- Yahsubi (ö.118/736) aslen Yemenlidir. Şam Kurrâsındandır. Kırâatinde kullandığı sened Mugire b. Ebu Şihab el- Mahzumi- Hz.Osman'dır. Râvileri Hişam b. Ammâr ve Ebu Amr İbn Zekvân'dır.⁶⁹

5. Kufe Kırâat İmamlarından biri olan Âsım b. Behdele (ö.127/745)'nin Resûlullaha ulaşan senedi şöyledir: Ebu Abdurrahman es-Sülemi-Ali b. Ebu Talip ve Zir b. Hubeyş-Abdullah b. Mes'ut'dur. Talebeleri Ebu Bekir Şûbe b. Ayyâş ve Hafs b. Süleyman'ın rivâyetleriyle kırâati meşhur olmuştur.⁷⁰

6. Hamza b. Habib (ö.156/773) de Kufe kurrâsındandır. Fas asıllıdır. Hamza'nın kullandığı sened Muhammed b. Abdurrahman b.Ebu Leylâ- Abdurrahman Ebu Leylâ- Hz. Ali ve Humran b. A'yen- Ubeyd b. Nudayle – Abdullah b. Mes'ud'dur.

Kırâati O'nun talebelerinden Hallâd b. Hâlid ve Halef b. Hişam'ın rivâyetleriyle meşhur olmuştur.⁷¹

7. Ali b. Hamza el-Kıssâi (ö.189/805) Kufe kurrâsındandır. İran asıllı olan Kıssâi kırâati Hz. Peygamber'e Hamza b. Habib, İsâ b. Ömer el-Hamedâni ve diğer bazı hocalarının isnâdıyla ulaştırmaktadır. Talebelerinden Ebu'l Hâris ve Duri râvilerindendir.⁷²

8. Medine kurrâsından olan Ebu Ca'fer Yezid b. Ka'ka' el-Kâri'nin (Ö.130/747-48) isnâdı Abdullah b. Ayyâş- Abdullah b. Abbas ve Ebu Hureyre- Ubey b. Ka'b'dır. Kırâati talebeleri İbn Cemmâz ve Verdân'ın rivâyetleriyle yaygınlık kazanmıştır.⁷³

⁶⁸Birişik, *Kırâat*, XXV, 428.

⁶⁹Çelebi, *Keşfü'z-Zünûn an Esma'i-l Kütübi ve'l-Funun*, I, 59.

⁷⁰Birişik, *Kırâat*, XXV, 428.

⁷¹Zehebî, *Ma'rifet'ul Kurrai'l Kibar*, II, 335.

⁷²Tetik, *Kur'an Tilavetinin Veya Kiraat İlminin Öğretilmesi Usülleri*, 49.

⁷³Birişik, *Kırâat*, XXV,428.

9. Ya'kub el- Hadrami(ö. 205/821). Basra kurrâsındandır. Kırâatteki isnâdları Sellâm b. Süleyman b. Münzir, Abdurrahman b. Muhaysın, Mehdi b. Meymun ve Ebu'l-Eşheb Ca'fer b. Hayyân gibi hocalardan başlayıp Hz. Ömer, Ebu Musa el- Eş'ari, Abdullah b. Mes'ud ve Ubey b. Ka'b gibi sahabilere uzanan zincirlerle Hz. Peygamber'e ulaşır. Râvileri Ravh ve Ruveys'dir.⁷⁴

10. Halef b. Hişam el-Bezzar(ö. 229/844). Kufe kurrâsındandır. Hamza b. Habib'in kırâatini Süleymb. İsa'dan, Âsım b. Behdele'nin kırâatini Ebu Yusuf Ya'kub b. Halife El-A'ş'a'dan ve Nâfi'nin kırâatini İshak el- Müseyyebi'den alan Halef 'in isnadı Hz. Peygamber'e bu hocalarının yukarıda zikredilen yollarıyla ulaşmakta olup O'nun Kırâatı, talebelerinden İdris b. Abdülkerim ve İshak b. İbrâhim el-Verrâk'ın rivâyetleriyle meşhur olmuştur.⁷⁵

1.5.5. Kırâatlerin diğer ilimlerle ilişkisi

Kırâatlerin Arap dili, tefsir, hadis, fıkıh, kelâm ve tasavvuf gibi ilimlerle yakından ilgisi vardır. Kırâatle en çok ilgisi olan Arap dilidir. Okunan kırâatlerdeki farklılıklar çoğu zaman anlamı değiştirmektedir. Bu da Kureyş lehçesi dışındaki kabilelerin kullanımını göstermektedir. Kırâat-Arap dili ilişkisindeki en önemli nokta, kırâatlerin sonradan oluşan Arap dili kurallarına göre değerlendirilip değerlendirilmeyeceğidir. Özellikle Basra ve Kufe dil mekteplerine mensup dil âlimleri bazı kırâatleri Arap dili kurallarına uymadığını, fasih olmadığını ve harflerin birbirine idgamı gibi hususlarda yanlışlık yapıldığını ileri sürerek Kırâat İmamlarını eleştirmişlerdir. Zemahşeri, Asmai, Zeccac, Ferrâ gibi dilciler kırâatlerden bir kısmını imamların şahsi tercihi olduğunu ve Hz. Peygamber'e kadar varan bir senedi bulunmadığını ileri sürmüşlerdir.⁷⁶

Kırâatlerin tefsir ilmiyle de ilgisi vardır. Bu bakımdan kırâatleri iki kısma ayırmak mümkündür. Meddin mertebeleri, imâleler, tahfif, teshil, tahkik, cehr, hems ve gunne gibi harf ve harakelerin telaffuzundaki ihtilâfların tefsir ilmiyle bir ilgisi yoktur. Kelimenin yapısıyla ilgili olan okuyuşlar ve yorumu etkileyen ihtilâflar tefsiri ilgilendirmektedir. "Melik-Mâlik" (el-Fâtiha /4) "nün şiruhâ-nün şizühâ" (el-Bakara

⁷⁴Cezeri, *et-Tehmid fi İlmi't-Tecvid*, II,239.

⁷⁵Birişik, *Kırâat*, XXV,428.

⁷⁶Adıgüzel, *Kur'an Öğretim Metotları ve Öğreticilik Vasıfları*, s.70.

2/259) örnekleri kelimenin yapısıyla ilgili yorumu etkileyen misallerdendir. Bu durum Kur'an tefsirine anlam zenginliği katmaktadır. Bu nedenle, sahabenin birbirine zıtmiş gibi görünen tefsirlerinin sebebinin altında yatan bir sebep olan bu durumdan dolayı Suyûtî, müfessirlerin bilmesi gereken ilimler arasında sahabenin kırâat farklılıklarına göre yaptığı tefsirleri saymış ve bunun önemine işaret etmiştir.⁷⁷

Kırâat-fıkıh ilişkisini iki açıdan değerlendirmek mümkündür. Sahih kırâatler, yani bütün sıhhat şartlarını taşıyan kırâatlerin her hangi bir fıkhi konunun temellendirilmesinde sakıncası yoktur. Diğer üç temel şartı taşımayan kırâatlerle bu şartları taşıdığı halde üzerinde icmâ bulunmayan kırâatlerin namazda okunup okunmayacağı, okunduğu takdirde namazın bozulup bozulmayacağı meselesidir. Üç temel şartı taşıdığı halde üzerinde icmâ bulunmayan kırâatlere dayalı bir hüküm vermek ve bu hükümler tartışmaya açıktır. Şâz kırâatler daha çok başka deliller yardımıyla verilen hükümleri desteklemek için kullanılmış, sadece bunların üzerine hüküm bina edilmemiştir. Kırâat farklılıklarının değişik fıkhi sonuçlar meydana getirmesine iki örnek şöyledir: Nisâ sûresindeki (4/43) " lâmestü " ibaresinin Hamza b. Habib, Kısâi ve Halef b. Hişam tarafından " lemestüm " şeklinde, Bakara sûresindeki (2/22) " hattâ yathurne " ibaresinin aynı kâiriler tarafından " hattâ yattaharne " olarak okunması anlamı değiştirmektedir.⁷⁸

⁷⁷Zehebî, *Ma'rifet'ul Kurrai'l Kibar*, II, 339.

⁷⁸Birişik, *Kıraat*, XXV, 431.

İKİNCİ BÖLÜM

KİRÂAT BAĞLAMINDA CELÂLEYN ve MEFÂTİHU'L-GAYB ADLI TEFSİRLERİN KARŞILAŞTIRILMASI

2.1.CELÂLEYN VE MEFÂTİHU'L GAYB ADLI TEFİRLERİN KİRÂATLERİ KULLANMADAKİ YÖNTEMLERİ

2.1.1. Kırâatlere Göre Âyetin Manasını Vermeleri

İlk önce konuyla ilgili bir örnekten âyet ve mânâsı verilip, kırâatlere göre âyetin mânâsının nasıl değiştiği şöyledir:

بلى ان تصبروا تتقوا ويأتوكم من فورهم هذا يمددكم ربكم بخمسة آلاف الملكة مسومين

"Evet, sabrettiğiniz ve Allah'a karşı gelmekten sakındığınız takdirde; onlar ansızın üzerinize gelseler bile Rabbiniz nişanlı beş bin melekle size yardım eder." (Al-i İmran, 125)

Âl-i İmran sûresi 125. Âyette geçen **مُسَوِّمِينَ** kelimesi hakkında Celaleyn Tefsirinde harfinin hem kesre, hem fetha ile okunduğu bildirilmiştir.⁷⁹ Bu âyete mânâ vermemiştir.

Fahreddin er-Râzi ise Tefsir-i Kebîr adlı tefsirinde ise bu kelime⁸⁰ hakkında şöyle demektedir: "İbn Kesîr, Amr ve Âsım, vâv harfinin kesresi ile kelimeyi **مُسَوِّمِينَ** şeklinde, yani "kendilerini hususi bir takım alametlerle alametlendirmiş oldukları halde" mânâsında okumuşlardır. Rivâyetlerin çoğu, o meleklerin atlarını bir takım nişanlarla alametlendirdiklerini ifade eder. Diğer Kırâat İmamları ise, bu kelimeyi, vâv'ın fethası ile **مُسَوِّمِينَ** şeklinde, yani "Allah veya kendileri tarafından alametlendirmiş olarak" mânâsında okumuşlardır."⁸¹Fahreddin er-Râzi Kırâat İmamlarının ismini zikrettiği gibi, bu İmamların, okunan kırâatlerin, âyete verdikleri mânâyı da belirtmiştir.

⁷⁹ Suyûtî, *Celâleyn Tefsiri Metin ve Tercüme*, I, 65.

⁸⁰ مسومين

⁸¹ Fahreddin Râzi, *Tefsir-i Kebîr*, İstanbul 2008, VII, 52.

Örnek 2:Nisa suresi 31. Ayetteki **مُدْخَلًا** kelimesini, Celâleyn Tefsiri, mim harfinin zamme ve fetha ile okunduğunu⁸² belirtmektedir.

Fahreddin er- Râzi ise Tefsir-i Kebir Mefâtihi'l- Gayb adlı tefsirinde Kırâat İmamından ve râvisinden bahisle şöyle belirtmektedir: "Âsım'ın râvisi Mufaddal, her iki fiili de gaib sigasıyla **يُكْفِّرُ-يُدْخِلُكُمْ** (örter ve sizi sokar) şeklinde; diğer Kırâat İmamları ise, va'ad-i ilahiye ifâde eden bu cümleyi bir cümle sayarak nün ile **نُدْخِلُكُمْ - نُكْفِّرُ** (örteriz ve sizi sokarız) şeklinde okumuşlardır. İmam Nâfi, mim harfinin fethası ile **مُدْخَلًا** şeklinde okumuşlardır. O, Hac suresi (59. Ayetteki) kelimeyi de aynı şekilde okurken, diğer Kırâat İmamları bu kelimeleri, mim'in ötresi **مُدْخَلًا** şeklinde okumuşlardır. Ama hepside, İsra 82. ayetteki aynı kelimeyi, mim harfinin zammesi ile okumuşlardır. Bu kelimeyi mim'in fethasıyla okuyanlar, girme yeri(yani ism-i mekân manasını) almışlar, zamme ile okuyanlar ise, "sokmak" mânâsında masdar olarak almışlardır. Masdar sayılışına göre bu, **وَيُدْخِلُكُمْ إِدْخًا لَا كَرِيمًا** "Allah sizi şerefli bir yerleştirme ile yerleştirir" takdirindedir. Bu girdirişi "şerefli" olarak tavsif etmek şu mânâdadır. Bu yerleştirme, haklarında, Allah Teâlâ'nın, "O yüzler üstü cehenneme (sürülüp) toplanacaklar(yok mu?)"(Furkân, 34) buyurduğu kimselerin aksine, ikrâm ile beraber olacaktır."⁸³

2.1.2.Kur'an-ı Kerim'in İttifak Ve İhtilâflarını Zikretmeleri

Kur'an-ı Kerim'in ittifak ve ihtilâflarının olup olmadığına dair iki örnek şöyledir:

Örnek 1: Maide sûresinin kırkikinci âyetinde geçen **سُحَّت** kelimesi hakkında, Celâleyn Tefsiri **سُحَّت** kelimesinin iki harfinin zammesi ve sükunu ile okunduğunu⁸⁴ belirtiyor. Yine Kırâat İmamlarını zikretmiyor. Kur'an-ı Kerim'e kattığı ittifak ve ihtilâflardan bahsetmedi.

Fahreddin er-Râzi ise, burada: "İbn Kesîr, Ebu Amir ve Kisâi'nin süht kelimesini, Kur'an-ı Kerim'de bütün geçtiği yerlerde sin ve hâ harfinin zammesi ile **سُحَّت** şeklinde; İbn Âmr, Nâfi, Âsım ve Hamza'nında **سَحَّتْ** "O, onu haram olarak

⁸²Suyûtî, *Celâleyn Tefsiri Metin ve Tercüme*, I, 82.

⁸³Râzi, *Tefsir-i Kebîr*, VII, 548.

⁸⁴Suyûtî, *Celâleyn Tefsiri Metin ve Tercüme*, I, 114.

kazandı" masdarı olarak, sin'in zammesi ve hâ harfinin sûkunu ile suht şeklinde okumuşlardır. Keşşaf Sâhibi ise, kelimeyi sin ve hâharflerinin fethası ile sehat ve sin harfinin kesresi, ha harfinin sûkunu ile siht şeklindeki kırâatleri nakletmişlerdir. Bütün bunlar, kelimenin değişik kullanım şekilleridir"⁸⁵diyerek belirtmektedir.

Örnek 2:Nebe sûresi dördüncü ve beşinci ayetlerinde geçen سَيَعْلَمُونَ kelimesi hakkında da Celâleyn Tefsiri herhangi bir kırâatten bahsetmemekle birlikte ثُمَّ Lafzının getirilmesi ile ikinci tehdidin daha şiddetli olduğu belirtilirken⁸⁶Fahredden er-Râzi ise bu âyetlerde geçen سَيَعْلَمُونَ kelimesi hakkında şöyle kıraatlerden bahsetmektedir: "Kırâat İmamlarının ekserisi fiili yâ ile سَيَعْلَمُونَ şeklinde okurlarken, İbn Âmir tâ ile سَتَعْلَمُونَ (siz bileceksiniz) şeklinde okumuşlardır. Vâhidi, birinci kıraatin daha evla olduğunu, çünkü bundan önceki هُمْ فِيهِ مُخْتَلِفُونَ Cümlesinde gaib sigasında olduğunu, bunu tâ harfi ile okuyabilmek için, âyette, "Onlara de ki:Sizler bileceksiniz" gibi bir takdim yapılması gerektiğini söylemiştir. Ama ben derim ki:Bunun "iltifat" üslubuyla okunması mümkündür ve yerindedir. Bu tıpkı bir kimsenin, "Benim kölem şöyle şöyle diyor" deyip, sonra da kölesine dönerek, "Sen bu sözün vebalini ileri de çekesin" demesi gibidir."⁸⁷

2.1.3. Sadece Kırâati Göstermekle İktifa Etmeleri

Celâleyn Tefsirinde genellikle kırâatı söylemekle yetinildiği halde Fahreddin er-Râzi'ninde tefsirinde bazı zaman kırâatleri zikretmekle yetindiği görülmektedir. Buna şu misalleri verebiliriz.

Misâl 1:Âl-i İmran sûresi yüz altmış dokuzuncu âyette geçen kelimesi hakkında hem şeddesiz اُقْتُلُوا hem de şeddeli olarak yani قُتِلُوا şeklinde okunduğu⁸⁸ belirtilmektedir.

Yine Fahreddin er-Râzi Kırâat İmamlarının ismini vererek İbn Âmr'ın şeddeli olarak قُتِلُوا şeklinde okurken; diğer Kırâat İmamlarında şeddesiz olarak اُقْتُلُوا şeklinde okuduğunu⁸⁹ belirtmektedir.

⁸⁵ Râzi, *Tefsir-i Kebîr*, IX, 76.

⁸⁶ Suyûtî, *Celâleyn Tefsiri Metin ve Tercime*, II, 581.

⁸⁷ Râzi, *Tefsir-i Kebîr Metin ve Tercime*, XXII 412.

⁸⁸ Suyûtî, *Celâleyn Tefsiri Metin ve Tercime*, I, 71.

Misal 2: Celâleyn Tefsiri Nisâ sûresi kırkıncı âyette geçen **لِحَسَنَةٍ** kelimesi hakkında bir kırâatte de ref olarak okunduğunu⁹⁰ bu durumda **كَانَ** tam fiil olduğunu belirtir.

Fahreddin er-Râzi, Tefsir-i Kebir adlı tefsirinde yine Kırâat İmamlarını zikrederek şöyle demektedir: "Nâfi, İbn Kesîr kıraati buradaki **كَانَ** fiilini tam bir fiil olarak kabul ederek, "hasene" kelimesini merfu olarak **حَسَنَةً** şeklinde okumuştur ki bunun mânâsı, "Eğer bir hasene olur, meydana gelirse. ." şeklinde olur. Diğer kırâatler ise, bu fiili bir nakıs fiil kabul ederek "hasene" kelimesini mansub olarak, **حَسَنَةً** şeklinde okumuşlardır ki buna göre mana, "Eğer o zerre miktarı şey bir iyilik olursa..." şeklindedir."⁹¹

Gördüğümüz gibi Celâleyn Tefsiri sadece kırâati göstermekle yetindiği gibi Fahreddin er-Râzi hem okunan kırâatleri hem Arapça dil bilgisine başvurulduğunu belirtmektedir.

2.1.4. Âyetlerle Şahit Getirerek Kırâatleri İzaha Çalışmaları

Bu genelde Fahreddin er-Râzi'nin yöntemidir. Celâleddin el-Mahallî ve Celâleddin es-Suyûtî bu metodu kullanmadıkları eserlerinde belli olmaktadır. Fahreddin er-Râzi Nisâ sûresi altmışaltıncı ayette bu yöntemi kullanmaktadır. Fahreddin er-Râzi Tefsir-i Kebîr adlı tefsirinde de yine Kırâat İmamlarını zikrederek şöyle der: "İbn Kesîr, Nâfi, İbn Âmir ve Kisâi, **أَنْ** deki nun'un ve deki vâv'ın zammesiyle, **أَنْتُمْ** kelimelerindeki zammeyi vâv ile nun'a vermektedir. Âsım ile Hamza, ictimâ-i sâkineynden dolayı, gerek nun harfini kesre ile, vâv harfini zamme ile okumuştur. Zeccâc, "Ebu Amr'ın birrivâyet varsa müstesnâ, böyle okumak suretiyle, özellikle bu iki harfi birbirinden niçin ayırdığını bilemiyorum..." demiştir, Zeccâc'ın dışındakiler ise "Nun'u kesre okumasına gelince, ictimâ-i sâkineynden dolayı kesre okumak asıl olduğu için, bunu böyle okumuştur; vâv'ı zamme ile okuması ise, vâv harfi, zahir olan vâv'a benzediği için yerinde ve güzel olmuştur" demişlerdir. "Delâleti satın aldılar"

⁸⁹ Râzi, *Tefsir-i Kebîr*, VII, 204.

⁹⁰ Suyûtî, *Celâleyn Tefsiri Metin ve Tercüme*, I, 84.

⁹¹ Râzi, *Tefsir-i Kebîr*, VIII, 43.

(Bakara, 16) ve **تَسْوُوا الْفَضْلَ** ". üstünlüğü unutmayın..." (Bakara, 237) âyetlerindeki zamir olan vâv'ın, zamme ile okunacağı hususunda ittifak etmişlerdir.⁹²

Nisâ sûresi yüz yirmi dördüncü âyette geçen kırâat hakkında da Kırâat İmamlarını zikrederek, Fahreddin er-Râzi, âyetlerle şahit getirerek kırâatleri izaha çalışması söz konusudur: "İbn Kesir ve Âsım'ın râvisi Ebu Bekir, yâ harfinin dammesi ve hâ harfinin fethasıyla olmak üzere, meçhul sigâsında **يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ** "cennete girdirilirlir" şeklinde okumuşlardır. Yine aynı imamlar, Meryem altmışıncı âyet ile Mü'min kırkıncı ayetlerini de böyle okumuşlardır. Diğer Kırâat İmamları ise, bu suredeki bütün bu gibi yerleri, cennete girme fiilini insanlara nisbet ederek, yâ harfinin fethası ve hâ harfinin zammesi ile **يَدْخُلُونَ** (girerler) şeklinde okumuşlardır. Her iki kıraat de güzeldir. Birincisi güzeldir. Çünkü daha vecizdir ve **أَدْخِلْهُمْ الْجَنَّةَ** "Onları cennete sokarım" şeklinde ki sözün doğruluğuna delalet eder ve **وَلَا يُظْلَمُونَ** "Haksızlığa uğratılmazlar" tabirine de uygun düşer. İkinci kırâat ise, Hak Teâlâ'nın "Siz ve zevceleriniz cennete girin" (Zuhur, 70) ve kırâat "Selametle girin oraya" (Kâf, 34) âyetlerine uygun düşer. Allah en iyi bilendir. "⁹³

Bu misâllerde görüldüğü gibi Müfessir Fahreddin er-Râzi âyetlerle şahit getirerek kırâatleri izaha çalışmıştır. Bir misâl daha verelim. Maide suresi yirmi dördüncü ayeti de Fahreddin er-Râzi şöyle açıklar: "İbn Âmir ve Nâfi, ayetteki **يَرْتَدُّ** kelimesini, iki dal harfi ile **يَرْتَدُّ** şeklinde; diğer Kırâat İmamları ise, şeddeli tek bir dâl ile, **يَرْتَدُّ** şeklinde okumuşlardır. Birinci kıraat şekli bir fiilini muza'af(sonu şeddeli) olduğunu göstermek içindir, ikincide idgâmdanki ötürüdür. Zeccâc şöyle demiştir: İki dâl harfini bilerek okumak asıldır. Çünkü muza'af harflerden ikincisi sakın olduğu zaman her iki harfte açıkça gösterilir. Bunun bir benzeri **أَنْ** **يَمَسُّكُمْ قَرْحٌ** "Eğer size bir yara dokunmuşsa..." (Âl-i İmran, 140) âyetidir. Dil bakımından bunu **يَمَسُّكُمْ أَنْ** şeklinde söylemek de caizdir. "⁹⁴

2.1. 5. Arap Dili ve Şiirinden Yararlanmaları

⁹² Râzi, *Tefsir-i Kebîr*, VIII, 139.

⁹³ Râzi, *Tefsir-i Kebîr*, VIII, 333.

⁹⁴ Râzi, *Tefsir-i Kebîr*, IX, 108.

Bu bakımdandan da Celâleyn Tefsiri'nde Celâleddin el-Mahallî ve Celâleddin es-Suyûtî Arap dili bakımından ve şiirinden şahit getirerek kırâatlerin izahını yaptıkları görülmektedir.

Fahreddin er-Râzi ise Tefsir-i Kebîr adlı tefsirinde buna örnekler zikretmektedir. Âl-i İmran yüz kırık altıncı âyette geçen bir kelime hakkında ilk önce Kırâat İmamının ismini veriyor: "İbn Kesir; âyetin başını كَاعِنٌ vezni üzere, hemzeli, şeddesiz ve medli olarak كَاعِنٌ şeklinde okumuştur. Diğer Kırâat İmamları ise şeddeli olarak ve كَعِينٌ vezni كَائِنٌ şeklinde okumuşlardır. Bu, Kureyş lügatine göredir. Cerir'in şu şiiri, birinci lügate göredir:

وَ كَائِنٌ بِالْأَبَاطِحِ مِنْ صَدِيقٍ يَرَانِي لَوْ هُوَ الْمَصَابِ

"Belâlara mübtelâ olan kendisi bile olsa, bu engin vadilerde beni görüp gözetene nice dostlar vardır."

Mufaddal da şu şiiri nakletmiştir:

كَائِنٌ تَرَى فِي الْحَيِّ مِنْ ذِي قَرَابَةٍ

"Mahallede, akrabalık bağları bulunan nice kimse görürsün..."⁹⁵

İkinci misâlde Âl-i İmran sûresi yüzüncü âyetten veriliyor. Fahreddin er-Râzi şöyle demektedir: "Hamza bu kelimeyi, tâ ile لَا تَحْسَبَنَّ وَ şeklinde; diğer Kırâat İmamları ise, yâ harfi ile لَا يَحْسَبَنَّ وَ şeklinde okumuşlardır. Zeccâc, "Hamza'nın kırâatine göre mânâ,

"cimrilik edenlerin cimriliklerinin onlar için hayırlı olacağını sanma..." şeklindedir. Buna göre يَبْخُلُونَ "cimrilik edenler. ... " sözü delâlet ettiği için, بَخْلٌ "cimrilikleri" ifadesi hazfedilmiştir. Yâ ile okuyanların kırâatine göre ise şu iki izah yapılabilir:

⁹⁵ Râzi, *Tefsir-i Kebîr*, VII, 100.

a)Bu fiilin, fâili olan zamirin mercii ya Allah Resulü veya herhangi bir kimsedir. Buna göre âyetin mânâsı, "Allah'ın Resulü veya herhangi bir kimse, "cimrilik edenlerin, cimriliğinin onlar için hayır olacağını sanmasın" şeklindedir.

b)Bu fiilin fâili, "cimrilik edenlerdir. " Buna göre, âyette mef'ul hazfedilmiş olup takdiri, "cimrilik edenler, cimriliklerinin kendileri için hayırlı olduğunu sanmasınlar" şeklindedir. "Cimrilik edenler..." ifâdesi kendisine delâlet ettiği için, mef'ul hazfedilmiştir. Bu bir insanın,

مَنْ كَذَبَ كَانَ شَرًّا لَهُ

"Kim yalan söylese, o onun için bir şer olur, yani onun yalanı bir şer olur. " Sözü gibidir. Şu şiirle de bunun gibidir: إِذَا نُهِيَ السَّفِيهَ جَرِي إِلَيْهِ

"Akılsız bir şeyden nehyolunduğu zaman, ona doğru gibidir. "Yani o sefehe, akılsızlığa doğru gider. Ferrâ da şu beyti nakletmiştir:

هُمُ الْمُلُوكُ وَ أَبْنَاءُ الْمُلُوكِ هُمْ / وَ لَأَخِذُونَ بِهِ وَ السَّادَةِ الْأَوَّلُ

"Onlar padişahlardır. Padişah oğulları da onlardır. O(mülkü) alanlar ve ilk efendilerdir."

Ferrâ bu şiirdeki بِهِ(onu) lâfzı ile , "mülkü" mânâsını kassetmiştir. Fakat daha önce meliklerden bahsedildiği için, bunu açıkça söylememiştir."⁹⁶

2.1.6. Kırâatlere Dayanarak Âyetlerde Bulunan Kelimeleri İ'rab Etmeleri

Her iki tefsirde de kırâatlere dayanarak kelimelerin i'rab edildiklerini bildirmektedir.Celâleyn Tefsirinde Bakara sûresi yüz elli sekizinci ayette geçen أَنْيُطُوفُ fiili hakkında bunun aslında ت harfi ظ harfine idgam edildiği bildiriliyor. ⁹⁷ Bir kırâatte de bu kelimenin cezmedilmiş olarak alttan noktalı (ye) ve de

⁹⁶ Râzi, *Tefsir-i Kebîr*, VII, 234.

⁹⁷ Suyûtî, *Celâleddin Tefsiri Metin ve Tercüme*, I, 23.

şeddeli ط ile okunduğu belirtiliyor.⁹⁸ Ayrıca bu kelimedede bulunan ت harfinin ط harfine idgam edildiği bildirilir.⁹⁹

Fahreddin er-Râzi Tefsir-i Kebîr adlı tefsirinde Kırâat İmamlarını zikrederek bu âyetteki kelime¹⁰⁰ hakkında şunları söyler: "Hamza, Âsım ve Kisâî, ayn harfini sâkin kılarak, aslının يَطْوَعُ şeklinde olduğunu, mahreçlerinin yakınlığından dolayı "te" harfinin "tı" harfine çevrilip birbirine idğâm edildiğini kabul ederek bu kelimeyi يَطْوَعُ şeklinde okumuşlardır. Bu kırâat daha uygundur. Çünkü, istikbâle ait şart ve cezâ' cümlelerinde, en güzel olanın her ikisinde muzari fiil ile ifâde edilmesidir. Gerçi cezâ (yani cevab)da mazi fiil muzari fiil yerine koyarak, مَنْ أَتَىٰ أَكْرَمْتَهُ "Kim bana gelirse ona ikram ederim" şeklinde denebilirse, lafzın mânâyâ uygun olması daha güzel olur.

Diğer Kırâat İmamları bu kelimeyi, mazi olarak تَطْوَعُ vezninde تَطْوَعُ şeklinde okumuşlardır.¹⁰¹

Yine bir misâl daha verelim. Bakara sûresi yüzyetmişyedinci âyette geçen الْبِرِّ الْبِرِّ kelimesi hakkında Celâleyn Tefsiri'nde ب harfinin fethasıyla olduğu gibi الْبِرِّ şeklinde zammeli ve şeddeli okunduğu¹⁰² belirtilir.

Fahreddin er-Râzi Tefsir-i Kebîr adlı tefsirinde de şöyle belirtmektedir: "Hamza, Âsım'dan rivâyet ederek, Hafs, "râ" harfini üstün okuyarak, burayı لَيْسَ الْبِرِّ şeklinde; diğer Kırâat İmamları ise râ harfini merfu(ötreli) okuyarak, لَيْسَ الْبِرِّ şeklinde kırâat etmişlerdir. Vâhidî şöyle demiştir: "Her, iki okuyuş da güzeldir. "Çünkü لَيْسَ nin ismi ve haberi marifedir. Bu sebeple, onlardan birinin isim, diğerinin haber kılınması farketmez. Kelimeyi, الْبِرِّ şeklinde okuyanların delili ise şudur: لَيْسَ nin ismi fâile, haberi ise mef'ule benzer. Fâilin fiilin hemen peşinden gelmesi, mef'ulün gelmesinden daha evlâdır. الْبِرِّ şeklinde okuyanlar ise, şuna dayanırlar: Bazı nahivciler, أَنْ kelimesinin sılası (cümlesi) ile birlikte, zamir vasıflandığı gibi bunun da vasıflanmama hususunda

⁹⁸ Suyûtî, *Celâleddin Tefsiri Metin ve Tercüme*, I, 23.

⁹⁹ Suyûtî, *Celâleddin Tefsiri Metin ve Tercüme*, I, 23.

¹⁰⁰ ان يطوف

¹⁰¹ Râzi, "*Tefsir-i Kebîr*", IV, 106.

¹⁰² Suyûtî, *Celâleddin Tefsiri Metin ve Tercüme*, I, 26.

zamire benzediği için لَيْسَ nin ismi olması daha uygundur. Buna göre, burada bir zâhir isim, bir de zamir vardır. Zamir ve zahir isim beraber bulduklarında, zamirin, hususi mânâyı göstermede zâhir isimden daha uygun düştüğü için, لَيْسَ nin ismi olması daha evladır."¹⁰³

Bu âyetlerde görüldüğü gibi Celâleyn Tefsiri'nde olmayan ama Fahreddin er-Râzi'nin başvurduğu bir yönteme rastgeliyoruz. Fahreddin er-Râzi kırâatleri belirtirken Kırâat İmamlarının i'rab'ada yer verdiklerini belirtmektedir.

2.1.7. Kelimelerin İştikakları Açısından Kırâata Başvuruları

Bu konudanda misâller vereceğiz. Celâleyn Tefsirinde okunan kırâat şekillerine rast geliyoruz. Ama Fahreddin er-Râzi'de ise daha detaylı bilgi bulunmaktadır.

Bakara sûresi ikiyüzaltmışbeşinci âyeti ilk misâl olarak verelim. Âyette geçen رِبَاوَةٌ kelimesi hakkında Celâleyn Tefsiri ر harfini hem zamme hem de fetha ile okunduğunu¹⁰⁴ belirtir. Bu kelime yüksek ve düz yer anlamına gelir.¹⁰⁵

Fahreddin er-Râzi ise şöyle demektedir: "Âsım ve Âmir hem bu âyetle¹⁰⁶ hem de Mü'minun suresi(ellinci ayetteki) kelimeyi رِبْوَةٌ şeklinde okumuşlardır ki bu, en meşhur şeklidir ve Kureyş lehçesi üzeredir. Bukelimenin رِبَاوَةٌ, رِبَاوَةٌ, رِبْوَةٌ, رِبْوَةٌ, رِبْوَةٌ şeklinde, yedi türlü kullanışı vardır. رِبْوَةٌ kelimesi yüksek yer demektir. Ahfeş "Ben رِبْوَةٌ şeklini tercih ediyorum. Çünkü bunun cem'i الرِّبِّي şeklinde gelir. Bunun aslı, Arapların bir şey artıp, yükselip kabardığında söyledikleri رَبَا الشَّيْءُ يَرْبُو tabirlerine dayanır. الرِّبِّي (tepe) kelimesi de bu köktendir. "Ribâ"(faiz)'e de arttığı için böyle denilmiştir, demiştir."¹⁰⁷

Misâl 2: Mâide sûresi yüzonuncu âyette geçen سَجْرٌ kelimesi hakkında Celâleyn Tefsiri bir kırâatte سَاجِرٌ yani İsa'nın bir büyücüden başka biri olmadığı vurgulanırken Fahreddin er-Râzi şöyle demektedir: "Hamza ve Kisâi, gerek bu âyette, gerekse Yunus, Hud ve

¹⁰³ Râzi, *Tefsir-i Kebîr*, IV, 262.

¹⁰⁴ Suyûtî, *Celâleddin Tefsiri Metin ve Tercüme*, I, 44.

¹⁰⁵ Suyûtî, *Celâleddin Tefsiri Metin ve Tercüme*, I, 44.

¹⁰⁶ Bakara, 265.

¹⁰⁷ Râzi, *Tefsir-i Kebîr*, V, 497.

Saff sûrelerinde geçen sihr kelimelerini elifli olarak sâhir(sihirbaz) şeklinde; İbn Âmir ile Âsım, sadece Yunus sûresindeki elifli olarak, diğer Kırâat İmamları ise hepsini de elifsiz olarak sıhr(sihir) şeklinde okumuşlardır. Bu "sâhir" şeklinde okuyanlar, Peygamber'e; "sihir" şeklinde okuyanlar ise, Peygamber'in getirdiği şeylere işaret etmek istemişlerdir. Her iki şekildeki kırâatte güzeldir. Çünkü bunlardan her ikisi de, daha önce zikredilmektedir. ¹⁰⁸

2.2.CELÂLEYN TEFSİRİ İLE MEFÂTİHU'L-GAYB ADLI TEFSİRİN İSLAMİ İLİMLERDE KULLANILMASI

2.2.1. Âyetlerde Bulunan Mübhemiyeti Gidermede Kırâat Kullanıp Kullanmamaları

Mübhemiyet nedir? Bunu açıklayalım. Kur'an-ı Kerim'de mevcut lâfızların bir kısmının mânâsı açık ve anlaşılır olmakla beraber, bir kısmının mânâsı kapalı, açık ve anlaşılır değildir. Buna mübhemiyet denir. Bu Kur'an-ı Kerim'de mübhemiyetin olduğunu sandırmaktadır. Kırâat İmamları ve Fahreddin er-Râzi bir kısmını açıklamaya çalışmışlardır.

Celâleyn Tefsiri'nde Celâleddin el-Mahallî ve Celâleddin es-Suyûtî Kırâat İmamlarının isimlerini zikretmedikleri gibi âyetlerdeki kırâatleri zikrederek, âyetlerdeki mübhemiyeti zikretmemişlerdir.

Tefsiri Kebîr Mefâtihu'l- Gayb adlı tefsirin yazarı Fahreddin er-Râzi'de, Bakara sûresi ikiyüzseksenbeşinci âyette geçen **وَكُتُبُهُ** kelimesi hakkında Kırâat İmamlarını zikrederek bunu görmek mümkündür:"Hamza, müfred sigasıyla (ve kitabına);diğer Kırâat İmamları ise cem'i sigasıyla **وَ كُتُبِهِ**(ve kitaplarına) şeklinde okumuşlardır. Birinci kırâatin dayanağı şu iki şeydir:

a)Bu okuyuştan maksat, bu kitabın Kur'an-ı Kerim olduğunun kastedilmesidir. Gönderilen son kitap olan Kur'an-ı Kerim'e iman etmek, Allah'ın bütün kitaplarına ve Peygamberlerine iman etmeyi içine alır.

¹⁰⁸ Râzi, *Tefsir-i Kebîr*, IX, 282.

b)Cins mânâsı murad edilerek bu şekilde okunmuştur ki, bu da çoğul mânâsına tekabül eder. Bunun bir benzeri de Cenâb-ı Hakk'ın:

فَبَعَثَ اللَّهُ النَّبِيِّينَ مُبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ وَأَنْزَلَ مَعَهُمُ الْكِتَابَ

"Allah, müjdeleyici ve korkutucu olmak üzere Peygamberler gönderdi;onlarla beraber de, hak olarak kitap indirdi." (Bakara, 113) âyetidir. Buna göre eğer, "Cins isim, elif lââm'lı olduğu zaman, ancak umum ifâde eder. Bu ise(كِتَابِهِ)kelimesi, eliflâm'ı değil, izâfetli olarak okunmuştur" denilirse, biz deriz ki:İsimler bazan muzaf olarak gelir, biz bununla da çokluk mânâsını kastederiz. Nitekim Hak Teâlâ:

وَإِنْ تَعُدُّوا نِعْمَةَ اللَّهِ لَا تُحْصُوهَا

"Eğer Allah'ın nimetlerini saymaya kalkarsanız, onları sayamazsınız." (Nahl, 18) ve

أَحَلَّ لَكُمْ لَيْلَةَ الصِّيَامِ الرَّفَثُ إِلَى نِسَائِكُمْ

"Oruçgecesinde hanımlarınıza yaklaşmanızsizehelal kılındı"(Bakara, 187)buyurmuştur ki, bu "helâl kılınma" bütün oruç geceleri için söz konusudur. Âlimler, kelimenin, hem kendinden önceki hem de kendinden sonra ki çoğul kelimelerle bir benzerlik arzemesi sebebiyle cem'i olarak كُتِبَ okumasının daha efdal olduğunu ve bu şekilde okuyuşuna, ekseriyetin kırâati olduğunu söylemiştir."¹⁰⁹

2.2.2. Âyetler Arasındaki Münâsebeti Belirtmek İçin Kırâati Kullanıp Kullanmamaları

Münâsebet sûrelerle, âyetlerle hatta kelimeler arasında olabilir. Kur'an-ı Kerim âyetler arasındaki münasebetten bahsetmektedir.

Yine Celâleyn Tefsiri'nde tefsirciler âyetler arasındaki münasebetlerden kırâatler ile bahsetmemektedir. Fahreddin er-Râzi'de de bunu görmek mümkündür.

¹⁰⁹ Râzi, *Tefsir-i Kebîr*, VI, 88.

Tefsir-i Kebir adlı tefsirde Âl-i İmran sûresi onüçüncü âyette geçen kırâatler şunlardır: "Nâfi ile Âsım'ın râvisi Ebân, tâ ile **تَرَوْنَهُمْ** (siz onları görürsünüz);diğer Kırâat İmamları ise yâ ile, **يَرَوْنَهُمْ**(Onlar, onları görürler) şeklinde okumuşlardır. Bundan önceki ifâde Yahudiler'e hitap ettiği için, bu kelimeyi tâ ile okuyanlar, **تَرَوْنَهُمْ**şeklinde okumuşlardır. Buna göre mânâ,"Ey Yahudiler sizler, Müslümanları olduklarının iki katı sayıda"; veyahut da, "kâfirlerin iki katı olarak..." görüyorsunuz" şeklindedir. Veyahut da âyet, Kureyş Müşriklerine bir hitab olmuş olur. Buna göre mana, "Ey Kureyş Müşrikleri, sizler Müslümanları, sizin kâfir güruhunuzun iki katı sayıda görüyorsunuz..." şeklinde olur. Yâ ile okuyanlar ise, hitâbdan sonra zikredilen gâlibiyet ve nusretten dolayı böyle okumuşlardır. Bu da, Hak Teâlâ'nın, "(Onlardan) bir grup Allah yolunda savaşıyordu, diğeri ise, kâfir idi. Onlar, öbürlerini gözleriyle kendilerinin iki katı görüyorlardı" buyruğudur. Buna göre O'nun, "Onlar, öbürlerini görüyor" şeklindeki ifâdesi, bu iki gruptan birisinden haber verme anlamına gelir. »¹¹⁰

Celâleyn Tefsiri'inde Bakara sûresi seksenbeşinci âyette geçen **تَعْمَلُونَ** kelimesi hakkında Kırâat İmamlarını zikretmeden okunan kırâatleri bildirir. Okuduğumuz kıraate uygun bir şekilde **تَعْمَلُونَ** şeklinde **ت** harfi ile¹¹¹ okunduğu bildirilir.

Fahreddin er-Râzi Tefsir-i Kebîr adlı tefsirinde zikrettiği kırâatler şunlardır: "İbn Kesir, Nâfi ve Âsım, tâ harfi ile **تَعْمَلُونَ** şeklinde, muhatap sigasıyla; diğeri Kırâat İmamları da yâ harfiyle, **يَعْمَلُونَ** şeklinde, gaib sigasıyla okumuşlardır. Birinci okunuş tarzı, bu sözün başlacısındaki **بِبَعْضِ الْكِتَابِ وَ تَكْفُرُونَ** hitabından dolayıdır. İkinci okunuş şekli, bu cümlenin, sözü sonu olmasından dolayıdır. Kırâat İmamlarının çoğunun rivâyeti, keza mânâyâ daha fazla delaleti cihetiyle hitap sigasının tağlib yolu ile gaybet sigasına hâkim kılınması sebebiyle, hitap kırâati birinci planda zikredilmiştir."¹¹²

Zikredildiği şekliyle Fahreddin er-Râzi Kırâat İmamlarının ismini, okuyuş şekillerinden ve âyetlerle münasebetlerinden bahsetmiştir.

¹¹⁰ Râzi, *Tefsir-i Kebîr*, VI, 183.

¹¹¹ Suyûtî, *Celâleyn Tefsiri Metin ve Tercüme*, I, 12.

¹¹² Râzi, *Tefsir-i Kebîr*, III, 200.

2.2.3. Kırâatler Aracılığıyla Fıkhi Konulara Yer Verip Vermemeleri

Kırâatlere dayanarak bazı hükümler çıkarıldığına dair misaller şöyledir:

Celâleyn Tefsiri'nde, Maide sûresi ikiyüzyirmiikinci âyette geçen **حَتَّى يَطْهَرْنَ** kelimesi hakkında ط harfinin ه harfi ile **يَطْهَرْنَ** şeklinde hem sükûn, hem de şedde ile okunduğunu¹¹³ belirtmektedir. Bu durumda kelimenin aslındaki ط harfine idgam edilmiştir.¹¹⁴ Diyerek sadece okunan kırâatlerden bahsetmektedir.

Fahreddin Râzi ise Tefsir-i Kebir adlı tefsirinde aynı âyette geçen kelime¹¹⁵ ve fıkhi hükme misâl(örnek) vermektedir: "İbn Kesîr, Nâfi, Ebu Amr, İbn Âmir, Ya'kub el-Hadramî ve Âsım'dan rivâyetle Ebu Bekir kelimeyi, "tahare" masdarından olmak üzere şeddesiz olarak **حَتَّى يَطْهَرْنَ** Hamza ve Kisâi ise şeddeli olarak **يَطْهَرْنَ** şeklinde okumuşlardır. Âsım'dan rivâyet ile Hafs da böyle okumuştur. Buna göre şeddesiz okuyanlar, onu kanın kesilmesi manasına almışlardır. Çünkü, **طَهَّرَتِ الْمَرْأَةَ مِنْ حَيْضِهَا** "Kadın, hayızından temizlendi" mânâsındadır. Kadının hayızından temizlenmesi, hayız kanı kesildiği zamandır. Buna göre mânâ, "Onların hayız kanları kesilmedikçe, onlara yaklaşmayın." şeklindedir. Kelimeyi, **يَطْهَرْنَ** şeklinde şeddeli okuyana göre ise, bu **يَطْهَرْنَ** manasıdır. Bundaki ط harfi, ط harfine idgam edilmiştir. Bu, tıpkı, **الْمُدَّتْرُ** ve **الْمُزَمِّلُ** âyetlerindeki **الْمُدَّتْرُ** ve **الْمُزَمِّلُ** kelimeleri gibidir. Yani bunlar aslında **مُتَزَمِّلٌ** ve **مُدَّتْرٌ** mânâsındadır. Muvaffâkiyyet Allah'tandır."¹¹⁶

Müzzemmil sûresi yirminci âyette geçen kırâat hakkında da Celaleyn Tefsiri'nde

تُلْتِهَ ve **نِصْفِهَ** cümlesindeki **تُلْتِهَ** kelimesi üzerine atfedilerek cer ile ve **أَدْنِي** kelimesi üzerine atfedilerek nasb ile okunduğu¹¹⁷ belirtilmektedir.

¹¹³ Suyûtî, *Celâleyn Tefsiri Metin ve Tercüme*, I, 34.

¹¹⁴ Suyûtî, *Celâleyn Tefsiri Metin ve Tercüme*, I, 34.

¹¹⁵ **حَتَّى يَطْهَرْنَ**

¹¹⁶ Râzi, "*Tefsir-i Kebir*", V, 156.

¹¹⁷ Suyûtî, *Celâleyn Tefsiri Metin ve Tercüme*, II, 156.

Fahredden er-Râzi âyetin tefsirini yaparken ve iki kelimenin nasb ile **ثُنْتَهُ - نِصْفَهُ** şeklinde okunduğunu belirtmektedir: "Nasb ile bu iki kelime, **ثُنْتَهُ - نِصْفَهُ** şeklinde okunmuştur. Buna göre mana, "Sen, gecenin üçte ikisinden daha azında veya yarısında kıyam da durursun" şeklinde olur. Yine bu kelimeler cer ile **ثُنْتِهِ - نِصْفِهِ** şeklinde de okunmuştur. Buna göre mânâ, "Sen, gecenin üçte ikisinden, yarısından veya üçte birinden daha az kıyamda durursun" şeklinde olur. Fakat biz, "Gecenin birazından gayrı saatlerinde kalk" (Müzzemmil, 2) âyetinin tefsirinde, bu söz ile, Hz. Peygamber(s. a. v)'ın vacibi(farz) terkettiğinin çıkarılmayacağını anlatmıştık. "118

2.2.4. Kelâm Açısından Kıraatleri Zikredip Zikretmemeleri

Fahredden er-Râzi'nin tefsiri olan Tefsir-i Kebir'de kelama dâir açıklamalar kırâat farklılıkları zikredilirken görülecektir. Ra'd sûresi otuzüçüncü âyeti ele alalım. Bu âyette geçen kırâatlerden Celâleyn Tefsiri kelâm açısından kırâatleri ele almaz. Fahredden er-Râzi ise Tefsir-i Kebîr adlı tefsirinde: "Âyetteki¹¹⁹ **وَصَدُّوا عَنِ السَّبِيلِ**" ve onlar doğru yoldan alıkdular" buyruğuna gelince: Bil ki Âsım, Hamza ve Kisâi hem bu âyette geçen hem de "Hamim" sûresindeki, "Kâfirleri başkaları alıkoydular." mânâsında meçhul olarak ve sâd'ın zammesiyle, **صَدُّوا** (alıkondular) şeklinde okumuşlardır. Ehl-i Sünnet'e göre, onları doğru yola ulaştırmaktan alıkoyan Allah'ü Teâlâdır. "120

İbrahim sûresi ikinci âyette geçen **اللَّهِ الَّذِي** kelimesi hakkında Celaleyn Tefsiri **اللَّهِ** kelimesinin bedel yahut atfibeyan olarak cer ile okunmuştur. Sonrasında gelen **الَّذِي** ism-i mevsulüne sıfat olduğu, mübteda olarak raf ile okunduğunda ise haberi sonrasında gelen **الَّذِي** dir. ¹²¹

Fahredden er-Râzi ise aynı âyeti¹²² Tefsir-i Kebir adlı tefsirinde de Kırâat İmamlarının ismini zikrederek belirtmektedir: "Nâfi ve İbn Âmir, onu merfu ve

¹¹⁸ Râzi, *Tefsir-i Kebîr*, XXII, 23.

¹¹⁹ Ra'd, 33

¹²⁰ Râzi, *Tefsir-i Kebîr*, XXII, 25.

¹²¹ Suyûtî, *Celâleyn Tefsiri Metin ve Tercüme*, I, 254.

¹²² İbrahim, 2

mübteda, ondan sonra geleni de haber kabul ederek, ilk kelimeyi **اللّٰه** şeklinde okumuşlardır. Bu kelimenin merfu okunabilmesi için **هُوَ اللّٰه** (O, Allah'tır) düşünülmesi gerektiği de söylenmiştir. Diğer Kırâat İmamları ise, geçen âyetteki, "aziz" ve "hamid" kelimelerine atfederek, bunu cer ile **اللّٰه** şeklinde okumuşlardır ki, bu hususta biraz düşünmek gerekir. Çünkü bir kısım muhakkik âlim, "Allah" kelimesinin, Hak Teâlâ'nın âlem (özel) ismi olduğunu benimsemişlerdir ki, bizce doğru görüş birincisidir."¹²³

2.3. Celâleyn Tefsiri ve Mefâtihu'l-Gayb Tefsirinin Kırâatleri Kullanmaları

2.3.1. Kırâatleri Tefsir Amacıyla Kullanmaları

Kırâat farklılıklarına dayanarak bazı âyetlerin tefsir edildiğine misâl olarak şu âyet ve mânâsı verilmiştir.

يُخَادِعُونَ اللَّهَ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَمَا يَخِفُّونَ إِلَّا أَنفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ

" Bunlar Allah'ı ve mü'minleri aldatmaya çalışırlar. Oysa sadece kendilerini aldatırlar da farkında değillerdir." (Bakara.9)

Celâleyn Tefsirinde Bakara sûresi dokuzuncu âyetteki **وَمَا يَخْدَعُونَ** kelimesini okuduğumuz kırâatte zikrettiği gibi zikreder.¹²⁴ Mefâtihu'l-Gayb Tefsirinde ise Fahreddin er-Râzi bu âyetin¹²⁵ şu şekilde de okunduğunu bildirmektedir: "Nâfi, İbn Kesir ve Ebu Amr, **يُخَادِعُونَ** ve **وَمَا يَخْدَعُونَ** geriye kalan Kırâat Âlimleri ise **يُخَادِعُونَ** şeklinde okumuşlardır. Diğerlerinin delilleri ise, **الْمُخَادَعَةُ** ancak iki kimse arasında olur. Tek bir insanın kendini "muhâdi" aldatması mümkün değildir."¹²⁶ Celâleyn Tefsirinde ise **الْمُخَادَعَةُ** tek taraftandır. Tıpkı **عَقَبَتِ اللَّصَّ** sözünde olduğu gibi.¹²⁷

Bakara sûresi onuncu âyette ise **يَكْذِبُونَ** şeklinde okunan âyet ile ilgili olarak okunmuştur. Bu durumda âyetin anlamı "Allah'ın Peygamberini yalanlamaları olduğu

¹²³ Râzi, *Tefsir-i Kebîr*, XIII, 487.

¹²⁴ Suyûtî, *Celâleyn Tefsiri Metin ve Tercüme*, I, 2.

¹²⁵ Bakara, 9

¹²⁶ Râzi, *Tefsir-i Kebîr*, II, 33.

¹²⁷ Suyûtî, *Celâleyn Tefsiri Metin ve Tercüme*, I, 2.

gibi... "يَكْذِبُونَ" şeklinde okunmuştur. Bu durumda âyetin anlamı şöyledir: "İman ettik sözlerinde yalan söylemeleri sebebiyle..."¹²⁸

Mefâtihu'l-Gayb Tefsirinde Fahreddin er-Râzi Bakara sûresi onuncu âyette iki kıraat bulunduğunu bildirmektedir: "Birincisi **يَكْذِبُونَ** kıraatidir. Buna göre onların söyledikleri yalandan maksat, onların "Allah'a ve ahiret gününe inandık" demeleridir.

İkincisi: Tasdik etmenin zıddı ve yalan söylemenin mübalağası olan **كَذَّبَ** fiilinden olmak üzere, **يَكْذِبُونَ** kıraatidir. Nitekim doğru olmak hususunda mübalağa edildiğinde de **صَدَّقَ** (çok doğru oldu) denilir.¹²⁹

Misâl 3: Celâleyn Tefsirinde Bakara sûresi yüzaltıncı âyette şöyle bir kıraatten bahsedilmektedir: **نُ** şart anlamındadır. Bir kıraatte de **أَنْسَخَ** kökünden **ن** harfinin zammesiyle **نُنْسَخُ** şeklinde okundu. Bu durumda âyetin anlamı: "Sana ya da Cebrail'e neshedilmesini emredersek..." şeklinde olur.¹³⁰

Tefsir-i Kebîr Tefsirinde yazarı tarafından da bu kıraat şöyle bahsedilmiştir: "İbn Âmir, nun'un dammesi ve sin'in kesresi ile **مَا نُنْسَخُ** diğerleri de İbn Amr'ın kıraatine göre burada iki vecih bulunmaktadır:

- Gerek **نَسَخَ** ve gerekse **أَنْسَخَ** nın aynı manada olmalarıdır.
- جَعَلْتُهُ دَا نَسَخٍ** Lafzının manası, **نُنْسَخُهَا** demektir.

İbn Kesîr ve Ebu Âmir, nun ve hemzenin fethasıyla, şart sebebiyle meczum olmak üzere **نُنْسَخُهَا** "tehir edersek" şeklinde okumuşlardır. Ebu Âmir, bu gibi yerlerde hemzeyi ihmal etmez. Çünkü hemzenin sükunu meczum olmanın alâmetidir. Bu tehir etmek manasına gelen **النَّسِيُّ** kelimesinden istikak etmiştir.¹³¹

¹²⁸ Suyûtî, *Celâleyn Tefsiri Metin ve Tercüme*, I, 2.

¹²⁹ Râzi, *Tefsir-i Kebîr*, II, 39.

¹³⁰ Suyûtî, *Celâleyn Tefsiri Metin ve Tercüme*, I, 16.

¹³¹ Râzi, *Tefsir-i Kebîr*, III, 30.

Diğeride de, nun'un dammesi, sin'in kesresi ile ve **النَّسِيَانِ** kökünden olmak üzere **نُسِّيَهَا** şeklinde(unutturursak) okumuşlardır. Âlimlerin ekserisi, bu kelimeyi hatırlamanın zıddı olan nisyâna, unutmaya hamletmişlerdir.¹³²

Bu kelime **نُسِّيَهَا**, şeddeli olarak **نُسِّيَهَا**; Hz. Peygamber'e(s. a. v) hitap olmak üzere **نُسِّيَهَا** ve **نُسِّيَهَا** şekillerinde okunmuştur. Abdullah b. Mes'ud(r. a) ise, **مَا نَسَخَ مِنْ آيَةٍ أَوْ نُنسِئُهَا** şeklinde; Huzeyfe(r. a) **مَا نَسَخَ مِنْ آيَةٍ أَوْ نُنسِئُهَا** şeklinde okumuşlardır.¹³³

Aynı âyette Celâleyn Tefsirinde bir kırâatte **النَّسِيَانِ** kökünden hemzesiz olarak (**نُسِّيَهَا**) okunmuştur. Bu durumda anlamı: "Onu sana unutturursak..." yani "onu senin kalbinden kaldırarak..." şeklinde olur.¹³⁴

2.3.2. Kırâatlerin Anlam Değişikliğine Sebeb Olması

Celâleyn Tefsiri yine Kırâat İmamlarının isimlerini zikretmeden Mü'minin sûresi yüzonbirinci âyette geçen **أَنَّهُمْ** kelimesi hakkında **أَنَّ** kelimesi için istinaf olarak kesreli, **جَزَيْتُهُمْ** fiili için ikinci mef'ulü olarak da fethalı okunduğunu belirtmektedir.

135

Fahreddin er-Râzi'de Tefsir-i Kebîr adlı tefsirinde de şöyle demektedir:"Daha sonra Cenâb-ı Allah, onlarda bu kaderi ve pişmanlığı gerektiren şeyin ne olduğunu, mü'minlere mükâfat olarak verdiğini anlatarak

إِنِّي جَزَيْتُهُمُ الْيَوْمَ بِمَا صَبَرُوا أَنَّهُمْ هُمُ الْفَائِزُونَ

"Ben sabretmelerine karşı bugün onları mükafâtlandırımdı. Şüphesiz onlar, muradlarına erenlerin tââ kendileridir." Buyurmak sûretiyle beyan etmiştir. Hamza ve Kisâi, **أَنَّهُمْ** Kelimesini kesreyle okurlarken, diğerleri fethayla okumuşlardır. Bunu kesreyle okumak, bunun müste'nef bir cümle olmasından ötürüdür, yani "Onlar hiç şüphesiz, sabırlarından umduklarına nail olup, en güzel mükafâta erdiler." demektir. Bu

¹³²Râzi, *Tefsir-i Kebîr*, III, 301.

¹³³Râzi, *Tefsir-i Kebîr*, III, 301.

¹³⁴Suyûtî, *Celâleyn Tefsiri Metin ve Tercüme*, II, 16.

¹³⁵Suyûtî, *Celâleyn Tefsiri Metin ve Tercüme*, II, 348.

kelimenin meftuh, okunması ise, "mükafâtlandırdım" fiilinin ikinci mef'ulü olmasından ötürüdür. Bunun mukadder bir harf-i cer'den dolayı mansub olmuş olması da mümkündür. Buna göre takdiri mana, "Onlara hak ettikleri mükafâtı tastamam verdim, çünkü onlar لَاتَّهُمْ muradlarına erenlerin tââ kendileridir."¹³⁶

Misâl 2: Kehf yetmişbirinci âyette geçen لَتَغْرَقَ أَهْلَهَا cümlesi hakkında Celâleyn Tefsirinde, bir kırâatte de لِيَغْرَقَ أَهْلَهَا "içindekiler boğulsun diye mi" şeklinde okunduğunu belirtmektedir.¹³⁷

Bu âyette¹³⁸ki cümle hakkında okunan kırâatle ilgili Faheddin er-Râzi tefsirinde Hamza ve Kısâi ehlehâ kelimesini fail yaparak, ya'nın fethasıyla لِيَغْرَقَ أَهْلَهَا "ehli boğulsun diye" şeklinde okurlarken, diğer Kırâat İmamlarını ise muhatap siğasıyla لَتَغْرَقَ أَهْلَهَا şeklinde okuduklarını; bunun mânâsının, " sen, bu gemidekileri boğasin diye" şeklinde olduğunu¹³⁹ belirtmektedir.

2.3. 3. ت ve ي Harflerinin Tefsirlerde Anlam Değişikliğine Sebep Olması

Misâl 1:En'am sûresi yüzdokuzuncu âyette geçen لَا يُؤْمِنُونَ fiilinin şu kırâatlerle de okunduğunu Suyûtî tarafından Celâleyn Tefsiri'nde belirtilmektedir:"Bu kelime bir kırâatte ت harfi ile kâfirlere hitaben لَا تُؤْمِنُونَ şeklinde okunmuştur. Bir diğer kırâatte ise (ki bizim okuduğumuz kırâatte de böyledir) لَعَلَّ maddesi لَعَلَّ anlamında ya da öncesine mamul olarak-fetha ile اَنَّ okunmuştur. (Bu kırâatte âyetin anlamı şöyledir. "Ama mucize geldiğinde de inanmayacaklarının farkında mısınız?"¹⁴⁰

Fahreddin er-Râzi ise bu âyette¹⁴¹ geçen لَا يُؤْمِنُونَ ifadesinin okunmasında Kırâat İmamlarının ihtilaf ettiklerini belirtmektedir: "Bu cümleden olarak, bazı Kırâat İmamları bu cümleyi yâ ile لَا يُؤْمِنُونَ "iman etmezler" şeklinde okumuşlardır ki, en açık mana budur..."Ey mü'minler, istemiş oldukları mucize geldiğinde, ne

¹³⁶ Râzi, *Tefsir-i Kebîr*, XVI, 470.

¹³⁷ Suyûtî, *"Celâleyn Tefsiri Metin ve Tercüme*, I, 300.

¹³⁸ Kehf, 71

¹³⁹ Râzi, *Tefsir-i Kebîr*, XV, 229.

¹⁴⁰ Suyûtî, *Celâleyn Tefsiri Metin ve Tercüme*, I, 140.

¹⁴¹ En'am, 109.

biliyorsunuz, onlar belki de iman etmeyecekler! "mânâsındadır."¹⁴² "Hamza ve İbn Âmir ise bu kelimeyi tâ harfiyle, لَا تُؤْمِنُونَ" "iman etmeyeceksiniz" şeklinde okumuşlardır. Bu okuyuş, gaib sigasından hitab sigasına geçmek içindir. Tü'minun ifadesindeki muhatablarla murad edilen, Allah'ın iman etmeyeceklerini haber verdiği yemin eden o gaib kimselerdir."¹⁴³

2.4. Tefsirlerde Şaz Kırâate Misâller ve Cins Tayini

İbadette ve namazda okunmayan şaz kırâatlara iki misâl tefsirlerde şöyle zikredilmiştir:

Misâl 1:Sadece Celâleyn Tefsiri'nde geçen bir misâl verelim. Celâleyn Tefsiri'nde Âraf sûresi kırkdokuzuncu âyette geçen "أَدْخُلُوا" fiili hakkında iki ayrı şaz kırâate göre bahsedilmektedir. Âyette geçen "أَدْخُلُوا" fiili iki ayrı şaz kırâate göre hem meçhul olarak (أَدْخُلُوا) hem de "ادخلوا" şeklinde okunmuştur.¹⁴⁴

Misâl 2:Ra'd sûresi kırk ikinci âyette geçen الْكُفَّارُ kelimesi hakkında okunan bir kırâatten Celâleyn Tefsiri'nde, âyette geçen الْكَافِرُ sözüyle cins kastedildiği belirtilmektedir. Bir kırâatte de وَسَيَعْلَمُ الْكُفَّارُ şeklinde okunduğu belirtilmektedir.¹⁴⁵

Râzi şöyle belirtmektedir:"Nâfi, İbn Kesîr, Ebu Amr, müfred olarak وَسَيَعْلَمُ الْكُفَّارُ "Kâfir bilecektir."diğer Kırâat İmamları ise çoğul olarak وَسَيَعْلَمُ الْكُفَّارُ şeklinde okumuşlardır. Keşşaf Sâhibi ise şöyle der:" Bu kelime الْكُفَّارُ الْكَافِرُونَ الَّذِينَ كَفَرُوا şeklinde de şaz olarak okunmuştur. الْكُفَّرُ şeklinde ki okuyuşa göre ehl mahzuf olup "küfre mensub olanlar" şeklinde olur. Cenâh İbn Hubeyş ise fiili "if'al" babından olmak üzere "Allah kâfire bildirecektir." anlamında الْكُفَّارُ وَسَيَعْلَمُ şeklinde okumuştur.¹⁴⁶

¹⁴² Râzi, *Tefsir-i Kebîr - Mefâtihu'l-gayb*, X, 114.

¹⁴³ Râzi, *Tefsir-i Kebîr - Mefâtihu'l-gayb*, X, 114.

¹⁴⁴ Suyûtî, *Celâleyn Tefsiri Metin ve Tercüme*, I, 155.

¹⁴⁵ Suyûtî, *Celâleyn Tefsiri Metin ve Tercüme*, I, 253.

¹⁴⁶ Râzi, *Tefsir-i Kebîr*, XIII 476.

2.5. FİLLER

2.5. 1. Fillerin Malum-Meçhul Kullanılması

Misâl 1: Bakara sûresi elli sekizinci âyette geçen نَغْفِرُ kelimesi Celâleyn Tefsiri'nde: "Bir kırâatte her ikisinde de mef'ul için bina edilerek (meçhul olarak) yâ ile نَغْفِرُ şeklinde ve de tâ ile تَغْفِرُ şeklinde okundu. " şeklinde bilgi vardır.¹⁴⁷

Tefsir-i Kebir adlı tefsirde de Fahreddin er-Râzi şöyle bilgi vermektedir: "Burada değişik birkaç okunuş(kırâat) vardır:

a) Ebû Amr ve İbnü'l-Mü'nadi, نَغْفِرُ şeklinde okumuşlardır.

b) Medine kurrallarından diğerleri ile Mufaddal'dan gelen bir kol تَغْفِرُ şeklinde okumuşlardır.

c) Nâfi bu kelimeyi يَغْفِرُ şeklinde okumuştur.

d) Hasan el-Basri, Katade, Ebu Hayve ve el-Cuhderî يَغْفِرُ diye okumuşlardır. Kaffâl şöyle demiştir. Bu kırâatlerin hepsinde de mânâ aynıdır.¹⁴⁸

Misâl 2: Celaleyn Tefsiri'nde Yunus sûresi onbirinci âyette geçen bir kıraati belirtmektedir: "أَجْلَهُمْ kelimesi hem raf ile, hem de nasb ile okunmuştur. لَقَضَى fiili malum olduğunda أَجْلَهُمْ kelimesi nasb ile meçhul okunduğunda ise raf ile okunur."¹⁴⁹

Râzi ise Yunus sûresi onbirinci âyette şöyle belirtmektedir: "İbn Âmir, âyet-i kerime deki لَقَضَى إِلَيْهِمْ أَجْلَهُمْ kısmını kadâ ileyhim ecelehüm şeklinde okumuş olup, manası: "Allah onların ecellerine hükmederdi..." demektir. Bu okuyuşu, Abdullah İbn Mes'ud'un لَقَضَيْنَا إِلَيْهِمْ أَجْلَهُمْ "Onlara, ecellerini hükmederdik." şeklindeki okuyuşu da destekler. Diğer Kıraat İmamaları da meçhul sigasıyla, لَقَضَى إِلَيْهِمْ أَجْلَهُمْ şeklinde okumuşlardır.

¹⁴⁷ Suyûtî, *Celâleyn Tefsiri Metin ve Tercüme*, I, 8.

¹⁴⁸ Râzi, *Tefsir-i Kebîr*, III, 26

¹⁴⁹ Suyûtî, *"Celâleyn Tefsiri Metin ve Tercüme"* I, 222.

Misâl 3: Celâleyn Tefsiri'nde; Hud sûresi yüzsekizinci âyetinde geçen **سَعِدُوا** fiilinin malum ve meçhul olarak okunduğunu belirtmektedir. "سَعِدَ" fiili sin harfinin fethası ve zammesiyle (malum ve meçhul) olarak okunur."¹⁵⁰

Fahredden er-Râzi ise tefsirinde Hûd sûresi yüzsekizinci âyetteki kırâat hakkında şöyle bir kırâatten bahsetmektedir: "Hamza, Kisâi ve Âsım'ın râvisi şeklinde okumuşlardır. Sin harfinin zammesi ile okuma, if'al babından (es'ade) zaid harfin hazfedilmesi tarzında olmuştur. Zira **سَعِدَ** sigâsı, müteâddi değildir. **أَسْعَدَ** sigâsı ise müteâddidir. Binaenaleyh **سَعِدَ** ve **أَسْعَدَ** aynı mânâdadır. Nitekim erkek adı olan "Mes'ud" da, bu fiilden alınmadır."¹⁵¹

2.5.2. Fiillerde نـ ي ـ ت Kullanılması

Âraf sûresi üçüncü âyette ki **تَزَكَّرُونَ** kelimesi için Celâleyn Tefsiri, şu şekillerde de okunduğunu belirtmektedir: **تَزَكَّرُونَ** kelimesi bir kırâatte **ت** ve **ي** harfi ile "vaazlanırsınız" anlamında **يَتَذَكَّرُونَ** şeklinde; bir kırâatte de kelimenin aslındaki **ت** harfi ile **ذ** ile idgam edilmesiyle **تَذَكَّرُونَ** şeklinde; bir diğer kırâatte de (bizim okuduğumuz kırâatte de böyledir) **ذ** harfi şeddesiz olarak **تَذَكَّرُونَ** şeklinde okunmuştur."¹⁵²

Fahredden er-Râzi de Kırâat İmamlarını zikrederek tefsirinde bu âyetteki¹⁵³ kelimenin okunuşlarından bahsetmektedir: "İbn Âmir, bazen yâ, tâ ile , **قَلِيلًا مَا** **تَتَذَكَّرُونَ** şeklinde okumuştur. Hamza, Kisâi ve Âsım'ın râvisi hafs, tâ ile ve şeddesiz zâl ile; diğer Kırâat İmamları ise tâ'lı ve şeddeli zâl ile okumuşlardır."¹⁵⁴

2.5.3. Fiillerde تُت Kullanılması

Bir fiil de buna örnek şöyle verebiliriz:

¹⁵⁰Suyûtî, *Celâleyn Tefsiri Metin ve Tercüme*, I, 232.

¹⁵¹Râzi, *Tefsir-i Kebîr*, XIII, 130.

¹⁵²Suyûtî, *Celâleyn Tefsiri Metin ve Tercüme*, I, 150.

¹⁵³Âraf, 3

¹⁵⁴Râzi, *Tefsir-i Kebîr Mefâtihu'l-gayb*, X, 280.

İsra sûresi yüz ikinci âyette geçen **عَلِمْتُ** kelimesinin Celâleyn Tefsiri'nde harfinin bir kırâatte de zammeli olarak (**عَلِمْتُ** şeklinde) okunduğu belirtilmektedir.¹⁵⁵

Er-Razi tefsirinde de: "Kisâi bunu, tâ'nın zammesi ile alimtü (biliyorum) şeklinde okumuştur ki bu, "ben, onların Allah'ın indinde olduğunu biliyorum. Eğer bunu sen de bilip anlarsan ve ikrar edersen ne âlâ, aksi halde helâk olacaksın" demektir. Diğer Kırâat İmamları ise, tâ'nın fethası ile alimte (sen biliyorsun ki) şeklinde okumuşlardır. Tâ'yı zammeli okumak, Hz. Ali(r. a.)'nin, fethalı okumak ise İbn Abbas (r. a.)'nın kırâatidir. Hz. Ali(r. a.) şöyle derdi: "Allah'a yemin olsun ki Allah düşmanı Firavun bunu bilmiyordu. Bilen Musâ idi." Bu söz, İbn Abbas'a ulaştınca o, Cenâb-ı Hakk'ın, vicdanları buna tam bir kanâat hâsıl ettiği halde zulüm ve kibir ile yine bunları inkâr ettiler."¹⁵⁶ âyeti ile Firavun ile kavminin, Hz. Musâ'nın doğruluğunu bildiklerine delil getirmiştir. Zeccâc şöyle der:"En güzel kırâat, bunu fetha ile okumaktır. Çünkü Firavun'un, bunların Allah katından indirilen âyetler(mucizeler) olduğunu bilmesi, delil olarak daha kuvvetlidir. Binâenaleyh Hz. Musâ'nın O'na, O'nun bunları bilmesi ile hüccet getirmesi, kendisinin bunun böyle olduğunu bildiğini söylerek delil getirmesinden daha kuvvetlidir."¹⁵⁷

2.5. 4. Fiillerde Meczum-Merfulu Okunuş

Misâl 1: Celâleyn Tefsiri'nde Celaleddin es-Suyûtî, Bakara sûresi ikiyüzseksen dörtteki âyette geçen **فَيَغْفِرُ** fiili hakkında **فَيَغْفِرُ** ve **يُعَذِّبُ** fiilleri, şartın cevabı (olan **فَيُحَاسِبُكُمْ** fiili) üzere atfedilmek suretiyle cezimli olarak okumuşlardır. **فَهُوَ** takdiriyle de (**يُعَذِّبُ** ve **فَيَغْفِرُ** şeklinde)merfu olarak okumuşlardır.¹⁵⁸ demektir.

Bu fiil hakkında Fahreddin er-Râzi, Tefsir-i Kebîr Mefatihü'l-Gayb adlı tefsirinde şöyle demektir:"Âsım ve İbn Âmir, râ ve bâ harfinin ref'i ile **يُعَذِّبُ** ve **فَيَغْفِرُ** şeklinde, diğer Kırâat İmamları ise, bunları **يُعَذِّبُ** ve **فَيَغْفِرُ** şeklinde meczum olarak okumuşlardır. Merfu okuyanlar, bu ifadeleri müste'nef bir cümle sayarak; meczum okuyanlar ise, bunları **يُحَاسِبُكُمْ** kelimesine atfederek böyle okumuşlardır.

¹⁵⁵Suyûtî, *Celâleyn Tefsiri Metin ve Tercüme*, I, 291.

¹⁵⁶Neml, 14

¹⁵⁷Râzi, *Tefsir-i Kebîr*, V, 77.

¹⁵⁸ Suyûtî, *Celâleyn Tefsiri Metin ve Tercüme*, I, 48.

Ebu Amr'ın **يَغْفِرُ لِمَنْ يَشَاءُ** kısmındaki râ'yı lââm'a idgâm ederek, **يَغْفِرُ لِمَنْ يَشَاءُ** şeklinde okuduğu nakledilmiştir.¹⁵⁹

Ebu Amr'a nisbet edilen bu okuyuşu, Keşşaf Sâhibi:"Bu, hatalı bir okuyuştur ve bunun Ebu Amr'a nisbeti yalandır. Böyle bir dil hatası, Arapça'yı en iyi derecede bilen bir zata hiç isnad edilebilir mi?" diyerek kabul etmemiştir.¹⁶⁰

Misal 2:Furkan sûresi onuncu âyette geçen **وَيَجْعَلُ** fiili hakkındaki kırâatlerdir. Celâleyn Tefsiri'nde bu fiilin bizim kıraatimizde olduğu gibi sonu cezm ile, bir kırâatte ise istinaf olarak raf ile okunduğu¹⁶¹ belirtilmektedir.

Fahredden er-Râzi ise Tefsir- i Kebir adlı tefsirinde Furkân sûresi onuncu âyette geçen **وَيَجْعَلُ** fiili hakkında okunan kıraatleri şöyle belirtmektedir:" **وَيَجْعَلُ** kelimesinde farklı kırâatler vardır. Bu cümleden olarak İbn Kesîr, İbn Amir ve Âsım, lââm harfini mer'fu olarak yec'alu, diğerleri meczum olarak yec'al şeklinde okumuşlardır. Binâenaleyh, meczum okuyanlara göre mânâ, "Allah dilerse, sana cennetler ve köşkler verir, tahsis eder"şeklinde olur. Merfu okuyanlara göre bu ifade, cümle-i istinâfiyye¹⁶² olup mânâ, "Allah sana saraylar ve köşkler verecektir"şeklinde olur. "¹⁶³

2.5.5. Fiillerde Cem'-Müfred Kullanımı

Misâl 1: Celâleyn Tefsiri'nde, Tevbe sûresi kırkdokuzuncu âyette geçen **سَقَطُوا** kelimesinin **سَقَطَ** şeklinde müfred olarak okunduğuna, Celâleddin el-Mahallî ile yazdığı tefsirinde belirtmiştir.¹⁶⁴

Tefsir-i Kebîr adlı tefsirde de, Fahredden er-Râzi, bir sahabe olan Ubey b. Ka'b (r.a.)'nın Mushafında bu kelimenin **سَقَطَ** şeklinde (müfred olarak) geçtiği¹⁶⁵

¹⁵⁹Râzi, *Tefsir-i Kebîr*, VI, 76.

¹⁶⁰ Râzi, *Tefsir-i Kebîr*, VI, 76.

¹⁶¹ Suyûtî, *Celâleyn Tefsiri Metin ve Tercüme*, I, 359.

¹⁶²Başlangıç cümlesi

¹⁶³ Râzi, *Tefsir-i Kebîr*, XVII, 185.

¹⁶⁴ Suyûtî, *Celâleyn Tefsiri Metin ve Tercüme*, I, 19.

¹⁶⁵Râzi, *Tefsir-i Kebîr*, XII, 12.

belirtilmektedir. Çünkü âyetteki (مَنْ) edatı lafzen müfred, mânâ itibari ile cem'i olduğunu, Fahreddin er-Râzi, belirtmektedir. ¹⁶⁶

2.5.6. Fiillerde Fevkaniyye-Tahtaniye Okuyuşları

Fevkaniyye-Tahtaniye okunuşları muzari fiillerde olur. Fevkaniyye üstte iki noktalı bir harf, tahtaniyye altta iki noktalı bir harftir. Bunlara da şu âyetlerde geçen kelimelerle misâl verilmektedir.

Misâl 1: Bakara sûresi yüzonbeşinci âyette ki **وَمَا يَفْعَلُوا** kelimesi hakkında "Bu kelime **ت** ile okunduğunda "Ey Ümmet! Hayırdan her ne yaparsınız..." anlamına gelir. (Ve de bizim okuduğumuz kıraatte olduğu gibi) **ي** harfî ile okunduğunda "O kaim ümmet her ne yaparsa..." anlamına gelir. Bu kırâatten, Suyûtî, Celâleddin el-Mahallî'nin başladığı tefsirde zikretmektedir. ¹⁶⁷

Tefsir-i Kebîr adlı tefsirde de şöyle kırâatlerden bahsedilmektedir: "Hamza, Kisâi ve Âsim'in râvisi Hafs gaib sigasıyla olmak üzere yâ harfiyle, **وَمَا يَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَلَنْ** şeklinde okumuşlardır. Çünkü söz, makabliyle, yani ehl-i kitabın, mü'minlerini, Kur'an okumak, namaz kılmak, iman etmek, emr-i bil ma'ruf, nehy-i ani'l-münker yapmak, hayırlarda yarışmak ve bildikleri hiçbir şeyi zayi etmeme gibi vasıflarla nitelemekle ilgilidir. ¹⁶⁸

Diğer Kırâat İmamları ise, bu ifâdeyi muhâtab sigâsıyla olmak üzere tâ harfiyle **وَمَا تَفْعَلُوا. . . فَلَنْ تَكْفُرُوهُ** şeklinde okumuşlardır. Buna göre bu, "Ehl-i Kitabın mü'minlerin fiillerinden bahsettim" manâsında olmak üzere, mü'minlerin hepsini muhatab alan yeni başlayan bir hitaptır. ¹⁶⁹

¹⁶⁶ Râzi, *Tefsir-i Kebîr*, XII, 12.

¹⁶⁶ Râzi, *Tefsir-i Kebîr*, XII, 12.

¹⁶⁷ Suyûtî, *Celâleyn Tefsiri Metin ve Tercüme*, I, 63.

¹⁶⁸ Râzi, *Tefsir-i Kebîr*, VII, 13.

¹⁶⁹ Râzi, *Tefsir-i Kebîr*, VII, 13.

Misâl 2: **أَمْ تَقُولُونَ** kelimesi Bakara sûresi yüz kırkıncı âyette geçmektedir. Suyûtî tefsirinde¹⁷⁰, bu kelimenin hem **ت** ile hem **ي** ile okunduğunu bildirmiştir.¹⁷¹

Tefsir-i Kebîr adlı tefsirde de Fahreddin er-Râzi bu âyette ki¹⁷² kelimenin okunduğu kıraatleri şöyle belirtmektedir: "İbn Âmir, Hamza, Kisâi ve Hafs'ın rivâyetine göre Âsim muhatab sigası üzere tâ harfiyle olmak üzere, **أَمْ تَقُولُونَ** şeklinde okumuşlardır. Diğer Kıraat İmamları ise bu ifâdenin Yahudi ve Hıristiyanlardan bir haber veriş olmak üzere, yâ harfiyle **يُقُولُونَ** okumuşlardır."¹⁷³

Misâl 3: Celâleyn Tefsiri'nde, En'am sûresi yüz otuz ikinci âyette geçen **يَعْمَلُونَ** kelimesi (bizim kıraatimizde olduğu gibi) **ي** ile **يَعْمَلُونَ** şeklinde okunduğu belirtilmektedir.¹⁷⁴

Tefsir-i Kebîr adlı tefsirinde de Fahreddin er-Râzi bu âyetteki¹⁷⁵ kelimeyi İbn Amîr, tâ'lı olarak sigası üzere tâ'melun şeklinde; diğer Kıraat İmamlarında, yâ'lı olarak ya'melun şeklinde okuduğunu belirtmektedir.¹⁷⁶

Misâl 4: Celâleyn Tefsiri'nde Tevbe sûresi yüz yirmialtıncı âyette geçen **أَوْ لَا يَرَوْنَ** kelimesinin hem **"ي"** ile hem de **"ت"** ile okunduğu belirtilmektedir. **"ي"** ile okunduğunda münafıkların kastedildiği **"ت"** ile okunduğunda mü'minlerin kastedildiği belirtilmektedir.¹⁷⁷

Tefsir-i Kebîr adlı tefsirde bu âyeti¹⁷⁸ Fahreddin er-Râzi: "Hamza, mü'minlere hitap olmak üzere tâ ile terevne "görüyormusunuz?" diğer Kıraat İmamları da, münafıklardan bir haber olmak üzere, yâ ile , yerevne şeklinde okumuşlardır. Muhatap sigâsıyla okunmasına göre, mânâ şöyle olur: "Hiç şüphesiz mü'minler, münafıkların tefekkür tedebbürden yüz çevirmeleri hususunda uyarıldılar. "Gaib sigâsıyla okuyanlara

¹⁷⁰ Celâleyn, *Tefsiri Metin ve Tercüme*, I, 18.

¹⁷¹ Suyûtî, *Celâleyn Tefsiri Metin ve Tercüme*, I, 20.

¹⁷² Bakara, 140.

¹⁷³ Râzi, *Tefsir-i Kebîr*, III, 517.

¹⁷⁴ Suyûtî, *Celâleyn Tefsiri Metin ve Tercüme*, I, 144.

¹⁷⁵ En'am, 132.

¹⁷⁶ Râzi, *Tefsir-i Kebîr*, X, 191.

¹⁷⁷ Suyûtî, *Celâleyn Tefsiri Metin ve Tercüme*, I, 206.

¹⁷⁸ Tevbe, 126.

göre de, âyetin mânâsı, "münâfıklara, haklarında ibret almayı..."gerektiren şeylerden ders almadıklarına bir tariz"olmuş olur. ¹⁷⁹ Diye Tevbe sûresi yüzymialtınıcı âyette geçen **يَرُونَ** fiili hakkında okunan kıraat şekillerini ve kelimelerin kime döndüğünü, mânâlarını belirtmektedir.¹⁸⁰

2.5.7. Fiillerde Merfu-Mansub-Meçhul Okunuşlar

Misâl 1: Celâleddin el-Mahalli'nin bitirmeye muvaffak olmadığı tefsiri tamamlayan Celâleddin es-Suyûtî, Âl-i İmran sûresinde yüzaltmışbirinci âyette geçen **أَنْ يُغْلَبَ** nın kıraati hakkında Celâleyn Tefsiri'nde, bir kıraatte (أَنْ يُغْلَبَ) şeklinde mef'ul için bina edilerek hıyanete nisbet edilmesi anlamında (meçhul olarak)okunduğu bildirilmektedir.¹⁸¹

Er-Râzi bu sûredeki âyette geçen¹⁸² kelimenin okunuşu hakkında Kırâat İmamlarının ismini alarak kırâatlerini bildirmiştir: "İbn Kesîr, Âsım ve Ebu Amr, yâ harfinin fethası, ğayn harfinin de dammesiyle, **يُغْلَبُ** şeklinde okumuşlardır ki, yani "Peygamberinin hıyanet etmesi yakışık almaz" demektir; diğer Kırâat İmamları ise, yâ harfinin dammesi ve ğayn harfinin fethasıyla **يُغْلَبُ** şeklinde okumuşlardır ki, "Peygamber'e hainlik edilmesi yakışık almaz" demektir.¹⁸³

Misal 2: Suyuti, En'am sûresinde yüz kırk dördüncü âyette geçen **زَيْنَ** kelimesi için şu kırâatlerden bahsetmektedir: "**شُرَكَاءُ هُمْ** kelimesi raf ile okunduğunda **زَيْنَ** fiilinin failidir. Bir kırâatte ise **زَيْن** fiili meçhul, **قَتَلَ** kelimesi merfu, **أَوْلَادَ** kelimesi mansup vede **شُرَكَاءُ هُمْ** kelimesi de **قَتَلَ** kelimesinin kendisine muzaf olmasıyla mecrur olarak

كَذَلِكَ زَيْنَ لِكَثِيرٍ مِنَ الْمُشْرِكِينَ قَتَلَ أَوْلَادَهُمْ: شُرَكَائِهِمْ şeklinde okunmuşur. Bu kırâatte muzaf ile muzafun ileyhin arası-zarar vermeyen-mef'ul ile ayrılmıştır. Öldürmenin ortaklara izafeti ise onlara bunu emrettikleri içindir. "

¹⁷⁹ Râzi, *Tefsir-i Kebîr*, XII, 238.

¹⁸⁰ Râzi, *Tefsir-i Kebîr*, XII, 238.

¹⁸¹ Suyûtî, *Celâleyn Tefsiri Metin ve Tercüme*, I, 70.

¹⁸² Âl-i İmran, 161.

¹⁸³ Râzi, *Tefsir-i Kebîr*, VII, 167.

Fahredden er-Râzi ise tefsirinde bu âyetteki¹⁸⁴ kırâati şöyle belirtmektedir:"Sadece İbn Âmir, **زَيْنَ** kelimesinde, zâ harfini ötre, yâ'yı esre olarak züyyine;**قَتْلَ** kelimesinde lâ'm'ı ötre, **أَوْلَادَهُمْ** kelimesinde dâl harfini üstün ve **شُرَكَائِهِمْ** kelimesini de mecrur olarak **قَتْلَ أَوْلَادَهُمْ شُرَكَائِهِمْ** . . . **قَتْلَ أَوْلَادَهُمْ شُرَكَائِهِمْ** diye okumuştur. Diğer Kırâat İmamları ise, zâ ve yâ harflerini ötreli;**قَتْلَ** kelimesindeki lâ'm'ı üstün, **أَوْلَادِهِمْ** kelimesindeki dâl'ı mecrur;**شُرَكَائِهِمْ** kelimesini de ötreli;**قَتْلَ أَوْلَادِهِمْ شُرَكَائِهِمْ** diye okumuşlardır. İbn Âmir'in kırâatinin izahına gelince, âyetin takdiri**قَتْلَ أَوْلَادَهُمْ شُرَكَائِهِمْ** **زَيْنَ لِكَثِيرٍ مِّنَ الْمُشْرِكِينَ** "Müşriklerden pek çoğuna, ortaklarının(müşriklerin) çocuklarını öldürmesi hoş gösterildi..." şeklindedir. Ancak ne var ki bu kırâate göre muzâf ile muzâfun ileyih olan ve mânâ bakımından mef'ulün bih **أَوْلَادَهُمْ** ifâdesinin arası, **شُرَكَاءِ**afzıyla fasledilmiştir."¹⁸⁵

Misâl 3: Bakara sûresi ikiyüzellidokuzuncu âyette geçen **نُنَشِّرُهَا** kelimesi hakkında Celaleyn Tefsiri'nde kırâat bakımından şöyle bir bilgi vardır:**أُنشِرَ نُنَشِّرُهَا** kelimesi **نَشَرَ** kökünden gelmek üzere- iki ayrı lügat olarak hem **ن** harfinin zammesiyle ve hem de **ن** harfinin fethasıyla da okunmuştur. Bir diğer kırâatte ise (ki bu kırâat bizim okuduğumuz kırâattir)**ن** harfinin zammesiyle ve de **ر** değilde **ز** harfiyle**نُنَشِّرُهَا**şeklinde okunmuştur. ¹⁸⁶

Fahredden er-Râzi, Tefsir-i Kebir adlı tefsirinde:"Bu kelime **نُنَشِّرُهَا**şeklinde de okunmuştur. Ferrâ şöyle demiştir:"Sanki o dürülüp büküldükten sonra yayılmaya başlanmıştır. Bu böyledir, çünkü hayat sayesinde, alışverişte ki canlılık başlar. Buna göre o kimse ölü olduğu müddetçe, dökülüp dürülmüş gibi olmuş demektir. Fakat yeniden diriltilince, âdeti dürülmesinden sonra yeniden yayılıp açılmış gibi olur. " Bu tefsirde âyetteki kırâat farklılıklarına göre mânâ verildiğini görüyoruz.

Misâl 4: Yine bir misâl şöyledir. Celâleyn Tefsiri Metin ve Tercüme adlı tefsir de **أَلْحَيَاةِ الدُّنْيَا** diye geçen Yunus sûresi yirmiüçüncü âyetteki kelime hakkında bu

¹⁸⁴ En'am, 144.

¹⁸⁵ Râzi, *Tefsir-i Kebîr*, X, 204.

¹⁸⁶ Suyûtî, *Celâleyn Tefsiri Metin ve Tercüme*, I, 42.

kelimenin bir kırâatte nasb ile okunduğu, bu kırâate göre de mânânın:"Faydalanmakla faydalanırsınız"olduğu belirtilmektedir.

Tefsir-i Kebîr adlı tefsirde de bu tefsirin yazarı Fahreddin er-Râzi, bu âyette¹⁸⁷ geçen kelimenin kırâatleri hakkında şöyle bilgi vermektedir:"Kırâat Âlimlerinin çoğu,"meta", kelimesini, ayn'nın ötresi ile , مَتَاعٌ ;Âsım'ın râvisi Hafs ise, ayn'nın fethası ile ilgili olarak şu iki izahı yapar:

a)Âyette ki بَعِيْكُمْ عَلٰى اَنْفُسِكُمْ (kendinize karşı yaptığımız taşkınlıklarınız) mübteda, مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا "Dünya hayatının metâdır"kısmında haber olur. Âyetteki"Kendinize karşı yaptığımız taşkınlıklarınız" ifâdesinden murad, "birbirinize yaptığımız zulümlerinizi" mânâsıdır. Bu tıpkı, "kendinizi öldürünüz..."(Bakara, 54) yani "birbirinizi öldürünüz(ey Yahudiler)" âyetinde olduğu gibidir. Buna göre âyetin mânâsı, "Bazınız, bazınıza dünya hayatının sonu olmayan menfaatleri hususunda zulmetmiştir." şeklinde olur.

b)Âyetteki مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا kelimesi mübteda, عَلٰى اَنْفُسِكُمْ kelimesi haber; مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا kelimesi ise, mahzûf bir mübtedanın haberi olup, buna göre takdiri مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا هُوَ "Bu dünya hayatının menfaatidir." şeklindedir: Metâ kelimesini mansub okumanın izahına gelince şöyle deriz:"Âyetteki بَعِيْكُمْ kelimesi mübteda, kısmı onun haberi مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ise mef'ul-ü mutlak tekidi olup, takdiri تَتَمَنَّوْنَ مَتَاعَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا "Dünya hayatının metaından istifâde edersiniz"şeklindedir. "¹⁸⁸

Görüldüğü gibi Fahreddin er-Râzi kırâatleri bildirirken tefsirinde kırâatlerin mânâlara etkisini dahi göstermiştir.

2.5.8. Fillerde Fetha-Kesra Okunuşu

Misâl 1: عَسَيْتُمْ kelimesi Bakara sûresi ikiyüzkırkaltıncı âyettegeçmektedir. Celâleyn Tefsiri'nde Celâleddin es-Suyûtî bu kelimenin hem fetha ile hem de عَسَيْتُمْ şeklinde kesre ile okunduğunu belirtmektedir.¹⁸⁹

¹⁸⁷ Yunus, 23.

¹⁸⁸ Râzi, *Tefsir-i Kebîr*, XII, 348.

¹⁸⁹ Suyûtî, *Celâleyn Tefsiri Metin ve Tercüme*, I, 39.

Fahreddin er-Râzi tefsirinde bu âyette¹⁹⁰ geçen bu kelime hakkında şöyle bilgi vermektedir:"Sadece Nâfi, bu kelimeyi burada ve Muhammed sûresinde(Muhammed, 22) sin harfinin kesresiyle, عَسَيْتُمْ şeklinde okumuştur. Hâlbuki bu kelimenin meşhur şekli fetha ile okunmasıdır. Nâfi'nin kıraatinin izahı İbnu'l-Arabî'nin naklettiği şu husustur: Araplar, هُوَ عَسِيٌّ بِكَذَا, "O, buna lâyıktır" demektedir. Bu ifâde,عَسَيْتُمْ kelimesinin, sin'in kesresiyle, عَسَيْتُمْ şeklindeki kıraatini kuvvetlendirmektedir"¹⁹¹

Misâl 2:Bakara sûresi yüzyirmibeşinci âyette bulunan وَاتَّخَذُوا kelimesini es-Suyûtî, başka bir kırâatte şöyle de okunduğunu bildirmiştir: Hı harfinin fethasıyla وَاتَّخَذُوا okunmuştur. Bu durumda bu âyet (edindiler... şeklinde) haber anlamındadır.¹⁹²

Er-Râzi ise tefsirinde bu âyetteki kelimenin kırâatleri hakkında şöyle bildirmektedir:"İbn Kesir, Ebu Amr, Hamza, Âsım ve Kisâi, emir sigası olarak ha harfinin kesresi ile kelimeyi, وَاتَّخَذُوا şeklinde; Nâfi ve İbn Âmir, haber (fiili mazi) sigası olarak ha harfinin fethası ile وَاتَّخَذُوا şeklinde okumuşlardır."¹⁹³

2.5.9. Fiillerde İdgamlı Okuyuşlar

Misâl 1: Celâleddin es-Suyûtî, Celâleyn Tefsiri'nde Bakara sûresindeki yüzellisekizinci âyette geçen يَطَّوَّفَ kelimesinde, bunun aslında bulunan ط harfi ط harfine idgam edildiğini bildirmiştir.¹⁹⁴

Er-Râzi:"Cenâb-ı Hakk'ın أَنْ يَطَّوَّفَ "O ikisini tavaf etmesinde" buyruğundaki, يَطَّوَّفَ kelimesinin aslı يَطَّوَّفَ dir. "Te" harfi "Tı" harfine idgam edilmiştir."¹⁹⁵

Misâl 2: ط harfinin ط harfine idgam edilmesine dair bir kırâatte Bakara sûresi ikiyüzyirmiikinci âyette geçen يَطْهَرُونَ kelimesinin başka bir kırâatte de şöyle okunduğunu es-Suyûtî bildirmektedir:"Bu kelimedeki ط harfi ile ه harfi aynı

¹⁹⁰ Bakara, 246

¹⁹¹ Râzi, *Tefsir-i Kebîr*, V, 335.

¹⁹² Suyûtî, *Celâleyn Tefsiri Metin ve Tercüme*, I, 18.

¹⁹³ Râzi, *Tefsir-i Kebîr*, III, 437.

¹⁹⁴ Suyûtî, *Celâleyn Tefsiri Metin ve Tercüme*, I, 23.

¹⁹⁵ Râzi, *Tefsir-i Kebîr*, IV, 102.

zamanda; **يَطْهَرْنَ** şeklinde hem sükûn, hem de şedde ile okunmuştur. Bu durumda kelimenin aslındaki **ت** harfi **ط** harfine idgam edilmiştir."¹⁹⁶

Tefsir-i Kebîr adlı tefsirinde Fahreddin er-Râzi bu sûrede geçen âyetteki¹⁹⁷ kelime hakkında şöyle bilgilendirmektedir: "İbn Kesîr, Nâfi, Ebû Amr, Yâkub el-Hadramî ve Âsım'dan rivâyetle Ebû Bekir kelimeyi "tahare" masdarından olmak üzere şeddesiz olarak, **حَتَّى يَطْهَرْنَ**, Hamza ve Kisâi ise şeddeli olarak **يَطْهَرْنَ** şeklinde okumuşlardır. Âsım'dan rivâyet ile Hafs'da böyle almışlardır.¹⁹⁸ Kelimeyi **يَطْهَرْنَ** şeklinde şeddeli okuyana göre ise, bu **يَطْهَرْنَ** mânâsındadır. Bundaki, **ت** harfi **ط** harfine idgam edilmiştir."

Misâl 3: **تَطَوَّعَ** kelimesi Bakara sûresi yüzellisekizinci âyette geçmektedir. Celâleyn Tefsiri'nde başka okunuşları da bildirilmektedir: "Bir kıraatte **تَطَوَّعَ** yâ ile meczum olarak şeddeli **ت** ile **يَطَوَّعَ** diye okundu. Bu kıraatte aslında **ت** olan (**ت**)'nin **ت**'ya idgamı vardır."¹⁹⁹

Tefsir-i Kebîr adlı tefsirde ise Fahreddin er-Râzi: "Hamza, Âsım ve Kisâi **ع**" harfini sâkin kılarak, aslının **يَطَوَّعَ** şeklinde olduğunu, mahreçlerinin yakınlığından dolayı **ت** harfinin **ط** harfine çevrilip birbirine idgam edildiğini kabul ederek bu kelimeyi **يَطَوَّعَ** şeklinde okumuşlardır. Bu kıraat daha uygundur. Çünkü istikbâle âit olan şart ve ceza cümlelerinde, en güzel olanın her ikisinin de muzari fiil ile ifâde edilmesidir. Gerçi cezâ (yani cevab) da mazi fiili muzâri fiil yerine koyarak, **مَنْ أَتَانِيَا كَرَّمْتَهُ** "Kim bana gelirse ona ikram ederim" şeklinde denilirse de, lâfzın mânâyâ uygun olması daha güzel olur.

Diğer Kıraat İmamları bu kelimeyi, mazi olarak, **تَفَعَّلَ** vezninde, şeklinde okumuşlardır.²⁰⁰ (**تَطَوَّعَ**) şeklinde okumuşlardır.

¹⁹⁶ Suyûtî, *Celâleyn Tefsiri Metin ve Tercüme*, I, 34.

¹⁹⁷ Bakara 2/158.

¹⁹⁸ Râzi, *Tefsir-i Kebîr*, V, 156.

¹⁹⁹ Suyûtî, *Celâleyn Tefsiri Metin ve Tercüme*, I, 23.

²⁰⁰ Râzi, *Tefsir-i Kebîr*, IV, 23.

2.5.10. Fiillerde İdgamlı-İdgamsız Okuyuşlar

Misâl 1: Meryem sûresi altmışyedinci âyette geçen **يَذْكُرُ** kelimesinin aslı **يَذْكُرُ** diyen Celâleyn Tefsiri, "ت" harfi "ذ" harfine çevrildikten sonra öteki "ذ" harfine idgam edildiğini belirtmektedir. Bir diğer kıraatte de (ki bizim okuduğumuz kıraatte de böyledir) "ت" harfi olmadan, "ذ" harfinin sükunu, "ك" harfinin zammesiyle (**يُذْكَرُ**) şeklinde okunmuştur.²⁰¹

Fahreddin er-Râzi tefsirinde bu sûrede geçen âyetteki kelime hakkında okunan kırâatleri imamlarıyla belirtmektedir: "Nâfi, İbn Âmir ve Âsım hariç, bütün Kur'a, şedde ile yezzekkeru şeklinde okuduğu bildirilmektedir. Bu üç imam ise, yezekkeru şeklinde okumuştur. Yani **أَوْ لَا يَذْكُرُ الْإِنْسَانَ** "İnsan tezekkir etmiyor mu?" demektir. Bu kelime **أَوْ لَا يَذْكُرُ** şeklindeki kıraat ile maksadı ifaya daha yakın olmuş olur. Çünkü maksat kişinin, "Daha önce-yoktan varetliğime göre, ikinci kez de yâ haydi (mümkündür)" diye tefekkür edip düşünmesidir."²⁰²

2.5.11. Fiillerde Şeddeli-Şeddesiz Okuyuşlar

Fiilerin şeddeli veyaşeddesiz okunuşuna iki sûreden seçilen âyetlerdeki kelimeler hakkında şöyle bilgi ele alınmaktadır:

Misâl 1: Bakara sûresi ikiyüzotuzaltıncı âyette geçen **مَا لَمْ تَمَسُوهُنَّ** kelimesini, Celâleyn Tefsiri'nde Suyûtî: "Bir kırâatte ise "ilişkide bulunmak" anlamında **تَمَسَّوْهُنَّ** şeklinde okunmuştur. "demektedir."²⁰³

Fahreddin er-Râzi ise bu sûredeki âyette²⁰⁴ geçen kelime hakkında şöyle belirtmektedir: "Hamza ve Kisâi, "mufâ'ale" babından olmak üzere, fiili **تَمَسَّوْهُنَّ** şeklinde okumuşlardır. Ahzab sûresindeki aynı fiili de aynı şekilde okumuşlardır."²⁰⁵ Diğer Kırâat İmamları ise bunu elifsiz olarak **تَمَسَّوْهُنَّ** şeklinde okumuşlardır."²⁰⁶

²⁰¹ Suyûtî, *Celâleyn Tefsiri Metin ve Tercüme*, II, 305.

²⁰² Râzi, *Tefsir-i Kebîr*, XV, 386.

²⁰³ Suyûtî, *Celâleyn Tefsiri Metin ve Tercüme*, I, 37.

²⁰⁴ Bakara 2/236.

²⁰⁵ *Ahzab*, 49

²⁰⁶ Râzi, *Tefsir-i Kebîr*, V, 274.

Misâl 2: Celâleyn Tefsiri'nde Bakara sûresi ikiyüzkırkbeşinci âyetteki **فَيُضَاعَفُهُ** kelimesinin bir kırâatte de **فَيُضَعِّفُهُ** şeklinde okunduğu bildirilmektedir.²⁰⁷

Kıraat İmamlarını belirterek okunan kırâatlerden söz eden Fahreddin er-Râzi, Bakara suresi ikiyüzkırkbeşinci âyette zikri geçen **فَيُضَاعَفُهُ** kelimesi hakkında dört türlü kırâat olduğunu bildirmektedir:

a) Ebû Amr, Nâfi, Hamza ve Kisâi elifli olarak ve ref' ile **فَيُضَاعَفُهُ** şeklinde;

b) Âsım, elifli olarak ve nasb ile **فَيُضَاعَفُهُ** şeklinde;

c) İbn Kesîr, şeddeli, elifsiz ve ref' ile **فَيُضَعِّفُهُ** şeklinde;

d) İbn Âmir ise elifsiz, şeddeli ve nasb ile **فَيُضَعِّفُهُ** şeklinde okumuşlardır.²⁰⁸

Misâl 3: Celaleyn Tefsiri'nde Ra'd sûresi, otuzdokuzuncu âyette geçen **وَيُثَبِّتُ** fiili hakkında hem şeddesiz hem de **وَيُثَبِّتُ** şeklinde şeddeli olarak okunduğunu²⁰⁹ belirtmektedir.

Tefsir-i Kebîr adlı tefsirinde bu sûredeki âyette²¹⁰ geçen bu kelime hakkında belirttiği kıraatler şöyledir: "Âyetteki **يَمْحُوا لَٰهُ مَا يَشَاءُ وَيُثَبِّتُ** ifâdesine gelince, İbn Kesîr, Ebû Amr ve Âsım, if'âl bâbından olarak son fiili, sâ harfinin sükûnu ile bâ'yı şeddesiz olarak yüsbit şeklinde; diğer Kıraat İmamları ise tef'îl bâbında olarak sâ'nın fethası ve bâ'nın şeddesi ile yüsebbit şeklinde okumuşlardır. Bunu şeddesiz okuyanların delili "mahv"ın zıddının "tesbit" değil isbat oluşudur. Bir de, şedde teksiri (çokça yapmayı) göstermek içindir. Hâlbuki "mahv" etmekten maksat, teksir değildir. Binâenaleyh onun mukabilinde olan da böyledir. Bu fiili şeddeli okuyanlar Cenâb-ı Hakk'ın **فَتُثَبِّتُوا** (Enfal, 12) **وَأَشَدُّ تَثْبِيٓتًا** (Nisa, 66) âyetlerini delil getirmişlerdir."²¹¹

²⁰⁷ Suyûtî, *Celâleyn Tefsiri Metin ve Tercüme*, I, 38.

²⁰⁸ Râzi, *Tefsir-i Kebîr*, V, 245.

²⁰⁹ Suyûtî, *Celâleyn Tefsiri Metin ve Tercüme*, I, 253.

²¹⁰ Ra'd, 39

²¹¹ Râzi, *Tefsir-i Kebîr*, XIII, 470.

Misâl 4: Bakara sûresindeki ikiyüzsekseninci âyette bulunan **تَصَدَّقُوا** fiili hakkında Celâleyn Tefsiri'nde "Hem kelimenin aslında bulunan **ت** harfinin **ص** harfine idgam edilmesiyle ve de şeddeli olarak; hem de **ت** harfi hazfedilerek şeddesiz olarak **تَصَدَّقُوا** okunmuştur." denilmektedir.²¹²

Yine er-Râzi tefsirinde bu sûredeki âyette²¹³ geçen kelime hakkında şu kırâatleri yazmaktadır: "Âsım, **تَصَدَّقُوا** kelimesini, sâd harfinin tahfifiyle, **تَصَدَّقُوا**, diğer Kırâat İmamları da, sâd harfinin şeddesiyle **تَصَدَّقُوا** şeklinde okumuşlardır. Bu kelimenin aslı, iki tâ harfiyle olmak üzere, **تَتَصَدَّقُوا** şeklindedir. Sâd harfini şeddesiz okuyanlar, hafiflik olsun diye iki tâ harfinden birisini hazfetmişlerdir. Şeddeli okuyanlar ise, tâ harfindeki birisini sonraki sâd harfine idgam etmişlerdir."²¹⁴

Misâl 5: Bakara sûresinden şeddeli hem de şeddesiz şekilde okunan bir kelimeyi misâl gösterelim. Celâleyn Tefsiri'nde Suyûtî ikiyüzseksenikinci âyette geçen **فَتَذَكَّرُ** fiilinin şu şekillerde de kırâat edildiğinden bahsetmektedir: "Bu fiil şeddeli **فَتَذَكَّرُ** ve şeddesiz **فَتَذَكَّرُ**" diye okundu.²¹⁵

Okunan kırâatleri imamlarını zikrederek belirten Fahreddin er-Râzi bu âyetteki fiil hakkındaki kırâatlerden bahsetmektedir: "Nâfi, İbn Âmir, Âsım ve Kisâi, **فَتَذَكَّرُ**; Hamza şeddeli ve merfu olarak **فَتَذَكَّرُ**; İbn Kesîr ve Ebû Âmir ise, şeddesiz ve nasb ile **فَتَذَكَّرُ** şeklinde okumuşlardır."²¹⁶

2.5.12. Fiillerde Kesre ve Ötre Okunuşları

Kırâat farklılıklarının fiillerinin kesre ve ötre okunuşlarına dâir iki misâl şöyledir:

Misâl 1: Celâleddin el-Mahallî'nin yazdığı tefsiri bitiren Celaleddin es-Suyûtî, isimlerinden dolayı iki Celaleddin'in Tefsiri mânâsında olan Celaleyn Tefsiri, Âl-i İmran sûresinde geçen yüzelliyedinci âyetteki **مُتَّمِّمٌ** kelimesi hakkında şu kırâatten

²¹² Suyûtî, *Celâleyn Tefsiri Metin ve Tercüme*, I, 46.

²¹³ Bakara, 28

²¹³ Bakara, 20

²¹⁴ Râzi, *Tefsir-i Kebir*, VI, 38.

²¹⁵ Rıza, *Celâleyn Tefsiri Kur'an-ı Kerim Meal ve Tercümesi*, I, 145.

²¹⁶ Râzi, *Tefsir-i Kebir*, VI, s. 56

bahsetmektedir:"Bu kelime **يَمُوتُ - مَاتَ** kökünden geldiğinde (**مُتُّمٌ** şeklinde) **م** harfi zamme ile ; **مَاتَ - يَمَاتُ** kökünden geldiğinde ise (**مِثْمٌ** şeklinde) kesre ile okunmuştur."²¹⁷

Er-Râzi, Âl-i İmran sûresindeki yüzelliyedinci âyette geçen **مُتُّمٌ** kelimesinin okunuşu hakkında şöyle bildirmektedir:"Nâfi, Hamza ve Kisâi, mim harfinin kesresi ile **مُتُّمٌ** şeklinde; diğer Kırâat İmamları ise, mim'in zammesi ile **مِثْمٌ** şeklinde okumuşlardır. Birinciler bu kelimeyi, **هَبَّتْ**, **هَابٌ**, **يَهَابٌ** ve **خَفَّتْ - يَخَافُ - يَخَافٌ** fiilleri gibi, **مَاتَ - يَمَاتُ - يَمَاتٌ** fiilinden almışlardır. Fiilin bu şeklini Müberred rivâyet etmiştir. Bu şekil doğru olunca, bu kırâatte doğrudur. Fakat ekseri Kırâat İmamlarının okuyuşuna gelince bu ifâde, **قُلْتُ - قَالِيَقُولُ** fiili gibi, **مُتَّتْ - يَمُوتُ - يَمُوتٌ** şeklinden alınmıştır."²¹⁸

Misâl 2:Âl-i İmran sûresinin yüzyetmişaltıncı âyetinde geçen **وَلَا يَخْزُنُكَ** kelimesi hakkında Suyûtî, **وَلَا يَخْزُنُكَ** fiili yâ'nın zammesi ve za'nın kesresiyle ayrıca yâ'nın fethası ve za'nın zammesiyle okunduğunu ikinci kırâate göre de **أَخْرَنَةُ** fiilinin manasını ifâde etmekte ayrı bir lügat olan **خَزَنَةٌ** den alındığını²¹⁹ belirtmektedir.

Tefsir-i Kebîr'de²²⁰ ise aynı kelime hakkında okunan kırâatleri yazarı²²¹ şöyle bildirmektedir: "Nâfi, yâ harfinin zammesi, ze harfinin kesresi ile kelimeyi **يَخْزُنُكَ** şeklinde okumuştur. Nâfi **لَا يَخْزُنُهُمُ الْفِرْعُ الْاَكْبَرُ** (Enbiyâ, 103) âyeti dışında, bu kelimeyi Kur'an'ın her yerinde, bu şekilde okur. Enbiyâ sûresindeki âyette ise, yâ'nın fethası ve ze harfinin zammesiyle **لَا يَخْزُنُهُمُ** şeklinde okur. Diğer Kırâat İmamları ise, Kur'an'ın her yerinde yâ'nın fethası ve ze harfinin zammesiyle okumuşlardır. Ezheri "fasih olan imamların çoğunun okuduğu şekilde, **حَزَنٌ - يَخْزُنُ** vezinde okumaktır." demiştir. Nâfi'nin delili bu fiilin iki şekilde de kullanlabilmesi ve **أَكْرَمَ يُكْرِمُ، حَزَنٌ يَخْزُنُ،** **أَحْرَنٌ - يَخْزُنُ** gibi **يَنْصُرُ - يَنْصُرُ** denilebilmesidir."²²²

²¹⁷ Suyûtî, "Celâleyn Tefsiri Metin ve Tercüme" I, 69.

²¹⁸ Râzi, *Tefsir-i Kebîr*, VII, 148

²¹⁹ Suyûtî, *Celâleyn Tefsiri Metin ve Tercüme*, I, 215.

²²⁰ *Tefsir-i Kebir*

²²¹ Fahreddin Râzi

²²² Râzi, *Tefsir-i Kebîr*, VII, 220.

2.5.13. Fiillerin ن veya ي Alışları

Fiillerin ن veya ي alışları ile kelimenin mânasının nasıl değiştiğine bir misâl şöyledir:

Misâl 1: Celâleyn Tefsiri Metin ve Tercüme adlı kitabın Celâleyn Tefsiri yazarları Celâleddin es-Suyûtî ve Celâleddin el-Mahallî'nin yazdığı tefsirde Âl-i İmran sûresi yüzseksenbirinci âyette geçen **وَيَقُولُ** kelimesinin hem ن harfi ile (**وَيَقُولُ** şeklinde) hem de ي harfi ile (**وَيَقُولُ** şeklinde) okunduğu bildirilmektedir.²²³ Bu son okunuşta âyetin mânâsı şöyledir: "Allah âhirette meleklerin diliyle onlara şöyle diyecektir..."²²⁴

وَيَقُولُ şeklinde ن harfi ile okunursa âyetin mânâsı ise şöyledir: "Ve o yakıcı ateş azabını tadınız!" diyeceğiz. "

Tefsir-i Kebîr adlı tefsirinde yazarı şöyle belirtmektedir: "Hamza fiili meçhul olarak, **فَتَأْتُهُمْ** kelimesini merfu olarak, **يَقُولُ** fiilini de yâ ile okumuştur. Diğer Kırâat İmamları ise bu iki fiili ن harfi ile , **سَنَكْتُبُ** ve **وَيَقُولُ** şeklinde okumuşlardır."²²⁵

Misâl 2: Celâleyn Tefsiri'nde es-Suyûtî, Yusuf sûresi onikinci âyette geçen **يَرْتَعُونَ** fiillerinin **وَلَنُعَبِّرَنَّ** şeklinde nun ile **وَلَنُعَبِّرَنَّ** şeklinde yâ ile de okunduğunu belirtmektedir.²²⁶

Fahredden er-Râzi tefsirinde²²⁷ Yusuf sûresi onikinci âyetteki **يَرْتَعُونَ - وَ يَلْعَبُونَ** kelimeleri hakkında beş şekilde okunma olduğunu, tefsirinde belirtmektedir:

Birinci Kırâat: İbn Kesîr, ilk fiili nun ile ve ayn'ın kesresi ile masdarından **تَرْتَعُونَ** (artalım) şeklinde, diğer fiili yâ ile (oynasın) şeklinde okumuştur.²²⁸

İkinci Kırâat: Nâfi her iki fiili de yâ ile ayn'ın kesresi ile okumuştur. Böylece otlatma işi, buna alışsın ve denesin diye, develeri otlatma işini yapmanın bizzat Yusuf

²²³ Suyûtî, *Celâleyn Tefsiri Metin ve Tercüme*, I, 73.

²²⁴ Suyûtî, *Celâleyn Tefsiri Metin ve Tercüme*, I, 73.

²²⁵ Râzi, *Tefsir-i Kebîr Mefatihü'gayb*, VII, 243.

²²⁶ Suyûtî, *Celâleyn Tefsiri Metin ve Tercüme*, I, 235.

²²⁷ Râzi, *Tefsir-i Kebîr*, XIII, 189.

²²⁸ Râzi, *Tefsir-i Kebîr*, XIII, 175.

olması mânâsında, Yusuf'a nisbet edilmiştir. Binâenaleyh bu Yusuf, diğer çocuklar gibi, kâh oyun oynamış demektir.

Üçüncü Kırâat: Ebû Amr ve İbn Âmir, nun ile ve ayn ile bâ harfinin cezmi (sûkunu) ile نَرْتَعْ ve نَعْبْ şeklinde okumuşlardır.

İbnü'l-A'rabi الرَنْع masdarının mânâsının, yeryüzünün otunu yemek (otlatmak)tır. Bunun otun bollaşması mânâsına olduğu da söylenmiştir. نَعْبْ fiilinden maksad, mubah olan oyun eğlencelere yönelmek mânâsıdır. Bu, insana ait bir fiildir.

Dördüncü Kırâat: Küfeliler, her iki fiili de yâ ile, ayn'ın ve bâ'nın sûkunu ile, yerta' ve yel'ab şeklinde okumuşlardır. Buna göre, otlama (yani yiyip-içme) ve oynama işi Hz. Yusuf'a izafe edilmiştir.

Beşinci Kırâat: İlk fiil yâ ile يَرْتَعْ (yerta') (otlasın), ikincisi nun ile ,nel'ab (oynadım) şeklinde okunmuştur ki, bu uzak ile birlikte salmasını istemişlerdi, yoksa kendileri oynayıp eğlesinler diye değil.²²⁹

2.5.14. İki Tâ'lı Okuyuş, İdgam ve Şeddesiz Okuyuş

Misâl 1: Nisâ sûresi birinci âyette bu sureyi tefsir eden es-Suyûtî, تَسَاءَلُونَ fiilinin aslında bulunan iki tâharfinden biri diğerine idgam edildiğini bir kırâatte ise iki tâ'dan biri hafzedilmek suretiyle şeddesiz olarak okunduğunu²³⁰ belirtmektedir. Bu fiilin aslı تَتَسَاءَلُونَ şeklinde iki tâ'lıdır.²³¹

Er-Râzi, Tefsir-i Kebîr adlı tefsirinde bu sûredeki âyette²³² geçen kelime hakkında şu kırâatlerden bildirmektedir: "Âsım, Hamza ve Kisâi, şeddesiz olarak تَسَاءَلُونَ; diğer Kırâat İmamları ise, şeddeli olarak تَتَسَاءَلُونَ şeklinde okumuşlardır. Şeddeli okuyanlar, fiilin aslının تَتَسَاءَلُونَ olduğunu düşünmüşlerdir. Böyle tâ harfi, her ikisi de dil harflerinden olduğu, ön dişlerin dibinden çıktığı ve "hems" sıfatında müşrek oldukları için, sin harfine idgam edilmiştir. Şeddesiz okuyanlar, mahreçleri ve sıfatları

²²⁹ Râzi, *Tefsir-i Kebîr*, XIII, 175.

²³⁰ Suyûtî, *Celâleyn Tefsiri Metin ve Tercüme*, I, 76.

²³¹ Suyûtî, *Celâleyn Tefsiri Metin ve Tercüme*, I, 76.

²³² Nisa, 1

aynı olan iki harf yanyana geldiği için, تَتَسَاءَلُونَ kelimesindeki tâ harflerinden birini hafzetmişler, böylece, birinciler idgam yoluyla kelimedeki i'lal yaptıkları gibi, bunlar da hafz ederek i'lal yapmışlardır. Bu böyledir, çünkü mahreç ve sıfatları aynı olan harfler bir kelimedeki buldukları zaman bazan hafz, bazan da idgâm ile hafifletilirler."²³³

2.5.15. Fiillerde Şedde-Fetha-İdgâm Kullanılışı

Misâl 1: Celâleyn Tefsiri'nde Nisâ sûresini tefsir eden Celâleddin es-Suyûtî, yüzellidördüncü âyette geçen لَا تَعْدُوا kelimesinin bir kırâatte ayn harfinin fethası ve dal harfinin şeddesiyle okunduğunu bildirmektedir. Bu okuyuşta kelimenin aslından olan tâ harfinin dal harfine idgâmı vardır. Kelimenin aslı, لَا تَعْتَدُوا dur.²³⁴

Tefsir-i Kebîr adlı tefsirde Fahreddin er-Râzi bu sûrede²³⁵ geçen yüzellidördüncü âyetteki لَا تَعْدُوا şeklinde olan kelime hakkında şöyle kırâatleri belirtmektedir: "Nâfi, ayn'ın sükûnu, dal harfinin şeddesiyle لَا تَعْدُوا şeklinde okumuş, لَا تَعْتَدُوا manasını murad etmiştir. Bu kıraatin delili ise Cenâb-ı Hakk'ın وَلَقَدْ عَلِمْتُمْ الدِّينَ أَتَدُونَ أَمْ كُنْتُمْ فِي السَّبْتِ" Andolsun, içinizden Cumartesi günü haddi aşanları, muhakkak bilmişsinizdir..." (Bakara. 65) âyetidir. Bu âyette bizzat bu fiilin "ifteale" babı kullanılmıştır. Sonra mahreçleri yakın olduğu ve bir de dal harfinde cehr sıfatı da harfinden daha fazla olduğu için, tâ harfi dal harfine idgâm edilmiştir.²³⁶

"Verş, Nâfi'nin ayn harfinin fethası, dal harfinde şedde ile لَا تَعْدُوا şeklinde okuduğunu rivâyet etmiştir. Bu böyledir, zira tâ harfi dal harfine idgâm edildiğinde, tâ harfinin harekesi ayn harfine verilir. Diğer Kırâat İmamları ise, aslı üzere, dal harfinin dammesi, ayn'ında sükunu ile , لَا تَعْدُوا şeklinde okumuşlardır."²³⁷

2.5.16. Fiillerde Mansub-Ötre Kullanılışı İlgili Kıraat

²³³ Râzi, *Tefsir-i Kebîr*, VII, 313.

²³⁴ Suyûtî, *Celâleyn Tefsiri Metin ve Tercüme*, I, 101.

²³⁵ Nisa

²³⁶ Râzi, *Tefsir-i Kebîr*, VIII, 398.

²³⁷ Râzi, *Tefsir-i Kebîr*, VIII, 398.

Misâl 1: Bakara suresi yüzonyedinci âyette geçen **فَيَكُونُ** kelimesi hakkında, Celaleddin es-Suyûtî'nin bildirdiğine göre bir kırâatte (**فَيَكُونُ** şeklinde) emrin cevabı olarak nasb ile okunmuştur.²³⁸

Er-Râzi'nin tefsirindebu sûrede geçen âyetteki²³⁹ kelime hakkında şöyle kırâatleri belirtmektedir: "İbn Âmir, iki yer hâriç, bütün Kur'an'da geçen bu gibi âyetleri, **كُنْ فَيَكُونُ** şeklinde okumuştur. Müstesna olan iki yer ise Âl-i İmran sûresi'nin başındaki **كُنْ فَيَكُونُ الْحَقُّ** (Âl-i İmran, 59-60) âyeti ile En'am suresindeki **كُنْ فَيَكُونُ قَوْلَهُ الْحَقُّ** (En'am) âyetidir. O, buradaki kelimelerini merfu okumuştur. Kisâi'nin, bu kelimeyi Nahl ve Yâsin sûrelerinde mansub olarak, Kur'an'ın diğer yerlerindeki ise merfu olarak okuduğu rivâyet edilmiştir. Diğer Kırâat İmamları ise bu ifâdeleri Kur'an'da her geçtiği yerde, **فَيَكُونُ** şeklinde merfu okumuşlardır. Bunun, mansub okunmasının sebebi, emre cevap kabul edildiği içindir. Bu mânânın uzak ihtimal olduğu da söylenmiştir. Merfu okunmasının sebebi ise, müstehef bir cümle kabul edilmesidir. **فَهُوَ يَكُونُ** takdirindedir."²⁴⁰

2.5.17. Fiillerde **و** ve **و'** sız Okuyuşlar İle İlgili Kırâatler

Kırâat İmamlarının filleri **و** ve **و'** sız okuyuşlarına güzel iki misâl gösterilmektedir.

Misâl 1: Celâleddin es-Suyûtî Âl-i İmran sûresi yüzotuzüçüncü âyette geçen **وَسَارِعُوا** kelimesinin **وَسَارِعُوا** şeklinde ile birlikte ve de **وَسَارِعُوا** şeklinde) **و** harfi olmaksızında okunduğunu belirtmektedir.²⁴¹

Er-Râzi ise tefsirinde geçen Âl-i İmran sûresi yüzotuzüçüncü âyetteki bu kelime hakkında şu kırâatleri belirtmektedir: "Nâfi ve İbn Âmir, başına vâv getirmeksizin âyeti... **وَسَارِعُوا** şeklinde okumuşlardır ki Medine ve Şam Mushaflarında da böyledir. Diğer Kırâat İmamları ise vâv harfi ile okumuşlardır ki Mekke ve Irak Mushafı ile Hz. Osman'ın (r. a.) Mushafında da böyledir. Bunun takdiri, Allah'a ve Peygamber'e

²³⁸Suyûtî, *Celâleyn Tefsiri Metin ve Tercüme*, I, 17.

²³⁹Bakara, 117

²⁴⁰Râzi, *Tefsir-i Kebîr*, III, 397.

²⁴¹Suyûtî, *Celâleyn Tefsiri Metin ve Tercüme*, I, 66.

itaat edin ve... Cennet'e koşuşun" şeklindedir. Bu ifâdenin başına vâv getirmeyenler ise, bu ifâde ile bundan önceki "Allah'a Peygamber'e itaat edin" sözünü tek bir şey saymışlardır. Bu iki ifâde, mânâca birbirine yakın oldukları için atıf vâv'ı düşürülmüştür."²⁴²

Misâl 2: Celaleyn Tefsiri'nde Mâide elliüçüncü âyette geçen **وَيَقُولُ** kelimesi hakkında isti'naf/başlangıç cümlesi olarak ref ile olarak vâv'lı vâv'sız olarak okunduğu geçmektedir. Bu kelimenin **يَأْتِي** kelimesine atfedilerek de nasb ile okunduğu belirtilmektedir.²⁴³

Er-Râzi bu sûredeki âyette geçen kelime hakkında kırâatlerden bahsetmektedir: "İbn Kesîr, Nâfi ve İbn Âmir, âyetin başını "vâv" sız olarak okumuşlardır. Bu Hicaz ve Şam Mushaflarında da böyledir. Diğer Kırâat İmamları ise vâv ile okumuşlardır. Bu da, Irak Mushafına uygundur."²⁴⁴ "İman edenler, Yemin edenler bunlar mı? derler" der mânâsına gelir.²⁴⁵

Bir başka kırâatte Ebû Amr'ın bu kelimenin kırâatini şöyle okuduğu belirtilmektedir: "Bu âyetin kıraati hususunda daha bir başka yönden de kıraat farkı vardır. Buna göre Ebû Amr, âyeti **وَعَسَىٰ أَنْ يَقُولَ الَّذِينَ آمَنُوا** "İman edenlerin şöyle demeleri beklenir" mânâsında, **يَقُولُ** şeklinde nasb ile okumuştur. Bu fiili merfu olarak okuyan kimse ise, başındaki vâv harfini, iki cümleyi birbirine atfeden "vâv'ı" atıf saymıştır." Vâv "harfini hazfeden kimsenin kıraati de bu merfu okuyuşa delâlet etmektedir."²⁴⁶

2.5.18. Fiillerde Fetha-Sûkun Okuma İle İlgili Kırâatler

Misâl 1: En'am sûresi altmışsekizinci âyette geçen **يُنْسِيَنَّكَ** fiilindeki nun harfi sûkun, sin harfi ise şeddesiz olarak okunmuştur. Bir diğer kırâatte ise **يُنْسِيَنَّكَ**

²⁴² Râzi, *Tefsir-i Kebîr Mefâtihu'l-gayb*, VII, 67.

²⁴³ Suyûtî, *Celâleyn Tefsiri Metin ve Tercüme*, I, 116.

²⁴⁴ Râzi, *Tefsir-i Kebîr*, IX, 106.

²⁴⁵ Râzi, *Tefsir-i Kebîr*, IX, 106.

²⁴⁶ Râzi, *Tefsir-i Kebîr*, IX, 106.

şeklinde nun harfi fethalı, sin harfi ise şeddeli olarak okunmuştur."²⁴⁷Yine Celâleyn Tefsiri'nde bu kelimeyi farklı okuyan Kırâat İmamlarının isimleri zikredilmemiştir.

Tefsir-i Kebîr adlı tefsirin yazarı Fahreddin er-Râzi ise bu kelimenin okunan kırâatlerini şöyle zikretmektedir: "İbn Âmir, **يُنْسِيَنَّكَ** kelimesini şeddeli olarak **يُنْسِيَنَّكَ** şeklinde okumuştur. **فَعَلَّ** ve **أَفْعَلَّ** vezinleri, daha önce geçtiği birçok yerde de açıkladığımız gibi, aynı mana için kullanırlar."²⁴⁸

Misâl 2: Celâleyn Tefsiri'nde Kasas sûresi otuzdördüncü âyette geçen **رُدَّعَا** ve **يَصَدَّقْنِي** kelimeleri hakkında şöyle belirtmektedir: "**رُدَّعَا** kelimesi bir kırâatte hemzesiz olarak fethalı **د** harfiyle birlikte **رَدَّا** şeklinde okunmuştur."²⁴⁹ **يَصَدَّقْنِي** kelimesi duanın (فَأَرْسَلَهُ) cevabı olarak cezm ile okunmuştur. Bir kırâatte de raf ile okunmuş, bu durumda cümle olarak **رُدَّعَا** kelimesine sıfat düşmüştür."²⁵⁰

Er-Râzi tefsirinde, Kasas sûresi otuzdördüncü âyette geçen bu iki kelime hakkında okunan şöyle kırâatleri zikretmektedir: "Nâfi, hemzesiz olarak **رَدَّا** diğerleri ise, hemzeli olarak **رُدَّنَّا** şeklinde okumuşlardır. Âsım ve Hamza, kâf'ın dammesiyle, **يَصَدَّقْنِي** şeklinde okumuşlardır." Ebu Amr ve diğer Kırâat Âlimlerinin, kâf'ın cezmiyle yusakni şeklinde okuduğu rivâyet edilmiştir ki, bu Ebu Amr'dan meşhurdur. Merfu okuyana göre mana **رُدَّنَّا مُصَدَّقًا لِي** "Beni destekleyen bir yardımcı..." şeklinde; cezm ile okuyana göre ise, şartın cezası olmak üzere "Eğer onu gönderirsen, o beni destekler" şeklinde olur. Bunun bir benzeri de **فَهَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ وَلِيًّا يَرِثُنِي** "Bana tarafından-bir veli bir oğul ihsan et ki bana da mirasçı olsun." (Meryem, 5-6) âyetidir. Burada ki **يَرِثُنِي** kelimesi, hem cezm hem de ref ile okunur. Süddî ise bazı hocalardan **رُدَّنَّا كَمَا يَصَدَّقْنِي** "Beni tasdik etmesi için bir yardımcı..." şeklinde bir okuyuş nakletmiştir."²⁵¹

2.5.19. Fillerde Hazf Edilme İlgili Kırâat

²⁴⁷ Suyûtî, *Celâleyn Tefsiri Metin ve Tercüme*, I, 134.

²⁴⁸ Razi, *Tefsir-i Kebîr*, IX, 489.

²⁴⁹ Suyûtî, *Celâleyn Tefsiri Metin ve Tercüme*, II, 388.

²⁵⁰ Suyûtî, *Celâleyn Tefsiri Metin ve Tercüme*, II, 388.

²⁵¹ Râzi, *Tefsir-i Kebîr*, XVII, 515.

Misâl: Celaleyn Tefsiri'nde es-Suyûtî, Nisâ sûresi kırkikinci âyette geçen **تَسْوَى** fiilinin, (ikinci bir kıraatte) aslından olan iki tâ harfinden birinin hazf edilmesi ve (üçüncü bir kıraatte ise) ikinci tâ harfinin sin harfine idgâm edilmesiyle malum ve meçhul okunduğunu²⁵² belirtmektedir. (Bu diğer kıraate göre) aslı **تَسْوَى**dir.²⁵³

Tefsir-i Kebîr adlı tefsirinde er-Râzi **تَسْوَى** kelimesi hakkında şöyle kıraatlerin okunduğunu belirtmektedir: "İbn Kesir, Âsim ve Ebu Amr, kelimeyi meçhul sigâ üzere, tâ harfinin ötresi ve sin harfinin fethası ile , **تَسْوَى** şeklinde okumuşlardır. Nâfi ve İbn Âmir ise, bu **تَسْوَى** (dümdüz oldu) manasında olmak üzere, tâ harfinin fethası ve sin harfinin şeddesi ile **تَسْوَى** şeklinde okumuşlardır. Bunda ikinci tâ harfi, kendisine yakın olan sin harfine idgâm edilmiştir. Bu kıraatte iki şeddenin yan yana bulunması kötü karşılanmaz."²⁵⁴

2.5.20. Fiillerde Elifli-Elifsiz Okuma İle İlgili Kıraatler

Bir fiilin elifle veya elifsiz okunuş değişikliklerinin âyetlere kattığı anlama güzel misâller şöyledir:

Misâl 1:Hac sûresi kırkbeşinci âyette geçen **أَهْلَكْنَاهَا** kelimesi hakkında Celâleyn Tefsiri **أَهْلَكْنَاهَا** okunan kıraatin bizim kıraatte olduğu gibi şeklinde okunduğunu bildirmektedir.²⁵⁵

Tefsir-i Kebîr'de de er-Râzi yine imamlarının isimini vererek bu âyette²⁵⁶ geçen kelimeyi: "İbn Kesîr, Kufeliler ve Medineliler, fiili nun ile **أَهْلَكْنَاهَا**"Biz, onları helak ettik" şeklinde okurken, Ebû Amr ve Ya'kub tâ ile **أَهْلَكْنَاهَا**"Ben, onları helak ettim" şeklinde okumuşlardır ki bu, bir önceki âyetteki "Ben/mühlet verdim" ve "Biz yakaladık" ifadelerinden ötürü (yani onlara uygun olduğu için), Ebu Ubeyd'in de tercihidir" demektedir.²⁵⁷

²⁵² Suyûtî, *Celaleyn Tefsiri Metin ve Tercüme*, I, 84.

²⁵³ Suyûtî, *Celaleyn Tefsiri Metin ve Tercüme*, I, 84.

²⁵⁴ Râzi, *Tefsir-i Kebîr*, VIII, 47.

²⁵⁵ Suyûtî, *Celâleyn Tefsiri Metin ve Tercüme*, II, 336.

²⁵⁶ Hac, 45.

²⁵⁷ Râzi, *Tefsir-i Kebîr*, XVI, 327.

Misâl 2: Mü'minun sûresi yetmişikinci âyette geçen **خُرْجًا** kelimesi hakkında Celâleyn Tefsiri'nde **خُرْجًا** kelimesi ve **خَرَجًا** kelimelerinin ikisi de okunmakta olduğu bildirilmektedir. Yine de ikisi de **خَرَجًا** şeklinde okunduğu bildirilmektedir²⁵⁸

Fahredden er-Râzi'nin âyette²⁵⁹geçen kelime hakkında şöyle bilgi vermektedir:"Ebû Amr İbn el-Alâ şöyle der:"Ve harcın senin tasadduk edip verdiği; haraç ise, vermen gerekli olan şeydir;"Bunun sebebi harc'ın mânâsının, harac'inkinden daha hususî olmasıdır. Bu senin, "lafzın çokluğu, mânâsının çokluğuna delalet eder" prensibinden hareketle **خَرَجُ الْقَرْيَةِ**"Topraktan alınan vergi" ve **خُرْجُ الْفِرْدَةِ**"şahıstan alınan vergi" demen gibidir. İşbundan ötürü, **خُرْجًا فَخْرًا رَبَّكَ** şeklinde okuyanların kırâati daha güzel olmuştur. Buna göre mânâ, "Yoksa sen, onların hidayetlerine karşılık, hakkın sana az bir bağış vermesini mi istiyorsun? Hâlbuki Hâlık'ın çok olan bağış ve hibesi, daha hayırlıdır."²⁶⁰

Misâl 3: Celâleyn Tefsiri'nde, Âraf sûresi yüz kırık ikinci âyette geçen **وَوَعَدْنَا** kelimesi hakkında **وَوَاعَدْنَا** kelimesi hem (**وَوَاعَدْنَا**) elifle; hem de (**وَوَعَدْنَا**) elifsiz olarak okunmuş.²⁶¹ diye bilgi verilmektedir.

Tefsir-i Kebîr Mefâtihi'l –Gayb adlı tefsirde de Ebû Amr'ın elifsiz olarak ve'ednâ "vâadettik";diğer Kırâat İmamlarının da, elif ile ve mufa'ele babından olmak üzere vâednâ şeklinde okudukları belirtilmektedir.²⁶²

2.6. İSİMLER

2.6.1. İsimlerde İzafet İle İlgili Kırâat

Misâl: Buna misâl olarak Bakara sûresinden yüzseksendördüncü âyette **فَدْيَةً** kelimesini verelim Celâleyn Tefsiri'nde **فَدْيَةً** kelimesi, bir kırâatte **طَعَامٌ** kelimesine izafeti beyaniye ile izafe edilerek okunduğu bildirilmiştir.²⁶³

²⁵⁸Suyûtî, *Celâleyn Tefsiri Metin ve Tercüme*, II, 345.

²⁵⁹ Mü'minun, 72

²⁶⁰Râzi, *Tefsir-i Kebîr*, XVI, 447.

²⁶¹Suyûtî, *Celâleyn Tefsiri Metin ve Tercüme*, I, 166.

²⁶²Râzi, *Tefsir-i Kebîr*, XI, 44.

²⁶³ Suyûtî, *Celâleyn Tefsiri Metin ve Tercüme*, I, 27.

Tefsir-i Kebîr adlı tefsirde Fahreddin er-Râzi bu sûredeki âyette²⁶⁴ geçen kelime hakkında şöyle bilgi vermektedir: "Nâfi, İbn Âmir, kelimesini tenvinsiz, طَعَامٌ kelimesini onun muzafun ileyi olarak kesre ile ve مَسْكِينٍ kelimesini cemi sigasıyla okumuşlardır. Diğer Kırâat İmamları ise, فِدْيَةٌ kelimesini tenvinli, طَعَامٌ kelimesini merfu olarak, مَسْكِينٍ kelimesini ise müfred ve mecrur olarak okumuşlardır."²⁶⁵

2.6. 2. İsimlerin Mübteda Oluşları İle İlgili Kırâat

Ku'an-ı Kerim'de geçen Nahl suresi onikinci ayet şöyledir:

و سَخَّرَ لَكُمُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ وَالنُّجُومَ مَسْحَرَاتٍ بِأَمْرِهِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ

" O,geceyi , gündüzü , güneşi ve ayısizin hizmetinize verdi.Bütün yıldızlar da O'nun emri ile sizin hizmetinize verilmiştir. Şüphesiz bunlarda aklını kullanan bir millet için ibretler vardır." (Nahl,12)

Misâl: Celâleyn Tefsiri, Nahl sûresi onikinci âyette geçen الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ kelimesinin kırâati hakkında öncesine atfedilerek nasb ile mübteda olarak da raf ile okunduğu belirtilmektedir.²⁶⁶ وَالْقَمَرَ ve وَالنُّجُومَ kelimeleri de iki şekilde okunduğu belirtilmektedir.²⁶⁷ مُسْحَرَاتٍ kelimesi hal olarak nasb ile, haber olarak da raf ile okunmuştur.²⁶⁸

Fahreddin er-Râzi Tefsir-i Kebîr adlı tefsirde bu sûrede ki âyetteki²⁶⁹ kırâati şöyle belirtmiştir: "İbn Âmir, وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ وَالنُّجُومَ kelimelerini mübtedâ, müsahharâtün kelimesini de, haber olarak merfu okurken, Âsım'ın râvisi Hafs, sadece ve'n-nücumü kelimesini mübtedâ, müsahharâtün kelimesini de, haber olarak merfu okumuştur. Bu kırâati buna sevkeden husus, " teshir"lafzını tekrâr etmemektir. Çünkü Araplar, "Sehhartu hâzaş-şey'e müsahharen" demezler. Buna şu şekilde cevap verilir: "Bunun mânâsı şudur:"Allah Teâlâ, bütün bunları, kendi kudret ve irâdesi altında müsahhar olarak bütün bunları bize müsahhar ve amâde kılmıştır..."İşte, doğru olan söz de budur.

²⁶⁴Bakara, 184

²⁶⁵ Râzi, *Tefsir-i Kebîr*, IV, 42.

²⁶⁶ Suyûtî, *Celâleyn Tefsiri Metin ve Tercüme*, I, 267

²⁶⁷ Suyûtî, *Celâleyn Tefsiri Metin ve Tercüme*, I, 267.

²⁶⁸Suyûtî, *Celâleyn Tefsiri Metin ve Tercüme*, I, 267.

²⁶⁹Nahl, 12.

Buna göre ifâdenin takdiri, "Bütün bunlar, Allah'ın kudret, emir ve müsaadesi altında müsahhar olarak, onları insanlar için âmade kılmış ve onların fayda ve maslahatlarına muvafık kılmıştır." şeklindedir. Böyle olması halinde, faydadan hali olan bir tekrar gerekmemiş olur. Allah en iyisini bilendir."²⁷⁰

2.6.3. İsimlerin Haber-Hal Oluşları İle İlgili Kırâat

Misâl: Bunun ile ilgili Âraf sûresi otuz ikinci âyette geçen خَالِصَةً kelimesi hakkında Celâleyn Tefsiri ve Tefsir-i Kebîr adlı tefsir şöyle belirtmektedir:

Celaleyn Tefsiri, hem raf olarak hem de nasb ile okunduğunu, raf olarak okunduğu takdirde خَالِصَةً ikinci haber, nasb ile okunduğu takdirde de hal olduğunu belirtmektedir.²⁷¹

Tefsir-i Kebîr adlı tefsirde yazar bu sûredeki âyette²⁷² geçen خَالِصَةً kelimesi hakkında şöyle kırâatleri belirtmektedir:"Nâfi'nin, raf ile hâlisatun; diğer Kırâat İmamlarının ise, nasb ile hâlisaten şeklinde okuduğunu bildirmektedir.²⁷³ Zeccac bu kelimenin merfu okunmasını, onun ikinci haber olmasına bağlamıştır.²⁷⁴ "Bu kelimenin mansub olarak okunması ise, cümlede hal olmasından dolayıdır"²⁷⁵ diyerek ardından âyetin mânâsını bildirmektedir.

2.6.4. İsimlerin Fetha-Zamme Okunuşları

Misâl 1: Celâleyn Tefsiri'nde Suyûtî, Âraf sûresi otuzikinci âyette geçen خَالِصَةً kelimesinden raf olarak hem de nasb olarak okunduğunu belirtmektedir. Raf olarak okunduğu takdirde ikinci haber, nasb okunduğu takdirde hal olduğu tefsirde belirtilmiştir.²⁷⁶

Fahreddin er-Râzi Tefsir-i Kebîr adlı tefsirinde, Âraf suresi otuz ikinci âyette geçen خَالِصَةً kelimesi hakkında şöyle kırâati bildirmektedir:"Nâfi, ref ile hâlisatun;

²⁷⁰Râzi, *Tefsir-i Kebîr*, XIV, 179.

²⁷¹Suyûtî, *Celâleyn Tefsiri Metin ve Tercüme*, I, 148.

²⁷² Âraf, 32

²⁷³ Râzi, *Tefsir-i Kebîr*, X, 349.

²⁷⁴ Râzi, *Tefsir-i Kebîr*, X, 329.

²⁷⁵Râzi, *Tefsir-i Kebîr*, X, 329.

²⁷⁶Suyûtî, *Celâleyn Tefsiri Metin ve Tercüme*, I , 153.

diğer Kırâat İmamları ise, nasb ile hâlisaten şeklinde okumuşlardır. Zeccâc, bu kelimenin merfu okunmasını, onun ikinci haber olmasına bağlamıştır. Buna göre bu ifade tıpkı senin, **زَيْدٌ عَاقِلٌ أَيْبٌ** "Zeyd akıllıdır, zekidir..." demen gibidir. Bu durumda âyetin mânâsı, "Bu nimetler dünyada iken, iman eden kimseler için sabittir; kıyamet gününde ise, sırf onlarındır..." şeklinde olur.

Ebû Ali ise şöyle demektedir: "Âyette geçen hâlisatun kelimesinin mübtedâ olan hiye'nin haber olması, lillezine kelimesinin başındaki lâm harf-i cerrinin de hâlisatun kelimesine taalluk etmesi ve âyetin takdirinin,

"Bu nimetler, dünya hayatında imanedenlere mahsustur" şeklinde olması **هِيَ خَالِصَةٌ** mümkündür. Bu kelimenin mansub olarak okunması ise, cümlede hal olmasından dolayıdır. Buna göre âyetin takdiri mânâsı: "Bu nimetler, ahirette sadece Mü'minlere mahsus olacak iken, dünya hayatında da Mü'minler için sabittir" şeklinde olur.²⁷⁷

Misâl 2: Bakara sûresi ikiyüzkırkdokuzuncu âyette geçen **عُرْفَةٌ** kelimesi hakkında Celâleyn Tefsiri'nde Suyûtî, bu kelimenin hem **عُرْفَةٌ** şeklinde fetha ile okunduğunu, hem de **عُرْفَةٌ** şeklinde zamme ile okuduğunu belirtmektedir.²⁷⁸

Er-Râzi tefsirinde: "İbn Kesîr, Nâfî ve Ebû Amr kelimeyi, "gayn" harfinin fethası ile , **عُرْفَةٌ** şeklinde okumuşlardır. Yâkub ve Halef de böyle okumuşlardır.

Âsım, İbn Âmir, Hamza ve Kisâi ise zamme ile **عُرْفَةٌ** şeklinde okumuşlardır²⁷⁹ diyerek okunan kıraatleri belirtmiştir.

Misâl 3: Âraf sûresi yirmialtıncı âyette geçen "**وَلِبَاسُ التَّقْوَىٰ**" kelimesi hakkında Celâleyn Tefsiri'nde nasb ile okunabileceği gibi raf ile de okunabileceği belirtmektedir.

²⁷⁷ Râzi, *Tefsir-i Kebîr*, X, 349.

²⁷⁸ Suyûtî, *Celâleyn Tefsiri Metin ve Tercüme*, I,

²⁷⁹ Râzi, *Tefsir-i Kebîr*, X, 355.

‘Nasb okunduğu takdirde **لِبَاسًا** kelimesine atfedilmiş olur. Raf okunduğu takdirde haber olur ve **حَيْرٌ ذَلِكَ** cümlesi haberidir.”²⁸⁰

Tefsir-i Kebîr adlı tefsirde: "Nâfi, İbn Âmir ve Kisâi, Hak Teâlâ'nın bu âyette, önce geçmiş olan libasen kelimesine atfederek **وَلِبَاسٍ التَّقْوَى** şeklinde okumuşlardır ki, bu durumda, bu ifâdenin amili (nasbedeni) enzelnâ fiili olmuş olur. Böyle olması halinde âyette geçen zelike kelimesi mübteda, hayr kelimesi de haber olur. Diğer Kırâat İmamları ise, bu kelimeyi merfu olarak **وَلِبَاسُ التَّقْوَى** şeklinde okumuşlardır. Buna göre **وَلِبَاسُ التَّقْوَى** kelimesi mübtedâ, zâlike ifâdesi sıfat veya bedel veyahut da atf-ı beyan olup, hayr kelimesi de, mübtedânın haberi olmuş olur. Bizim, sıfat dememizin mânâsı şudur: Hak Teâlâ'nın zâlike ifâdesiyle "libas"’a işaret edilmiştir. Buna göre sanki **وَلِبَاسُ التَّقْوَى الْمَشَارُ إِلَيْهِ حَيْرٌ** "Kendisine işaret edilen takva elbisesi, daha hayırlıdır" denilmek istemiştir.²⁸¹

2.6.5. İsimlerin Sükûn-Zamme Alması

Misâl: Celâleyn Tefsiri'nde Suyûtî, Âl-i İmran sûresinin yüzellibirinci âyetinde geçen **الرُّعْبِ** kelimesindeki **ع** harfinin hem sükun, hem de zamme ile okunduğunu bildirmiştir.²⁸²

Tefsir-i Kebîr adlı tefsirde sûredeki âyetin²⁸³ aynı kelimenin, Kırâat İmamlarının nasıl okuduğunu bildirmektedir: "Bu kelimeyi, Kur'an'ın her yerinde İbn Âmir ve Kisâi, ayn harfinin zammesiyle **الرُّعْبِ** şeklinde; diğer Kırâat İmamları ise, aynın sükunu ile, **الرُّعْبِ** şeklinde okumuşlardır.

Vâhidi, her iki kıraatin de, kullanılan iki lügât (şekil) olduğunu söylemiştir. Nitekim **رَعْبَةٌ رُعْبًا وَرُعْبًا وَهُوَ مَوْعُوبٌ** denilir. **الرُّعْبِ** kelimesine masdar, **الرُّعْبِ** kelimesinin de bu masdardan bir isim olması da mümkündür.”²⁸⁴

2.6.6. İsimlerin Merfu Kullanışları

²⁸⁰ Suyûtî, *Celâleyn Tefsiri Metin ve Tercüme*, I, 152.

²⁸¹ Râzi, *Tefsir-i Kebîr*, X, 331.

²⁸² Suyûtî, *Celâleyn Tefsiri Metin ve Tercüme*, I, 69.

²⁸³ Âl-i İmran, 151

²⁸⁴ Râzi, *Tefsir-i Kebîr*, VII, 110.

Misâl 1: Celâleyn Tefsiri'nin tercümesini yapan Ali Rıza Kaşeli ,es-Suyûtî'nin Nisa sûresinde yüzaltmışüçüncü âyette geçen **زُبُورًا**lafzının "za" nın fethasıyla "gönderilen kitabın" ismidir. Zamme ile ise masdar olup "**مَزْبُورٌ**" yani "yazılmış şey"²⁸⁵ anlamında olduğunu belirtmektedir.

Tefsir-i Kebîr adlı tefsirde de Fahreddin er-Râzi sûrede geçen âyetteki²⁸⁶ bu kelime hakkında okunan kırâatları vermektedir: "Hamza, Kur'an'ın her yerinde, zâ harfinin zammesi ile **زُبُورٌ**; diğer Kırâat İmamları ise, fethayla **زُبُورًا** şeklinde okumuşlardır." Hamza'nın delili şudur: Zubur, aslında masdar olup, sonra ism-i mef'ul mânâsında kullanılmıştır. Bu, Arapların tıpkı **ضَرْبُ الْأَمِيرِ** (emirin dövdüğü kimse) ve **نَسَجَ فُلَانٍ** "falancının dokuduğu şey" sözleri gibidir. Böylece bu "zubur" kelimesi isim olmuştur. Sonra da bu kelime, **شَهِيدٌ** kelimesinin **شَهِيدٌ** (şehid, şahid) şeklinde cemilenmesi gibi, **زُبُورٌ** şeklinde de cemilenmiştir. Masdar mef'ul yerine getirilince, kitap kelimesinin **كُتِبَ** şeklinde cemilenmesi, çoğul olması gibi, cemi yapılması caiz olur. Bu manaya göre zubur kitaplar mânâsındadır. Diğer İmamların kıraatine gelince bu daha evladır. Çünkü bu daha meşhur olup, bu şekilde kıraat daha fazladır."²⁸⁷

Misâl 2: İkinci misâle gelince:

Mâide sûresi kırkbeşinci âyette geçen

es-**بِالنَّفْسِ وَالْعَيْنِ بِالْعَيْنِ وَالْأَنْفِ بِالْأَنْفِ وَالْأُذُنِ بِالْأُذُنِ وَالسَّنَّ بِالسَّنِّ وَالْجُرُوحَ . .** . .
Suyûtî, el-Mahallî'nin yazmaya başladığı, tamamlamayıp vefat ettiğiinden kalan tefsiri tamamlayıp, burada şöyle bilgi vermektedir:"Bir kıraatte de dört kelimedede(**عَيْنٌ** **عَيْنٌ** **أَنْفٌ** **أَنْفٌ**) ref okunur."²⁸⁸

Aynı şekilde Fahreddin er-Râzi de Kisâi'nin de **وَالْجُرُوحَ وَالْعَيْنُ ، وَالْأَنْفُ ، وَالسَّنُّ** ،
kelimelerinin hepsininde merfu okunduğunu bildirdiğini belirtmektedir:²⁸⁹ "İbn Kesir,

²⁸⁵ Ali Rıza Kaşeli, *Celâleyn Tefsiri Kur'an-ı Kerim Meal ve Tercümesi*, I, 303. ;Süyuti"*Celâleyn Tefsiri Metin ve Tercüme*, I, 303.

²⁸⁵ Nisa, 163

²⁸⁶ Nisa, 163

²⁸⁷ Râzi, *Tefsir-i Kebîr*, VIII, 417.

²⁸⁸ Suyûtî, *Celâleyn Tefsiri Metin ve Tercüme*, I ,144.

²⁸⁹ Râzi, *Tefsir-i Kebîr*, IX, 88.

İbn Âmir ve Ebû Amr اَلْجُرُوح kelimesi hariç, bütün kelimeleri mansub okumuşlardır اَلْجُرُوح kelimesini ise, merfu okumaktadırlar. Buna göre... وَالْأَنْفَ , ... وَالْأُذُنَ , ... اَلْجُرُوح kelimeleri, اَنَّ النَّفْسَ ifâdesine atfedildikleri için mansub kılınmış; اَلْجُرُوح ifâdesi mübtedâ, قِصَاصٍ kelimesi de onun haberi olarak merfu okunmuştur. Nâfi, Âsım ve Hamza, bütün bu kelimeleri, bir kısmını bir kısmına atfederek mansub okumuştur; hepsine haber olarak da قِصَاصٍ kelimesini vermişlerdir. Nâfi, Kur'an'ın her yerinde, zâl harfinin sükunuyla, اَلْأُذُنَ şeklinde, diğerleri ise, damme ile اَلْأُذُنَ şeklinde okumuşlardır ki, bunlar iki kullanım şeklidirler."²⁹⁰

2.6.7. İsimlerin Merfu-Tenvin Okunuşu

Misal: Celâleyn Tefsiri'nde Suyûtî, Maide sûresi doksanbeşinci âyette geçen اَلْجَزَاءَ kelimesi hakkında şöyle bir kıraatin olduğunu bildirmektedir:"اَلْجَزَاءَ tenvinlidir. Kendisinden sonra gelen اَلْمِثْلُ kelimesi de ref ile okunur. Bir kırâatte ise اَلْجَزَاءَ kelimesi izafetli olarak okunur."²⁹¹

Tefsir-i Kebîr adlı tefsirde Fahreddin er-Râzi bu sûrede geçen âyette ki²⁹² kelime hakkında okunan kırâatleri şöyle bildirmektedir:"Âsım, Hamza ve Kisâi, اَلْجَزَاءَ kelimesini, tenvinle ve merfu olarak cezâun mislü şeklinde okumuşlardır ki, buna göre mânâ:"O kimseye, öldürmüş olduğu avı mümasil bir ceza gerekir." şeklindedir. Binâenaleyh mislü kelimesi, cezâun kelimesinin sıfatı olduğu için merfudur...²⁹³ Diğer Kırâat İmamları ise, cezâ kelimesini misl kelimesine muzâf kılarak, اَلْجَزَاءَ مِثْلَ مَا قَتَلَ şeklinde okuyup şöyle demişlerdir:"O kimseye gereken, her ne kadar öldürdüğü şeyin mislinin cezası değil de öldürdüğünün cezası ise de;..."²⁹⁴

2.6.8. İsimlerin Elifli-Elifsiz Okunuşu

İsimlerin elifli-elifsiz okunuşa iki misâl verirsek, şöyledir:

²⁹⁰ Râzi, *Tefsir-i Kebîr*, IX, 89.

²⁹¹ Suyûtî, "*Celâleyn Tefsiri Metin ve Tercüme*" (Ter. Hey.), I, 122.

²⁹² Maide, 95

²⁹³ Râzi, *Tefsir-i Kebîr*, IX, 219.

²⁹⁴ Râzi, *Tefsir-i Kebîr*, IX, 219.

Misâl 1: Mâide sûresi doksan yedinci âyette geçen **قِيَامًا** kelimesinin başka bir kıraatini Celâleddin es-Suyûtî, Celâleddin el-Mahallî'yle yazdığı Celâleyn Tefsiri'nde bildirmektedir: "Bir kıraatte **قِيَامًا** şeklinde elifsiz **قَامَ** fiilinin i'lalsiz mastarı olarak okunmuştur."²⁹⁵

Fahredden er-Râzi'de İbn Âmir'in **قِيَامًا** kelimesini elifsiz olarak **قِيَمًا** şeklinde okuduğunu, bu kıraatin mânâsı da, onun insanların işlerini son etmektedir. Bu **دِينًا قِيَمًا**"Dimdik ayakta duran bir din..."²⁹⁶ olduğu gibidir. Diğer Kıraat İmamları ise, bu kelimeyi elifli olarak okumuşlardır. ²⁹⁷ diye bildirmektedir.

Misâl 2: Yine Mâide sûresinden misâl verelim. Yüzonuncu âyette okunan **سِحْرٌ** kelimesi hakkında Celâleyn Tefsiri'nde:"Bir kıraatte **سَاحِرٌ** yani "İsa bir büyücüden başka biri değildir" şeklinde okunur. "²⁹⁸denilmektedir.

Tefsir-i Kebîr tefsirinde de bu suredeki âyette:" gerekse Yunus, Hûd ve Saff sûrelerinde geçen "sihir" kelimesini, elifli olarak **سَاحِرٌ** (sihirbaz) şeklinde; İbn Âmir ile Âsım, sadece Yunus sûresindeki elifli olarak; diğer Kıraat İmamları ise hepsini, **سِحْرٌ** (sihir) şeklinde okumuşlardır. Bunu, "sâhir" şeklinde okuyanlar, Peygamber'e; "sihr" şeklinde de okumuşlardır. Bunu, Peygamberin getirdiği şeylere işaret etmek istemişlerdir. Her iki şekilde ki kıraat da güzeldir."²⁹⁹denilmektedir.

2.6.9. İsimlerin Tenvin ve Tenvinsiz Okunuşu

Misâl: İsrâsûresi yirmiüçüncü âyette:"Rabbin, Kendisinden başkasına kulluk etmeyin. Ana ve babaya iyi muâmele edin diye hükmetti. Eğer onlardan biri veya her ikisi senin nezdinde ihtiyarlığa ererse onlara "öf (bile)" deme. Onları azarlama. Onlara çok güzel söz söyle"³⁰⁰ buyurulmaktadır. Allah dışında başkasına kulluk edilmemesi ve Allah'a kulluğun bir göstergesi olan ana-babaya iyi muamele edilmesi emredilmektedir.

²⁹⁵ Suyûtî, "Celâleyn Tefsiri Metin ve Tercüme" I, 123.

²⁹⁶ En'am, 161

²⁹⁷ Râzi, *Tefsir-i Kebîr*, IX, 238.

²⁹⁸ Suyûtî, "Celâleyn Tefsiri Metin ve Tercüme", I, 125.

²⁹⁹ Râzi, *Tefsir-i Kebîr*, IX, 282.

³⁰⁰ Râzi, *Tefsir-i Kebîr*, XIV, 442.

Bu âyetteki "اف" kelimesi hakkında Celâleyn Tefsiri'nde şöyle kırâatlerinden bilgi verilmektedir:" Bu kelime hem ف harfinin fethasıyla أَفْ şeklinde; hem (bizim kırâatimizde de olduğu gibi) tenvinli olarak ف harfinin kesresiyle أَفْ şeklinde hem de tenvinsiz olarak ف harfinin kesresiyle أَفْ şeklinde okunmuştur. Bu kelime masdar olup "yazık" ve "kötü" anlamlarına gelir.³⁰¹

Tefsir-i Kebîr adlı tefsirde أَفْ kelimesi hakkındaki kırâatleri belirtmektedir: "Zeccâc şöyle demektedir: أَفْ kelimesi, yedi şekilde okunmaktadır. Fâe'l fiilinin kesresi, dammesi ve fethasıyla (üffin, effin, iffin...). Bütün bu üç kullanışı da, tenvinli ve tenvinsiz olarak okursan, bu durumda bu, altı çeşit okuyuş eder. (üffin-üffi; effin-effi ve iffin-iffi). Yedinci okuyuş şekli ise, ya ile olmak üzere أَفْ şeklindedir. Ahfeş şöyle der:" Sanki böylece bu sözü kendisine nisbet etmiş ve "Benim sözüm budur! Öf be! Demek istemiştir." İbnu'l-Enbari, Zeccâc'ın söylediği şeylere ilâve olarak, bu lafzın ayrıca üç şekilde daha okunduğunu söylemiştir ki, bunlar, elifin kesresi ve fâ'nın fethasıyla "iffe" ;elifin dammesi ve hâ getirilerek, "üffeh" ve elifin dammesi ve fâ'nın sükûnuyla, "üff" dür.³⁰²

2.6. 10. İsimlerin Ötre veya Esre Okunuşları

İsimlerin esre ve ötre ile okunabileceğine dâir kırâatlere misâller şöyledir:

Misâl 1: Celâleyn Tefsiri'nde Ra'd sûresi dördüncü âyette ki وَ زَرْعٌ kelimesi ve sonrasındakiler جَنَّاتٍ kelimesine atfedilerek raf ile , أَغْنَابٍ kelimesine atfedilerek de cer ile okunduğu belirtilmektedir.³⁰³

Fahreddin er-Râzi ise tefsirinde bu sûrede geçen âyetteki³⁰⁴ وَ زَرْعٌ نَخِيلٍ صِنَوَانٍ وَعَيْنٌ صِنَوَانٍ kelimeleri hakkında şöyle kırâatlerden bahsetmektedir:"İbn Kesir, Ebu Amr ve Âsım'ın râvisi Hafs, وَ زَرْعٌ وَ نَخِيلٍ صِنَوَانٍ وَعَيْنٌ صِنَوَانٍ şeklinde, cennât kelimesine atfedilmek üzere mecrur olarak okumuşlardır. Kavvâs'ın rivâyetine göre Âsım'ın râvisi Hafs, sad'ın dammesiyle sunvân; diğer Kırâat Âlimleri sâd'ın kesresiyle sinvân şeklinde

³⁰¹ Suyûtî, "Celâleyn Tefsiri Metin ve Tercüme"(Ter. Hey.), I, 283.

³⁰² Râzi, Tefsir-i Kebîr, XIV, 446.

³⁰³ Suyûtî, Celâleyn Tefsiri Metin ve Tercüme, I, 248.

³⁰⁴ Ra'd, 4

okumuşlardır. Bu iki kullanım şeklidir. Sınvân tıpkı kınvân kelimesinin, kınv kelimesinin çoğulu olması gibi, sınv kelimesinin, çoğuludur. Bu kelime tıpkı ism kelimesinin esmâ şeklinde çoğul yapılması gibi, esmâ şeklinde de çoğul yapılır."³⁰⁵

Misâl 2: Kehf sûresi kırk dördüncü âyette geçen **الْحَقِّ** kelimesi hakkında Celâleyn Tefsiri'nde okunan kıraatleri belirtmektedir: "**الْحَقِّ** kelimesi raf ile okunduğunda **الْوَلَايَةُ** kelimesinin (bizim okuduğumuz kıraatte olduğu gibi) cer ile okunduğunda ise **اللَّهُ** kelimesinin cemisi olur. (Bizim okuduğumuz kırâatte mana "Orada velayet Hak olan Allah içindir" şeklindedir.)"³⁰⁶

Tesir-i Kebîr adlı tefsirde de Ebû Amr ve Kisâi, "hak" kelimesini merfu olarak el-Hakku şeklinde³⁰⁷ okuduğu, bu şekilde mana "Gerçek velayet Allah'ındır" mânâsına geldiğini, diğer Kırâat İmamlarının ise bunu "Allah" lafzının sıfatı olarak, kesre ile el-Hakkı şeklinde okudukları³⁰⁸ belirtilmektedir.

Misâl 3: es-Suyûtî tefsirinde, En'am sûresi yüzonbirinci âyette geçen **قَبْلًا** kelimesinin iki damme ile okunduğunu belirtir. Bu kelime **قَبِيلٍ** kelimesinin cem'idir. "Bölük bölük" anlamına gelir. Bu kelimenin bir kırâatte de **ق** harfinin kesresi, **ب** harfinin fethası ile **قَبِيلًا** şeklinde okunduğunu ve mânâsının da "önünden gelip de doğruluğuna şahitlik etseler" şeklinde olduğunu³⁰⁹ belirtmektedir.

Tefsir-i Kebîr Mefâtihu'l-Gayb'da da bu sûredeki âyette³¹⁰ geçen bu kelimenin okunma şekilleri hakkında şöyle denilmektedir: "Nâfi ile İbn Âmir burada kubula, Kehf sûresinde ise ³¹¹ kâf'ın kesresi bâ'nın fethası ile kıbela tarzında okudular. Âsım, Hamza ve Kisâi her iki harfi her iki surede damme ile, yani kabulâ şeklinde okudular.

³⁰⁵ Râzi, *Tefsir-i Kebîr*, XIII, 389.

³⁰⁶ Suyûtî, *Celâleyn Tefsiri Metin ve Tercüme*, I, 297.

³⁰⁷ Râzi, *Tefsir-i Kebîr Mefâtihu'l-gayb*, XV, 187.

³⁰⁸ Râzi, *Tefsir-i Kebîr*, XV, 187.

³⁰⁹ Suyûtî, *Celâleyn Tefsiri Metin ve Tercüme*, XV, 187.

³¹⁰ Suyûtî, *Celâleyn Tefsiri Metin ve Tercüme*, I, 141.

³¹¹ En'am, 111

³¹¹ Kehf, 55

İbn Kesîr ve Ebû Amr ise hem burada, hem de Kehf sûresinde kesre ile kıbelâ şeklinde okumuşlardır."³¹²

2.6.11. İsimlerde Fetha ve Kesre Kullanışı İle İlgili Kırâatler

Misâl 1: İbrahim sûresi yirmiikinci âyette geçen **بِمُصْرِحِي** kelimesinin sonundaki **ي** harfî hakkında, Celâleyn Tefsiri'nde hem fetha hem de kesre ile okunduğunu, Suyûtî, belirtmektedir.

Tefsir-i Kebîr'inyazarı er-Râzi, bu sûrede geçen âyetteki³¹³ kelime ilgili şöyle kırâatlerden bahsetmektedir:"Hamza, yâ'nın kesresiyle, musrihiyyi şeklinde okumuştur. Vahidî, bu okuyuşun, A'meş ve Yahya bin Vessâb'ın kırâati olduğunu söylerken, Ferrâ şöyle demiştir:"Belki de bu okuyuş Kurrâ'nın yanlış zanlarından kaynaklanan bir ifâde de ki bâ harf-i cerrinin, bu kelimenin tamamını cerrettiğini zannetmişler! Bu yanlıştır, zira mütekellim yâ'sı, kelimenin aslından değildir. Cenâb'ı Hakk'ın **نُؤَلِّهِ مَا تَوَلَّوْا نُؤَلِّهِ** (Nisa, 115) buyruğunda geçen kelimeyi nuslih şeklinde okumada da aynı zanna düştüklerini görmekteyiz. Allah daha iyi bilir ya, onlar hâ harfinin cezm edileceğini zannetmişlerdir. Oysaki bu, yanlıştır. Çünkü, bu ifâdelerdeki hâ, nasb mahâllindedir. Hâlbuki, hâharfînden önce gelen gelen fiil, yâ harfinin düşmesiyle meczum olmuştur. Bazı nahivciler, bu kıraatin doğruluğunu ortaya koymak için zoraki izaha kalkmışlardır ise de, onların ekserisi, bunun kırâatte bir hata olduğunu söylemişlerdir. Allah en iyi bilendir."³¹⁴

Misâl 2: İkinci misâle de Kehf sûresi kırkdördüncü âyette **الْوَالِيَةَ** kelimesini verebiliriz. Celâleyn Tefsiri'nde; **الْوَالِيَةَ** kelimesindeki **و** harfî fethayla okunduğunda; "yardım", kesreyle okunduğunda ise "mülk" anlamına geldiği belirtilmektedir.³¹⁵

Fahreddin er-Râzi; Tefsiri'nde **الْوَالِيَةَ** kelimesi hakkında şöyle kırâatleri bildirmektedir:" "Velâyet" lafzında Hamza ve Kisâi, bunun vâv'ın fethasıyla

³¹² Râzi, *Tefsir-i Kebîr*, I, 141.

³¹³ İbrahim, 22

³¹⁴ Râzi, *Tefsir-i Kebîr*, I, 144.

³¹⁵ Suyûtî, *Celâleyn Tefsiri Metin ve Tercüme*, I, 297.

okumuşlardır. Ebû Amr İbn el-Alâ'nın , bu kelimeyi vâv'ın kesresi ile okumanın, yanlış bir kıraât olduğunu söylediği nakledilmiştir. Keşşaf Sâhibi ise, kelimenin vâv'ın meftuh olması halinde, "nusret, yardım etme ve işi üzerine alma, idare etme" mânâsına geldiğini, kesreli olması halinde ise "hükümran ve melik olma" manasına olduğunu söylemiştir.³¹⁶

Burada da, hareke farklılığının kıraâtle okunan şekillerde kelimeye ve âyete nasıl anlam kattığı belirtiliyor.

2.6.12. İsimlerin Cem'i Okunuşları

İsimlerin cem'i (çoğul) kullanımının mânâyı nasıl etkilediğine dâir her iki tefsirden bir misâl şöyledir:

Misâl: Furkân sûresi altmışbirinci âyette geçen **سِرَاجًا** kelimesi için Celâleyn Tefsiri'nde bir kıraatte de "aydıncılar" anlamında **سُرُجًا** şeklinde cem'i olarak okunduğu³¹⁷ belirtilir.

Fahredden er-Râzi de, Tefsir-i Kebîr adlı tefsirde de bu kelimenin, Kıraât İmamlarını zikretmeden çoğul olarak **سُرُجًا** şeklinde okunduğunu belirtmektedir.³¹⁸ O'da âyette geçen **سِرَاجًا** kelimesinin "güneş" anlamında olduğunu **سُرُجًا** olarak cem'i olarak okuyanların ise gökteki güneş ve büyük yıldızları kastettiğini belirtmektedir.³¹⁹

2.6.13. İsimlerde Cem'i ve Müfred Kullanışı

Misâl: Celâleyn Tefsiri'nde es-Suyûtî, Âraf sûresi yüz kırk dördüncü âyette geçen **بِرِسَالَاتِي** kelimesinin hem cem'i, hem de **بِرِسَالَتِي** şeklinde müfred olarak okunduğunu da belirtmektedir.³²⁰

³¹⁶ Râzi, *Tefsir-i Kebîr*, XV, 187.

³¹⁷ Suyûtî, *Celâleyn Tefsiri Metin ve Tercüme*, II, 364.

³¹⁸ Râzi, *Tefsir-i Kebîr*, XVII, 274.

³¹⁹ Râzi, *Tefsir-i Kebîr*, XVII, 274.

³²⁰ Suyûtî, *"Celâleyn Tefsiri Metin ve Tercüme"* (ter. Hey.), XI, 167.

Aynı şekilde okunan kıraatleri İmamlarını zikrederek belirten Fahreddin er-Râzi; İbn Kesîr ve Nâfi'nin bu kelimeyi müfred olarak birisaleti diğer Kıraât İmamlarının da çoğul olarak bir risâlâtî şeklinde okuduklarını belirtmektedir.³²¹

2.6.14. İsimlerin Raf –Cer- Cem Okunuşu hakkında Kıraât

Misâl: Kehf sûresi kırkbirinci âyette geçen **أَلْحَقَّ** kelimesi hakkında Celâleyn Tefsiri'nde okunan kıraatler Kıraât İmamlarının isimleri zikredilmeden belirtilmektedir: **أَلْحَقَّ** kelimesi raf ile okunduğunda **أَلْوَالِيَّةُ** kelimesinin, (bizim okuduğumuz kıraatte olduğu gibi) cer ile okunduğunda ise **اللَّهُ** kelimesinin cem'isi olur. (Bizim okuduğumuz kıraatte mânâ "Orada velayet Hak olan Allah içindir" şeklindedir."³²²

Tefsir-i Kebîr adlı tefsirde de Ebû Amr ve Kisâi, "Hak" kelimesini merfu olarak el-Hakku şeklinde³²³ okuduğu, bu şekilde mânâ "Gerçek velayet Allah'ındır" mânâsına geldiğini, diğer Kıraât İmamlarının ise bunu "Allah" lafzının sıfatı olarak, kesresi ile el-Hakki şeklinde okudukları³²⁴ belirtilmektedir.

2.6.15. İsimlerin Elif-Nun Alışları Hakkında Kıraât

Misâl: Kasas sûresi kırksekizinci âyette geçen **سِحْرَانِ** kelimesi hakkında Celâleyn Tefsiri bizim okuduğumuz kıraate göre zikretmektedir.³²⁵ Bu iki sihirden maksat Kur'an ve Tevrat olduğunu zikretmektedir.³²⁶

Fahreddin er-Râzi ise tefsirinde bu sûrede geçen âyetteki³²⁷ kelimeyi İmamlarını zikrederek şöyle belirtir: "Onlar bunlar birbirini destekleyen iki sihirbazdı" demişlerdir. İbn Kesîr, Ebû Amr, Medine Kurrası, bunu elif ile "sâhirâni" şeklinde okurlarken, Kufeliler elifsiz olarak "sihrâni" (iki sihir) şeklinde okumuşlardır. Âlimler, bu iki sihrin (sihirbazın) ne demek olduğu hususunda, şu izahları yapmışlardır. Bununla birbirlerine destek olan, Hz. Harun (a. s) ve Hz. Musa (a. s) kastedilmiştir. **تَظَاهَرَا**

³²¹ Râzi, *Tefsir-i Kebîr*, XI, 60.

³²² Suyûtî, *Celâleyn Tefsiri Metin ve Tercüme*I, 297.

³²³ Râzi, *Tefsir-i Kebîr*, XV, 187.

³²⁴ Râzi, *Tefsir-i Kebîr*, XV, 187.

³²⁵ Suyûtî, *Celâleyn Tefsiri Metin ve Tercüme*, II, 390.

³²⁶ Suyûtî, *Celâleyn Tefsiri Metin ve Tercüme*, II, 390.

³²⁷ Kasas, 48

kelimesi, karşılıklı yardımlaşma, destek olma mânâsına olup, bu kelime idgâm ile الطَّاهِرَا şeklinde; "sâhirâni" ifâdesi de, "sihirli-büyülü" mânâsında olarak, "sihrâni" şeklinde de okunmuştur. Onlar, Hz. Musa (a. s) ve Hz. Harun (a. s)'ı alabildiğince sihirbaz olarak nitelemek için, onları "bizzat sihir" olarak ifâde etmişlerdir. Pekçok müfessir ise sihrâni (iki sihir) şeklinde okunması halinde, bu kelime ile, Kur'an ile Tevrat'ın kastedildiğini söylemişlerdir.³²⁸

Görüldüğü gibi Celâleyn Tefsiri bizim okuduğumuz kıraati verirken sihirden, Kur'an ve Tevrat'ın kastedildiğine dair açıklama yaparken, Fahreddin er-Râzi ise daha geniş açıklama yapmıştır.

2.6.16. İsimlerin Tahfif (sûkun)veya Fetha Alışlarıyla İlgili Kıraat

Misâl: Yine Kıraat İmamlarının isimlerini zikretmeden, Furkân sûresinde kırksekizinci âyette geçen بُشْرًا kelimesi hakkında Celâleyn Tefsiri'nde okunan kıraatler şöyle belirtilmektedir:"Bir kıraatte نُشْرًا kelimesi ش harfi tahfif olsun diye نُشْرًا şeklindesükûnla , bir diğer kıraatte masdar olarak ش harfi sûkun, ن harfi fethalı olarak (نَشْرًا); bir diğer kıraatte ise (ki bizim okuduğumuz kıraatte böyledir) ن harfi yerine zammeli ب harfi ile بُشْرًا şeklinde okunmuştur. Bu son kıraatte âyetin anlamı şöyledir:"Rüzgârları rahmetinin önünde müjdecî olarak gönderen O'dur." Birincisinin, yani bu kelime نُشْرًا ve tahfif için نُشْرًا şeklinde okunduğunda müfredi نُشْوَرٌdur; diğerinin (yani bu kelime بُشْرًا diye okunduğunda) müfredi ise بُشِيرٌdur.³²⁹

Fahreddin er-Râzi Furkân sûresi kırksekizinci âyetteki بُشْرًا kelimesi hakkında Tefsir-i Kebir adlı tefsir kitabında okunan kıraatleri şöyle belirtir:"Zeccâc şöyle der: ("Büşrâ"nın bir diğer okunuş şekli olan) "nüşren" kelimesinde şu beş değişik okunuş (kıraat) vardır: Nun'un fethası ile neşren, nun'un zammesi ile nusren, nun'un ve şin'in zammesiyle nüşren, müennes olmak üzere, nun yerine bâ ile ve elif-i maksure ile بُشْرِي;tenvin ile "büşran." Ebû Müslim şöyle der:''Bunu "büşran" şeklinde okuyanlar, "beşir" (müjdecî) kelimesinin çoğulu olarak böyle okumuşlardır. Bunun bir benzeri de, "

³²⁸ Râzi, *Tefsir-i Kebîr*, XVII, 535.

³²⁹ Süyûtî, *Celâleyn Tefsiri Metin ve Tercüme*, XVII, 535.

³²⁹ Süyûtî, *Celâleyn Tefsiri Metin ve Tercüme*, II, 363.

Allah'ın rüzgârları mübeşşirât (müjdeciler) olarak göndermesi de âyetlerindedir. ³³⁰
Âyetidir. Bunun nun ile (neşran) okunuşu ise, tıpkı, **وَالنَّاشِرَاتِ نَشْرًا** "Bulutları yaydıkça yayanlara yemin olsun ki" (Mürselat, 3) âyetinde olduğu gibidir. Bu yayanlar, rüzgârlardır. Âyetteki "rahmet, yağmur ve su mânâsınadır." ³³¹

2.6.17. İsimlerin Munsarif-Gayri Munsarif Oluşlarıyla İlgili Kırâat

Misâl 1: Neml sûresi yirmiikinci âyette geçen **مِنْ سَبَا** kelimesi hakkında Celâleyn Tefsiri şöyle demektedir: **سَبَا** kelimesi (bizim kırâatimizde de olduğu gibi) munsarif, hem de gayr-i munsarif olarak okunmuştur. Sebe, Yemen'de bulunan bir kabiledir. **سَبَا** kelimesi munsarif kabul edildiğinde, bu kabilenin atalarından birinin ismini aldığı söylenmiştir. ³³²

Fahredden er-Râzi ise Tefsir-i Kebîr adlı tefsirinde Neml sûresi yirmiikinci âyette geçen **مِنْ سَبَا** kelimesi hakkında şöyle bilgi belirtmektedir: "Bil ki, **سَبَا** (Sebe') kelimesi hem munsarif olarak **مِنْ سَبَا** hem de gayr-i munsarif olarak **مَنْ سَبَا** okunmuştur. Kelime, bâ'nın sükunuyla da **مِنْ سَبَا** şeklinde de rivâyet olunmuştur. Bir rivâyette ise İbn Kesîr'den, elifle okunuş rivâyet edilmiştir: **مِنْ سَبَا** (min sebâ). "Buna gittiler." ifâdeleri gibidir. ³³³

Misâl 2: Celâleyn Tefsiri'nde şöyle kıraatten bilgi verilmektedir: "Âyetteki **طَوَى** kelimesi bedel yahut atfî beyandır. Hem tenvinli hem de tenvinsiz olarak okunmuştur. **الْمَكَانِ** kelimesine tevil edilmesi itibarıyla munsarif, **الْبُقْعَةَ** kelimesiyle tevil edilmesi itibarıyla da –alemiyetle birlikte- müenneslikten dolayı gayr-i munsariftir. ³³⁴

Fahredden er-Râzi de tefsirinde şöyle belirtmiştir: "Kelime, "tı"nın zammesi ve kesresi ile, munsarif ve gayr-i munsarif olarak **طَوَى** ve **طَوَى**, **طَوَى**, **طَوَى** şeklinde okunmuştur. Binâenaleyh, bu kelimeyi tenvin ile okuyan, bunu vâdinin ismi olduğu için **عَامِدًا شَغْلًا** kelimesinden "udul etmesi", bu da **طَوَى** kelimesinden "udul" etmiş

³³⁰ Rum, 46

³³¹ Râzi, *Tefsir-i Kebîr*, XVII, 245.

³³² Suyûtî, *"Celâleyn Tefsiri metin ve Tercüme"* (ter. Hey.), II, 377.

³³³ Râzi, *Tefsir-i Kebîr*, XVII, 419.

³³⁴ Suyûtî, *Celâleyn Tefsiri Metin ve Tercüme*, II, 311.

olduğu için, bunu gayr-i munsari saymıştır. Bunun, o mübarek beldenin (toprak parçasının) adı olması da mümkündür."³³⁵

2.6.18. Üç Harekeyle Bir İsmın Okunuşu İle İlgili Kırâat

Her iki tefsirde de Kur'an-ı Kerim'de geçen bir kelimenin üç harekeyle de okunduğuna dâir kısaca şöyle bilgi vardır:

Misâl: Celâleyn Tefsiri'nde, Kasas sûresi yirmidokuzuncu âyetteki جَزْوَةٌ kelimesinde ج harfinin üç harekeyle de okunduğu belirtilir.³³⁶

Bu kelime hakkında er-Râzi Tefsir-i Kebir adlı tefsirinde şu kırâatleri belirtmektedir: Âyetteki جَزْوَةٌ üç şekilde yani "cezve", "cüzve", "cizve" şekillerinde kullanılır ve bu şekillerde de okunmuş olup, bu ister ucunda ateş olsun, ister olmasın kalın sopa demektir."³³⁷

2.6.19. İsimlerin Şeddeli veya Şeddesiz Okunuşları İle İlgili Kırâat

Kur'an-ı Kerim'de aynı kelimenin şeddeli veya şeddesiz okunduğu her iki tefsirde de bildirilmektedir.

Misâl: Kur'an-ı Kerim'de Bakara sûresi yüzseksenikinci âyette geçen مَوْصٍ kelimesinin Celâleyn Tefsiri'nde şeddesiz okunduğu gibi مَوْصٍ şeklinde okunmuştur.³³⁸

Aynı kelimeyi³³⁹ Fahreddin er-Râzi tefsirinde şu şekilde de okunduğunu bildirmektedir:"Hamza, Kisâi, Âsım'ın râvisi olan Ebû Bekr, kelimeyi şeddeli olarak, مَوْصٍ, diğerleri ise şeddesiz olarak, مَوْصٍ şeklinde okumuşlardır. Bu ikisi, iki ayrı kullanıştır. Çünkü أَوْصَى ile, وَصَّ aynı mânâya gelirler."³⁴⁰

2.6.20. كَلَّمَهُ'nun Tekit-Mübteda Olarak Kullanılması İle İlgili Kırâat Misâl: Suyûtî Âl-i İmrân sûresi yüzellidördüncü âyette geçen " كَلَّمَهُ" kelimesi" tekit olarak mansup,

³³⁵ Râzi, *Tefsir-i Kebîr*, XV, 445.

³³⁶ Suyûtî, *Celâleyn Tefsiri Metin ve Tercüme*, II, 388.

³³⁷ Râzi, *Tefsir-i Kebîr*, XVII, 507.

³³⁸ Suyûtî, *Celâleyn Tefsiri Metin ve Tercüme*, I, 27.

³³⁹ مَوْصٍ

³⁴⁰ Râzi, *Tefsir-i Kebîr*, IV, 314.

mübteda olarak da merfu okunmuştur. Bu durumda haberi de **لَهُ** kelimesidir" demiştir.³⁴¹

Fahredden er-Râzi Tefsir-i Kebîr adlı tefsirinde bu sûrede geçen âyetteki³⁴² **كُلُّهُ** kelimesi hakkında şöyle kırâatleri bildirmektedir: "Ebû Amr **كُلُّهُ** kelimesini, "lam" harfinin ref'i ile **كُلُّهُ** şeklinde, diğer Kırâat İmamları ise nasb ile **كُلُّهُ** şeklinde okumuşlardır. Ref'i ile okunması halinde bunun izahı şöyle olur. **كُلُّهُ** kelimesi mübteda, **لَهُ** kelimesi ise onun haberidir. Sonra bu mübteda-haber cümlesi **إِنَّ** lafzının haberidir. Nasb ile okumasına gelince; çünkü **كُلُّ** lafzı te'kid içindir. Bu sebeple **أَجْمَعُ** (hepsi) kelimesi gibi olmuştur. Eğer, **إِنَّ الأَمْرَ أَجْمَعُ** denilmiş olsaydı, **أَجْمَعُ** kelimesi mansub olabilirdi. İşte **كُلُّهُ** denildiğinde de böyledir."³⁴³

2.6.21. Mütekeelim Yâ'sı-Hazfedilmiş Elif'le İlgili Kırâat

Es-Süyuti: **يَأْبَتِ** kelimesi hazfedilen mütekellim yâ'sına delalet etsin diye kesre ile ve yâ harfinden çevrilmiş olan hazfedilmiş elif'e delalet etsin diye de fetha ile okunur³⁴⁴ diye tefsirin de yazmaktadır.

Tefsir-i Kebîr tefsirinde Yunus sûresi ikiyüz otuz dördüncü âyetinde de: "İbn Âmir, Kur'an'ın her yerinde tâ harfinin fethası ile bu kelimeyi, yâ diye okurken, diğer bütün Kırâat İmamları tâ'nın kesresi ile yâ ebeti diye diye okumuşlardır. Fetha ile okunuşun izahı şöyledir: Bu aslında, "nübde" olarak, yâebete! Şeklinde idi.

Elif ile he hazfedildi ve yâ ebete kaldı. Bunun kesreli okunuşun izahı da şöyledir: Bunun aslı, yâ ebi (babacığım) idi de sonundaki yâ hazfedildi ve ona niyâbeten (yerine) kesre ile yetinildi. Sonra da sonun vakf "ha"sı getirilerek, yâ ebeti denildi. Çok kullanıldığı için, bu hâ (yani te) kelimenin kendisinde kabul edildi ve mütekellim "yâ" sına muzaf kılındı, **يَأْبَتِ** şeklinde. Bu Sa'leb ve İbnü'l-Enbari'nin görüşüdür."³⁴⁵

2.6.22. İsti'naf (Başlangıç Okuyuşu) İle İlgili Kırâat

³⁴¹Suyûtî, *Celâleyn Tefsiri Metin ve Tercüme*, I, 69.

³⁴²Âl-i İmran, 15.

³⁴³Râzi, *Tefsir-i Kebîr*, VII, 134.

³⁴⁴Suyûtî, *Celâleyn Tefsiri Metin ve Tercüme*, I, 234.

³⁴⁵Râzi, *Tefsir-i Kebîr*, XIII, 159.

وان هذا صراطي مستقي فاتبعوه ولا تتبعوا السبل فتفرق بكم عن سبيله ذلكم وصيكم به لعلكم تتقون

" İşte bu, benim dosdoğru yolum. Artık ona uyun. Başka yollara uymayın. Yoksa o yollar sizi parça parça edip O'nun yolundan ayırır. İşte size bunları Allah sakınasınız diye emretti." (En'am,153)

Misâl: En'am sûresi yüzelliüçüncü âyette geçen **أَنَّ** maddesi hem **ل** takdir edilerek fetha ile **أَنَّ** şeklinde, hem de isti'naf başlangıç olmak üzere ile **أَنَّ** şeklinde de okunduğunu³⁴⁶, es-Suyûtî tefsirinde³⁴⁷ bildirmektedir.

Fahreddin er-Râzi'de; İbn Âmir, elifin fethası, nun'un sükunuyla **أَنَّ** ; Hamza ve Kisâi ise elif'in kesresi ve nun'un da şeddesiyle **أَنَّ** diye okuduklarını Tefsir-i Kebir adlı tefsirinde bildirmektedir. İbn Âmir'in kırâatine göre bu kelimenin aslı, ennehu şeklindedir. Buradaki hüve zamiri, şa'n ve söz, (kıssa) zamiridir. Buna göre **أَنَّ** edatı, hafifletilerek **أَنَّ** şeklini alır.³⁴⁸

2.6.23. İki Hemze'li Okunuş İle İlgili Kırâat

Misâl: Âraf sûresi seksenbirinci âyette geçen **أَنْتُمْ** kelimesi hakkında, Celâleyn Tefsiri'nde es-Suyûtî şu kırâatlerden bahsetmektedir:"Burası bir başka kırâatte iki hemzeyle **أَنْتُمْ** şeklinde sual olarak okunmuştur. Ayrıca bu şekilde okunuşunda kırâat farklılıkları vardır; bir kırâatte iki hemzeden ikincisi teshil edilmiş ve araya elif konulmamıştır, diğesinde aynı şekilde elif konulmuştur."³⁴⁹

Fahreddin er-Râzi ise yazdığı tefsirinde ise Âraf sûresi seksenbirinci âyette geçen kırâatının imamlarını da isimleriyle belirtmektedir: "Nâfi ve Âsım'ın râvisi Hafs, elif'in kesresiyle innekuş şeklinde okumuşlardır. Nâfi'nin metodu, Kur'an'ın tamamında, istifham durumunda birinci istifham hemzesi ile yetinip, ikincisini getirmemektedir. İbn Kesîr ise, medsiz olarak bir hemze ile **أَنْتُمْ** şeklinde okumuş, ikinci hemzeyi de açıkça

³⁴⁶ Suyûtî, *Celâleyn Tefsiri Metin ve Tercüme*, I, 148.

³⁴⁷ *Celâleyn Tefsiri Metin ve Tercüme*, II,45.

³⁴⁸ Râzi, *Tefsir-i Kebîr*, X, 251.

³⁴⁹ Suyûtî, *Celâleyn Tefsiri Metin ve Tercüme*, I, 159.

okumuştur. Ebû Amr'da, birinci hemzeye tahfif ile ve hemzeye uzatarak; ikinci hemzeye de açıkça okumuştur. Diğer Kırâat İmamları ise, her iki hemzeye de aslı üzere, olduğu gibi okumuşlardır."³⁵⁰

2.6.24. Soru Takısına و ' lı ve و ' sız Okunuşu İle İlgili Kırâat

Misâl: Enbiyâ sûresi otuzuncu âyette geçen **أَوْلَم** kelimesi hakkında Celâleyn Tefsiri'nde و harfi olmadan **أَلَم** şeklinde de okunduğu bildirilmektedir.³⁵¹

Tefsir-i Kebîr adlı tefsirde ise Fahreddin er-Râzi yine Kırâat İmamlarının ismini belirterek şunları yazmıştır: "İbn Kesîr, vâv'sız olarak **أَلَم يَر** şeklinde okurken, diğer Kırâat İmamlarının vâv ile **أَوْلَم يَر** şeklinde okumuşlardır. Bu vâv, bu sözün daha önce geçen bir ifade üzere atfedildiğini göstermek için getirilmiştir."³⁵² Fahreddin er-Râzi Enbiyâ sûresi âyetteki kelimenin kırâatini belirtmiştir.

2.6.25. Teshil-Tahkik Kullanışı İle İlgili Kırâat

Misâl: Celâleyn Tefsiri'nde es-Suyûtî, Âraf sûresi yüzonüçüncü âyette geçen: " **أَنَّ** " kelimesi, hem iki hemzenin tahkikiyle, hem ikinci hemzenin teshiliyle, hem de bu iki veçhin ikisinde de aralarına bir elif dâhil edilmek suretiyle dört vecihte okunmuştur. Bundan başka "ان" şeklinde beşinci bir kırâati daha olduğunu söylemiştir.³⁵³

Tefsir-i Kebîr adlı tefsirinde Fahreddin er-Râzi ise şu kırâatlerden bahsetmektedir: "Nâfi, İbn Kesîr ve Âsım'ın râvisi Hafs, bir haber cümlesi olmak üzere, elif'in kesresiyle **إِنَّ لَنَا لَأَجْرًا** şeklinde; diğer Kırâat İmamları ise, istifham cümlesi olarak **أَنْ لَنَا** "bize var... değil mi?" şeklinde okumuşlardır.

³⁵⁰ Râzi, *Tefsir-i Kebîr*, X, 497.

³⁵¹ Suyûtî, *Celâleyn Tefsiri Metin ve Tercüme*, II, 323.

³⁵² Râzi, *Tefsir-i Kebîr*, XVI, 127.

³⁵³ Suyûtî, *Celâleyn Tefsiri Metin ve Tercüme*, I, 163.

Sonra, bunu istifham cümlesi olarak okuyanlar da, (bu okuyuşta) ihtilaf etmişlerdir. Mesela Ebû Amr, aslı üzere med edilen bir hemze ile okurken, diğerleri iki hemze ile okumuşlardır. Vahidî (r. h) şöyle demiştir: "Burada, istifham olan, en güzel okuyuştur. Çünkü onlar (bu hususta) kendileri için bir ücret ve mükâfaat olup olmadığını bilmek istiyorlardı. Ve onlar, kendilerine bir mükâfaatın verileceğine kesin gözüyle bakıyorlardı. Bu kıraati, Kırâat İmamlarının, Şuarâ sûresindeki **أَيْنَ لَنَا لَاجِرًا** (Şuarâ, 41) sözündeki hemzenin istifham hemzesi olduğu hususunda ittifak etmiş olmaları da kuvvetlendirir. Nâfi ve İbn Kesîr'in delilleri de şudur: Onlar da, istifham manasını murad etmişlerdir. Ancak ne var ki, onlar istifhamı lafızdan hafzetmişlerdir. Çünkü bazan, her ne kadar mana bakımından kalsa bile, istifham hemzesi lafızdan bazan düşürülebilir."³⁵⁴

Misâl 2: Ra'd sûresi beşinci âyette geçen **إِذَا كُنَّا** kelimesi hakkında Celâleyn Tefsiri'nde şu kırâatler belirtilmektedir: "Âyette geçen **أَيْنًا لَفِي** ve **أَيْنًا كُنَّا** sözlerindeki hemzeler 1. tahkik ile, 2. birinci hemze de tahkik, ikinci de teshil ile 3. iki vecihte de araya elif koyularak 4. bu elif koyulmayarak okunmuştur. Bir diğer kırâatte birinci elif istifham, ikincisi ise haber olarak bir diğerinin de ise bunun tam tersi şekliyle okunmuştur."³⁵⁵

Fahreddin er-Râzi'nin, Tefsir-i Kebîr adlı tefsirde Ra'd sûresi beşinci âyette geçen **إِذَا كُنَّا تَرَابًا** kelimesi hakkında belirtilen kırâatler şunlardır: "Kurrâ, **إِنَّا لَفِي خَلْقٍ جَدِيدٍ** "Biz toprak olduktan sonra mı, yeniden mi yaratılacağız?" âyetiyle, benzeri âyetlerde ihtilaf etmişlerdir. Birinci ve ikinci cümleler istifham suretinde olunca, bazı Kırâat İmamları, iki istifhamın arasını cem etmişlerdir. Bunlar, İbn Kesîr, Ebû Amr, Âsım ve Hamza'dır. Sonra bu Kırâat İmamları da kendi aralarında ihtilaf etmişler ve meselâ İbn Kesîr, tek bir hemzeyle istifhamı göstermiş, ama hemzeyi meddetmiştir. Ebû Amr, istifhâmı, meddettiğini uzun bir hemzeyle göstermiştir. Hamza ve Âsım ise, bütün Kur'an'da (böylesi yerleri) iki hemzeyle okumuşlardır.

"Kırâat Âlimlerinin, iki istifhamın arasını cem etmeyenler de bulunmaktadır. Sonra bunlar da kendi aralarında ihtilaf etmişlerdir: Meselâ Nâfi, İbn Âmir ve Kisâi,

³⁵⁴ Râzi, *Tefsir-i Kebîr*, X, 547.

³⁵⁵ Suyûtî, *Celâleyn Tefsiri Metin ve Tercüme*, I, 248.

birinci cümleyi istifham ile ikinci cümleyi isehaber cümlesi olarak okumuşlardır. (Yine İbn Âmir, birincisini haber cümlesi şeklinde, ikincisini istifham cümlesi olarak okumuştur. Sonra bunlar bir başka bakımından ihtilaf etmişlerdir. Buna göre Nâfi, uzun olmayan bir hemzeyle; İbn Âmir ve Kisâi de, iki hemze ile okumuşlardır. Nâfi, Saffat suresi dışındaki yerlerde İbn Âmir de, Vâkıa sûresi dışındaki yerlerde Kisâi de, Ankebut ve Saffat sûreleri dışındaki yerlerde böyle okumuşlardır."³⁵⁶

2.6.26. Kelimelerin Kök Oluşu İle İlgili Okunan Kırâat

Misâl: Yunus sûresi otuzuncu âyette geçen تَبَلَّوْا kelimesi hakkında da şöyle bir kırâatten bahsedilmektedir: "تَبَلَّوْا kelimesi اَلْبَلَّوَى kökündedir. Bir kırâatte ise تَتَلَّوْا kökünden olarak iki ile تَتَلَّوْا şeklinde okunmuştur."³⁵⁷

Fahreddin er-Râzi ise Tefsiri'nde Yunus sûresi otuzuncu âyette geçen تَبَلَّوْا kelimesi hakkında şöyle bir kırâatten bahsetmektedir. Bu kelimenin manasını "imtihan olur" diyerek belirtmektedir: "Hamza ve Kisâi bu iki tâ ile tetlu, Âsım, nun ile ve kül ile kelimesini mansub okuyarak تَبَلَّوْا كُلِّ نَفْسٍ "Her nefsi imtihan edeceğiz" şeklinde; diğer Kırâat İmamları ise, tâ ve bâ ile تَتَلَّوْا şeklinde okumuşlardır. Hamza ve Kisâi'nin bu kırâatleri için şu izah yapılabilir:

a) تَتَلَّوْا fiili, "tabi olur, peşinde gider" manasındadır. Çünkü insanı, cennet ve cehennem yoluna sokan, onun amelidir.

b) (Bu kırâate göre) âyetin manası, "Her nefis, amel defterindeki hayrı ve şerri okur" şeklindedir.³⁵⁸ Âsım'ın kırâatine göre, âyetin manası ise "Allah Teâlâ" o zaman, "Biz her nefsi, daha önce yapmış olduğu amellerini denemek (elemek) suretiyle, herkesi imtihân ederiz" der, şeklindedir. Meşhur kırâate göre âyetin mânâsı ise, "O vakitte her nefsi ameline göre deneriz" şeklindedir."³⁵⁹

2.6.27. عَيْرِ 'nın Okunan Kırâatlerde Sıfat veya İstisna Olarak Kullanılması

³⁵⁶Râzi, *Tefsir-i Kebîr*, XIII, 393.

³⁵⁷Suyûtî, *Celâleyn Tefsiri Metin ve Tercüme*, I, 211.

³⁵⁸Râzi, *Tefsir-i Kebîr*, XII, 367.

³⁵⁹Râzi, *Tefsir-i Kebîr*, XII, 367.

Misâl: Celâleyn Tefsiri'nde غَيْرَ kelimesinin cer ile okunduğunda sıfat, nasb ile okunduğunda istisnâ olduğu belirtilmiştir. Bu Nûr sûresi otuzbirinci âyette geçmektedir.³⁶⁰

Fahredden er-Râzi, Tefsir-i Kebir adlı tefsirinde: "Bu ifâdedeki "gayr" kelimesi iki şekilde okunmuştur. İbn Âmir, Âsım'ın râvisi, Ebû Bekr ve Ebû Cafer, istisnâ veya hâl olarak nasb ile okumuşlardır ki buna göre bu, "kadınlar âciz olarak, bulunan hizmetçiler"demektir. İkinci kırâat ise sıfat olarak bunun mecrur okunmuşdur. " Demektedir.³⁶¹

³⁶⁰Suyûtî, *Celâleyn Tefsiri Metin ve Tercüme*, II, 352.

³⁶¹Râzi, *Tefsir-i Kebîr*, XVII, 52.

SONUÇ

Celaleyn Tefsiri ve Tefsir-i Kebîr adlı iki değerli eserin incelenmesinde kırâatleri de zikrettiklerine tanık oluyoruz. Her iki tefsirde ortak özelliklere rastlamaktayız. Fiil ve isimleri incelerken görüldüğü gibi Celaleyn Tefsiri sadece kırâatleri zikrederken, Tefsir-i Kebîr adlı tefsirin yazarı olan Fahreddin er-Râzi'de zikrettiği kırâatlerin imamlarının isimlerini de vermektedir. Yani Celaleyn Tefsiri kırâatlerin imamlarının isimlerini vermez.

Celaleyn Tefsiri'nde kırâatler zikredilirken çok nadir olarak kırâatlerin anlatıldığı bölümde âyetlere kattıkları anlamlar az verilirken, Fahreddin er-Râzi'de bu sıkça görülmektedir. Zikredilen kırâatlerin kelimeye veya âyete kattığı anlamlarından bahsetmektedir.

Her iki tefsirde kırâatleri zikrederken Arapça'dan bahsettiklerine şahit oluyoruz. Fahreddin er-Râzi'nin kırâatleri zikrederken Arapça kurallarından ve dilinden bazılarına da vurgu yaptığı görülmektedir.

Celaleyn Tefsiri'nde kırâatleri zikrederken kelimeler verilirken, Fahreddin er-Râzi kırâatleri zikrederken İmamlarına vurgu yaptıkları veya okunan kırâatlerin âyete kattığı mânânın ehemmiyeti ön plana çıkmaktadır. Celâleyn Tefsiri yazarları Celâleddin es-Suyûtî ve Celâleddin el-Mahallî'nin de her ikisinde de bu görülür.

Fahreddin er-Râzi okunan kırâatlerin İmamlarından ayrı ayrı zikretmektedir. Daha çok Ebû Amr, İbn Âmir, Kisâi, Hamza ve Âsım ile Âsım'ın râvisi olan Hafs'ın isimleri Kırâat İmamları olarak zikredilmektedir. Bazı Kırâat Âlimlerinin de kırâatlere dair bilgilerine rastlıyoruz.

Her iki tefsirin ortak özelliği de, bahsedilen âyetlerde zikredilen kırâatlerin aynı olmasıdır.

Yükseklisans Tezi konusu olarak seçtiğimiz bu konu başlığından belli olduğu gibi çok önemli bir konudur. Özellikle tezimiz için çok önemli kaynaklar olan her iki tefsir konusunu incelerken kullandığımız çok değerli eserlerdir. Tefsir İlmini incelemekten başka birçok ilim dalına da vurgu yaptıklarına şahit oluyoruz. Her iki

tefsirde okunması değer eserlerdir. Bu iki tefsir için yararlanılan, tefsirler hakkında yapılan tercümelerde de görüleceği gibi inceleme, bahis konusu yapılan konulardan birisi de Kıraat İlmidir. Her iki tefsirinde sıkıcı olmadığı görülecektir. Biri en küçük hacimli tefsir ünvanına sahip olan Celâleyn Tefsiri, diğeri çok hacimliolan Tefsir-i Kebîr adlı tefsiri kullanarak ele aldığımız yöntemle tezin hazırlanmasında fazla bir zorluk çekmedimiz görülmüştür.

Yüksek Lisans Tezi olarak seçtiğimiz bu iki tefsir de kıraat ilmine, kırâat ilmi disiplinin terminolojisine, kelimelerin farklı okunmasıyla usul ve ferş farklılıklarının etkisiyle ayetlerinve kelimelerin anlamlarında değişebileceğine sıkça sıkça örnek vermişler, bu konuda kıraat ilmini delil anlamında kullanmışlardır.

KAYNAKÇA

- Adıgüzel**, Mehmet, *Kur'an Öğretim Metodları ve Öğreticilik Vasıfları*, AÜİFD 2003.
- Altuntaş**, Abdurrahman, *Celaleyn Tefsiri ve Medodu (Yüksek Lisans Tezi)*, Ankara 2004.
- Akpınar**, Ali, *"Tefsiru'l-Celaleyn"*, T. D. V. İslam Ansiklopedisi, T. D. V. Yayınları, Ankara
- Arslan**, Şükrü, *"Mahalli"*, T. D. V. Ansiklopedisi, T. D. V. Yay., Ankara 2004
- Bilmen**, Ömer Nasuhi, *Büyük Tefsir Tarihi*, DİB Yayınları, Ankara 1960
- *Tabakatu'l-Müfessirin*, Ankara, 1960
- Birişik**, Abdülhamit, *"Kırraat"*, T. D. V. İslam Ansiklopedisi, T. D. V. Yayınları, Ankara 2002
- Cebeci**, Lütfullah, *"Mefatihü'l-Gayb"*, T. D. V. İslam Ansiklopedisi, T. D. V. Yayınları, Ankara 2003
- Çelebi**, Mustafa b. Abdullah Hacı Halife, *Keşfü'z-Zünûn an Esmâ'i-l Kütübi ve'l-Fünun*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1979.
- Dağ**, Mehmet, *Geleneksel Kıraat Algısına Eleştirel Bir Yaklaşım*, ISAM Yayınları, İstanbul 2011
- Davudî**, Muhammed b. Ali, *Tabakatu'l-Müfessirin*, Mısır, 1972
- Demirci**, Muhsin, *Tefsir Usulü*, İFAV Yayınları, İstanbul 2012
- El-Ensari Aliyyü'l-Kari**, Zekeriya, *Mihenu'l -Fikriyye ala Metni'l-Cezeriyye*, Mısır 1890.

Er-Râzi, Fahrüddin, *Tefsir-i Kebîr Mefatihü'l-Gayb*, Huzur Yayınları, İstanbul

Es-Suyûtî, Celalüddin Abdurrahman, *Hüsni'l-Muhadara*, Kahire 1967

Es-Suyûtî, Celalüddin Abdurrahman, *el-Itkan Fi Ulumi'l-Kur'an*, Madve Yayınları, Beyrut

Ez-Zehebi, Ebu Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Osman, *Ma'rufetü'l Kurrai'l Kibar*, İSAM, Mısır, ts.

Ez-Zehebi, Muhammed Huseyn, *et-Tefsir ve'l-Müfessirun*, Kahire 1381/1961

İbn-i Sa'd, *Tabakatu'l-Kübra*, Beyrut, 1957

İbnü'l Cezeri, Ebu'l Hayr Muhammed b. Muhammed, *et-Tehmid fi ilmi't-Tecvid*, Beyrut 1961.

Karahan, Abdülkadir, *'es-Suyûtî'*, İslam Ansiklopesi, İstanbul 1978

Kaşeli, Ali Rıza, *Celaleyn Tefsiri Kur'an-ı Kerim Meâli ve Tefsiri*, Sağlam Yayınları, İstanbul 2012

Özkan, Halit, *'Suyûtî'*, DİA, T. D. V. Yay., İstanbul 2010

Serkis, Yusuf Elyan, *Mu'cemu'l-Marrabuâtü'l-Arabiyye ve'l Muarreb*, Mısır 1346/1928

Şahin, Abdüssabun, *Târihü'l-Kur'an*, Ravza Yayınları, Kahire 1966.

Tercüme Heyeti, *Celaleyn Tefsiri Metin ve Tercüme*, Yasin Yayınları, İstanbul 2013

Tetik, Necati, *Kur'an Tilavetinin veya Kur'an İlminin Öğterilmesi Usûlleri*, Atatürk Üniv. İlahiyat Fak.Dergisi, Erzurum 1990

Turgut, Ali, *Tefsir Usulü ve Kaynakları*, MÜİFV Yayınları, İstanbul 1991

Umeri, Ekrem Ziya, *Medine Toplumu*(çev. Nureddin Yıldız), Risale Yayınları, İstanbul 1992

Vuruşkan, Hüseyin, *Celaleyn Tefsiri ve Nahiv Uygulamaları (Yüksek Lisans Tezi)*, Erzurum 2012

Yavuz, Yusuf Şevki, *"Fahreddin er-Râzi"*, T. D. V İslam Ansiklopedisi, T. D. V. Yayınları, Ankara 1995.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Yıldız AKKUŞ
Doğum Yeri ve Tarihi	Iğdır-17/06/1970
Eğitim	
Lisans Öğrenimi	Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Y. Lisans Öğrenimi	Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce, Arapça
İletişim	
E-Posta Adresi	Saidilyas7645@hotmail.com
Tarih	18 / 04 /2018